

SZEMTANÚ KÖNYVEK

SARÁNY ISTVÁN - SZABÓ KATALIN

MEGYECSINÁLÓK

STÁTUS

SARÁNY ISTVÁN–SZABÓ KATALIN

***Megye-
csinálók***

Szemtanú Könyvek

Státus Könyvkiadó – Csíkszereda, 2001

*A kötet megjelenését a NEMZETI KULTURÁLIS
ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA támogatta*

Szerkesztette: Sarány István, Cseke Gábor

Fedőlap: Siklódi Ferenc

Felelős kiadó: Birtók József

Digitalizálás: Cseke Gábor

(Bővített kiadás, 2012)

TARTALOMJEGYZÉK

Elöljáróban (Gagyi József)

ELŐZMÉNYEK
A BEJELENTÉS
GYŰLÉS UDVARHELYEN
VALAMI KÉSZÜL
A PÁRTBIZOTTSÁGNÁL.
A KULTÚRHÁZNÁL
A SZERVEZŐK
A KULTÚRHÁZ ELŐTT
A JELSZAVAK
A BÖRKABÁTOSOK
FÉNYKÉPEZÉS
AZ ERKÉLY
A LÉTSZÁM, A HIDEG, AZ ITAL
AKIT VISSZADOBTAK
AKIKET NEM ENGEDTEK KI
AZ ÉRKEZÉS
A KATONASÁG
A RENDŐRSÉG
KÜLDÖTTSEG SZÜLETIK
ISMÉT AZ ERKÉLY
ÚT A PINCÉBE
GYŰLÉS A PINCÉBEN
KI MEGY BUKARESTBE?
A KIVÁLASZTOTTAK
A CSOMORTÁNIAK (ÉS MÁSOK)
ITTHON
AZ ÚT
BUKARESTBEN
A TÁRGYALÁS
HAZAFELE
A BEFEJEZÉS

Jegyzetek

Függelék:

1. Gyorsírásos jegyzőkönyv Nicolae Ceaușescu és a csíkszeredai küldöttek találkozásáról

2. Vince József magyar nagykövet jelentése Románia újabb területi-közigazgatási átszervezéséről és az RKP nemzetiségi politikájáról

3. Feljegyzések a Megyecsinálók utótörténetéből

Névmutató

Ellenállások Damoklész kardja (Gondolatok a Megyecsinálók digitalizált szerkesztése közben – Cseke Gábor)

A szerzőkről

Elöljáróban

1968 februárjában született meg Románia új területi-adminisztratív felosztásának eredményeképpen a Székelyföld egy részét magába foglaló, 86%-ban magyar lakosságú Hargita megye.

A helyi, nem hivatalos nyilvánosság régebben is számon tartotta, ma is számon tartja, hogy a megye létrejöttét – és főleg azt, amilyen formában létrejött – nemcsak a párt- és államhatalmi akarat, hanem egy, a helyi társadalmat megmozgató, ha kell: kockázatos, mert emberek bőrét vásárra vivő „hősi tett”: az 1968. februári, kétnapos csíkszeredai tüntetés határozta meg. A helyi társadalom úgy „tudja”, az, hogy Csíkszereda lett a megyeközpont (és persze mindaz a pozitív és negatív következmény, amelynek áldását élvezte vagy amelyet el kellett szenvednie) a megmozdulás eredménye. Csíkszereda 1968 februárjában nem egyike volt azon romániai kisebb városoknak, amelyeket Ceaușescu és köre egy új adminisztratív szerkezet kiemelt helyeivé szándékozott kinevezni, és így – a már eddig kiemelten fontos 16 tartományközpont mellett a jövőben a központilag vezérelt redisztribúciónak hála – az erőltetett ütemű fejlesztés áldásaiban részesíteni, Csíkszereda, tudomásom szerint az egyetlen olyan romániai kisváros volt, ahol 1968 februárjában, érdekeik védelmében, az utcára vonultak a tömegek; ahol küldötteket választottak, hogy Ceaușescuval tárgyaljanak, és ezek a küldöttek nem pártaktivisták, hanem a helyi társadalom legitimitással felruházott személyiségei voltak. Csíkszereda volt 1968 februárjában az egyetlen olyan romániai, frissen létrejött megyeközpont, ahol a hatalmi alkuba a helyi társadalom, támogatásával pedig, sokkal közvetlenebbül a helyi elit is beleszólt. Ennek legfontosabb következménye, hogy a helyi elitnek a megyei hatalomba bekerült tagjai a helyi társadalom legitim képviselőiként viselkedhettek: a helyi társadalom első pillanattól évtizedekre bizalmat szavazott nekik; a helyi (a pontosság kedvéért 1968-ban: kisvárosi, rajoni) elitnek az új megyei elitbe bekerült egyes tagjai erre a legitimitációra támaszkodva még az 1989-es változások után is karriert futhattak!

Az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően napjainkig Romániában négy olyan országos vagy helyi jellegű közigazgatási átszervezés történt, amely meghatározta az ország és az egyes régiók fejlődését, és megannyi alkalom volt a helyi elit átrétegződésére.

1950 szeptemberében az addig működő megyék és járások helyére, szovjet mintára, rajonokat szerveztek; ezek a rajonok lettek az államhatalom helyi egységei, melyek ekkor még kisebb egységeket, járásokat is magukba foglaltak. Több rajon alkotta a tartományt. Ekkor szűntek meg Csík, Udvarhely megyék: helyükben Csík, Gyergyó, Udvarhely rajonok jöttek létre; mindhárman a Brassó (akkoriban Sztálinváros) székhelyű Sztálin tartományhoz tartoztak. 1952 szeptemberében, a felosztási elven nem változtatva, a rajonok, tartományok területeit szabták át, számukat változtatták meg; megszüntették a járásokat. Ekkor jött létre a sokat emlegetett Magyar Autonóm Tartomány, amely nyolc év múlva területet, nevet változtatott: Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonok az újra nevet változtatott Brassó tartományhoz kerültek vissza.

Csík, Gyergyó, Udvarhely rajonok a Maros Magyar Autonóm Tartomány nevű szervezetben léteztek egészen 1968-ig.

Ceaușescu hatalomra kerülése után Bukarestben hozzáláttak egy olyan közigazgatási, területfejlesztési és településhálózat-fejlesztési koncepció kidolgozásához, amelynek politikai célja egy, a megváltozott központi hatalmat kiszolgáló lojális helyi elitnek, gazdasági célja pedig a decentralizált, erőltetett ütemű iparosítás helyi feltételeinek a megteremtése volt.

Románia területi-közigazgatási megszervezésének éppen aktuális javítása, vagyis mindaz, amit megyésítésnek neveztek akkoriban, szervesen beilleszkedik a Ceaușescu-diktatúráként ismert román politikai-társadalmi szerkezet kialakításába.

A megyésítési akció az ország nyilvánossága előtt 1967 október elején veszi kezdetét; ekkor vitatják meg a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának plenáris ülésén az erre vonatkozó elveket; majd „nyilvános vitára” bocsátják a tervet. 1967 december elején tartják az RKP Országos Konferenciáját; Ceaușescu előadói beszédében a román társadalmat, gazdaságot minden ízében – a párt vezetésével – átalakító szándékot vázol fel; a beszéd ötödik

pontjában foglalkozik az adminisztratív-területi szervezés megjavításával, mint az általános átalakítási folyamat szerves részével. 1968 január közepén jelenik meg az erre a célra alakított Központi Párt- és Állami Bizottságnak a megyék és municípiumok megszervezésére vonatkozó javaslata. Ebben az ország területének 35 megyére való felosztása szerepel; Hargita megye magába foglalná Csík, Gyergyó, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely rajonokat – egy 7680 négyzetkilométer nagyságú, 375.921 lakosú, az átlagnál nagyobb megye lenne; tervezett központja pedig a központi fekvésű, de Sepsiszentgyörgynél és Székelyudvarhelynél is kisebb Csíkszereda.

A tervezet megjelenése és a végleges döntés meghozatala között a központi és helyi érdekcsoportok (elitek) intenzív lobbizása folyik megyehatárok, megyeközpontok számukra kedvező megváltoztatása – vagy az eredeti terv maradéktalan megvalósítása – érdekében.

Annyi bizonyos, hogy a januári tervezetben nem szerepel külön Kovászna megye; ez csak a közben lezajlott háttértárgyalások nyomán születhetett meg. Az eredeti nagy Hargita megye „maradéka” megmaradt volna önállóan. Fazekas János és udvarhelyi társai kezdeményezték és elérték, hogy ne Csíkszereda, hanem a valóban népesebb Székelyudvarhely legyen a megyeközpont. Már összehívták február 14-re az RKP KB plenárisát, hogy jóváhagyja a végleges döntést, valamint február 15-re a Nagy Nemzetgyűlést, hogy törvényerőre emeljék a párthatározatot, amikor sor került a „szeredai tüntetésre”.

1968. február 11-én, szombaton délelőttre a csíkszeredai kultúrházba gyűlésre hívták Csík, Udvarhely, Gyergyó rajonok párt- és állami hivatalainak vezetőit – a rajonok elitjének jó részét. A gyűlést Vereş Nicolae, a Maros Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának első titkára vezette. Bejelentette, hogy a Központi Bizottság határozata értelmében az eredeti nagy Hargita megye helyett két kisebb megye lesz: Kovászna és Hargita; ecsetelte ennek a döntésnek az előnyeit. Amikor megemlítette, hogy Hargita megyének Székelyudvarhely lesz a központja, a jelenlévő udvarhelyiek tapsolni, ujjongani kezdtek; a csíkiak hallgattak.

Demonstratív, talán agresszív volt az is, ahogy a döntés visszavonhatatlanságát egy sebtében, aznap estére Székelyudvarhelyen szervezett tömeggyűléssel rituálisan is megerősítették. A vesztes

csíkszeredaiaknak azt is el kellett viselniük, hogy autóbuszba ültetik őket, átviszik Székelyudvarhelyre, ahol végig kell nézzék-tapsolják a „helyes, igazságos” döntést ünneplő helyi elit szereplését. Nem csoda, hogy a következő nap – vasárnap – elindult a városban és a szomszédos falvakban a „suttogó propaganda”: mi is történt, mi a teendő.

1968. február 13-án, hétfő reggel mínusz húsz fokos hidegben először egy szomszédos kis faluból, Csíkcsomortánból érkezett egy embercsoport a városi kultúrház elé; azért onnan, mert őket volt a legkönnyebb mozgósítani; a faluból elszármazottak közül többen is benne voltak a rajoni vezetésben, és ott voltak a szombati gyűlésen; tekintélyük volt a faluban és tudták, hogy kinek, mit, hogyan mondjanak. A kultúrházban, valamint a rajoni pártbizottság szemben lévő épületében gyűléseztek a rajoni vezetők, valamint a tartományi, központi kiküldöttek közül azok, akik nem maradtak Székelyudvarhelyen. Az emberek kérték, hogy valaki mondja el nekik is: igaz-e, hogy Csíkszereda nem lesz megyeközpont. Egy rajoni vezető hányaveti magatartása volt az utolsó csepp a pohárban: az emberek kiáltozni kezdtek, megkergették a vezetőt, körülvették a rajoni pártbizottság épületét. Járókelők csatlakoztak hozzájuk; a gyárakban abbahagyták a munkát, jöttek tüntetni, mutatni, hogy nem akarják, hogy Székelyudvarhely legyen a megyeközpont. (A tömeg véleményét a maga nyers formájában kifejező jelszó volt: Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk!)

Spontánul avagy szervezetten, a város lakosságának nagy része aznap, aznap éjjel, másnap ott állt az épület körül; a helyi vagy másnapra már Bukarestből érkezett szónokokat hallgatták, de amikor arról akarták győzködni őket, hogy nyugodjanak bele a döntésbe, lehurrogták; végül küldötteket választottak, akik az épületben tárgyaltak az „elvtársakkal”, akiknek közvetlen telefonkapcsolatuk volt Ceaușescuval. Megérkeztek a hadsereg egységei, felmerült a tömeg erőszakos szétverésének lehetősége is.

Végül a tárgyaló felek – a központ, azaz Ceaușescu, a székházba bezárt vezetők, a tömeg választotta képviselők és maga a tömeg – megegyeztek: húsztagú, a tüntetők választotta, tekintélyes helyiekből álló küldöttség indul Bukarestbe, hogy Ceaușescuval tárgyaljon. A tárgyalás eredménye: Ceaușescu, a küldöttség tagjait meghallgatva, velük egyetértésben jelölte ki a végleges megyehatárokat; Csíkszereda lett a megyeközpont; ezt megüzenték Csíkszeredába,

és a pártszékház előtt csak ekkor kezdett oszladozni a tömeg. Mindez már február 14-én, kedden történt; az RKP KB plenárisa, mindaddig, amíg Ceaușescu tárgyal, felfüggesztette az ülését, majd döntésébe az alku eredményeit is belefoglalta.

Mindez így igen meghökkentő: húsz év kommunista diktatúra után egy kisváros lakóinak érdekeit képviselő csoport az ország első emberével szemtől szembe kerülve alkudozik a helyi társadalom jövőjéről – és eléri, amit akar.

Ne feledjük: 1968-ban vagyunk.

GAGYI JÓZSEF

ELŐZMÉNYEK

FAZEKAS JÁNOS: Hát hogyha megengedné, akkor én eztet a hatvannyolcat hatvannal kezdeném, mert az egész megyésítésnek a célja az ország nemzeti homogenizálásának volt alárendelve. A Ceaușescu soha nem értett egyet a Magyar Autonóm Tartománnyal. Tehát ő ötvennégyben a párt vezetőségébe került, minden módszert felhasznált arra, hogy a Magyar Autonóm Tartományt a létét kompromittálni, és úgy beállítani azt, hogy ez veszélyezteti Romániának a szuverenitását és területi integritását. Tehát ő már a Dej idejében megkezdte a Magyar Autonóm Tartományt a felszámolását. Ezért mondom, hogy hatvannyolc csak egy része, a befejező része.

Balról jobbra: Fazekas János és Király Károly. Forrás: Transindex

A Magyar Autonóm Tartomány megszüntetésének a megkezdését Ceaușescu hazug okmányok alapján javasolta Gheorghiu-Dejnek 1960-ban. Akkor, amikor a háromszéki részt Sztálin tartományhoz csatolták. Akkor ő megszervezte a Székelyföldön, a háromszéki

részen az ún. memóriumokat, amiket küldtek Gheorghiu-Dejnek, hogy kéri, hogy Brassóhoz legyen csatolva. Itten szeretném megjegyezni, hogy maga az elnevezés Maros Autonóm Tartományként volt javasolva. Tehát a magyar jelző kimaradt. Ezt Gheorghiu-Dej vette észre, mert én azon a gyűlésen nem vettem részt. És akkor Gheorghiu-Dej és Mogyorósi mondták neki: *Bine, bine, dar unde e maghiară?* [Románul: Jó, jó, de hol a magyar?] S akkor így került vissza, hogy Maros Magyar Autonóm Tartomány. Tehát a Ceaușescu javaslata volt, hogy Maros Autonóm Tartomány. S akkor azt mondtotta Gheorghiu-Dej: itt nincs semmi különbség a többi tartományok között, holott ez egy speciális státútummal rendelkező tartomány. Már innen elindult, hogy a nemzeti jellegét megváltoztassa a Magyar Autonóm Tartománynak. Tehát ötvenkettőben megalakult a Magyar Autonóm Tartomány, hatvanig működött úgy, ahogy az alkotmányban le volt szövegezve, hatvanban megváltozott az összetétele és hatvannyolcban jött a végleges megszüntetése. Emiatt nagyon nagy harcok voltak a pártvezetőségben, különösen köztem és Ceaușescu között.

KIRÁLY KÁROLY: Az történt, hogy a Román Kommunista Párt és az állam úgy döntött, hogy megszünteti a Magyar Autonóm Tartományt illetve az utóbbi időben Maros-Magyar Autonóm Tartományt. A Maros-Magyar Autonóm Tartomány megszüntetése új adminisztratív megyésítési szándékkal tulajdonképpen a Székelyföld földarabolásának célját követte. Ez megmutatkozott akkor, amikor Székelykeresztúrt és vidékét Segesvárhoz akarták csatolni, akkor amikor Sepsiszentgyörgyöt, Kovásznát, Csernátont egészen fel Bükszádig Erdővidékkel együtt Brassóhoz akarták csatolni s akkor amikor akarták, hogy a peremvidékeken Tölgyes, a Hollók és egy egész sor más, a Békási-szoros a Békási-tóval együtt – átmenjen szintén a moldovai vidékekre. Számítottak ellenállásra, de a nagy megtévesztésben kimagyarázzák, hogy ez azért történik, hogy közelebb legyen az adminisztratív központ és érdekelttség. Például a Gyilkostónak, és a ottani fürdőnek nagy jövőt szántak azzal, hogy Piatra-Neamț-hoz csatolják, na most persze ebbe benne volt Bodzaforduló átcsatolása Buzău megyéhez.

ERŐSS ISTVÁN: A megyésítés előtt Románia tartományokra volt felosztva, egy tartomány több rajont foglalt magába. Amikor megalakították a Magyar Autonóm Tartományt, előirányozták, hogy külön státútumot fognak kidolgozni e tartomány számára. Ide tartozott Csík rajon is. A státútum csak ígéret maradt, sohase dolgozták ki. Bugyi elvtársat nevezték ki a tartomány főnökének, mellette pedig Szekeres, Kőműves, Szabó stb. elvtársak intézték a tarto-

mány ügyeit. Később új nevet kapott a tartomány, Maros-Magyar Autonóm Tartomány lett, új vezetőséggel. Elérkezett az 1967-es esztendő, amikor az RKP Központi Bizottsága elhatározta, hogy Romániát átszervezi megyékre. Az újságokban megjelent a tervezet, a megfelelő gazdasági előnyök ismertetésével. Ezen tervezet szerint Hargita megye létesült volna, amely magába foglalta volna: Gyergyó, Csík, Udvarhely, Sepsi, Kézdi és Keresztúr rajonokat. Hargita megye székhelyéül Csíkszeredát irányozták elő. A megye létesítéséért a Központi Bizottság részéről Fazekas János elvtárs felelt, aki többször járt a helyszínen és a sajtóban is nyilatkozott.

KIRÁLY KÁROLY: Nem ez volt az első kísérlet, ilyen még volt a kisebbségi sorsunk nyolcvan évében, de most is, úgy mint máskor, a székely nép veszélyérzete, veszélyeztettsége nagy ellenállást váltott ki. Tulajdonképpen a Székelyföld megbontása a székelység egységének is megbontását jelentette.

HAJDU GÁBOR: Egy ország közigazgatási átszervezése óriási emberi és anyagi hozzájárulást igényel. Indulatokat kelt, annál is inkább, mivel munkahelyek garmadája szűnik meg, illetve alakul újra más helyeken, mint ahogy az megtörtént 1968-ban is. Hatvannyolcig Romániában is a tartományi beosztás volt érvényben. Az ország tizenhat tartományra volt felosztva, a tartományok pedig rajonokból álltak. Az új közigazgatási beosztás szerint megszűntek a tartományok és a rajonok, és helyettük alakultak a megyék, amelyek a községek és városok irányítását voltak hivatottak ellátni. Mindez egynéhány évvel a kollektivizálás befejezése után történt. A megyésítést megelőző időszakban újra nagyon sokat beszéltek a hajdani székely megyékről. Nyilvánvaló volt, hogy a Maros-Magyar Autonóm Tartományt felszámolják, de úgy nézett ki, hogy a párt és az ország vezetői vagy egy erős, vagy két kisebb székely megye létrehozását határozták el, amely vagy amelyek magukba foglalták volna Háromszék-, Kézdi-, Udvarhely-, Csík-, Gyergyó- és Maros-szék székely lakta részeit. Én akkor meg voltam győződve, hogy ez a leendő egy vagy két székely megye ország-világ előtt kirakategyelőket fog szolgálni, és hogy éppen ezért gyakorlatilag magyar nyelven lesz a közigazgatás és az igazságszolgáltatás. Mindez azonban hiú ábrándnak bizonyult, ugyanis már menet közben aggálykeltő korrekciókat, módosításokat eszközöltek. Így a leendő Háromszékhez csatolták Bodzafordulót, Hargita megyéhez a maroshévízi részeket, ugyanakkor lecsatolták az addig idetartozó Gyimesbükköt.

FAZEKAS JÁNOS: Szóval én követeltem, hogy állítsuk vissza a Magyar Autonóm Tartományt úgy, ahogy volt. Ebben engemet fenntartott Maurer és Alexandru Drăghici, a belügyminiszter. Mikor

láttam, hogy semmiféleképpen nem sikerül a Magyar Autonóm Tartományt visszaállítani, vagy legalább megőrizni abban az állapotban, ahogy volt, követeltem a négy székely megyének a visszaállítását olyan etnikai határokkal, ami volt negyvennégy-negyvenötben. Tehát a történelmi Maros megye, Székelyudvarhely vármegye, Csíkvármegye és Háromszék vármegye. Nem akarta semmiféleképpen. Mert nem jött ki neki a fő cél, a lakosság nemzeti homogenizálása. Sőt, az elvekből kihagyták az etnikai elvet. Addig, amíg ez visszakerült a dokumentumba, a többi gazdasági, történelmi, politikai, kulturális elvek mellett az etnikai elv is legyen fő vezérlő elv egy megyének a megalakításához. Na, hosszú, erős viták, veszekedések, összetűzések után megegyeztünk egy nagy székely megyének a létrehozásán. Tehát a volt Udvarhely megye, a volt Csík megye és a volt Háromszék megye, amelynek központja Csíkszereda legyen és a két volt megyeszékhely, Udvarhely és Sepsiszentgyörgy legyenek municípiumok [megyei jogú városok – sz. megj.], annak ellenére, hogy lakosságuk még kevés létszámú. Na, megegyeztünk ebben a formában és az országos konferencián én előadom. Jóváhagyták a javaslatomat.

PATAKI IMRE: A területi-gazdasági átszervezésre való előkészületek két éven keresztül történtek. 1968. január 14-én közzétettek egy tervezetet, amelyben elfogadták az alulról jött javaslatokat. A sors úgy adta, hogy sok társammal együtt, akikkel munkánk mellett hónapokon keresztül dolgoztunk a javaslatok előkészítésében, benne voltam. És javaslataink eléggé jól megindokoltak voltak, ez az igazság. Nem hiába a tartománynál, a fenntartásnál is ott voltam én is, vagy két társammal. És még az akkori elnök, Branis, azt mondta, kérem, tetszik nekem, ami van, de jegyezzétek meg, lehet, hogy még más kritériumok is lesznek. Tehát itt azért ő rést hagyott.

HAJDÚ BÉLA: A kezdeti elgondolás szerint – és ez lényeges, mert ebből indult ki aztán az egész – az új megye Hargita megyeként volt javasolva, és csíkszeredai székhellyel. Tehát a térkép így jelent meg a javaslatban. S aztán mindenki olyan boldog volt, hogy lesz egy ilyen megye, s a nagy megyének Csíkszereda lesz a központja.

FÜLÖP LÁSZLO: Megjelent, azt hiszem január közepén, egy térkép, amelyen úgy volt feltüntetve Csíkszereda, mint megyeszékhely. Ez magába foglalta a Székelyföldnek egy bizonyos részét. Ide tartozott különben Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, egész Maroshévízig az a rész, és mi ezt a térképet tanulmányozgattuk, utána volt egy megbeszélő gyűlés, ahol hát tényleg bejelentették, hogy ez lesz az ország új területi közigazgatási beosztása.

BOJTOR LÁSZLÓ: Meg is voltunk nyugodva, hogy Csíkszereda lesz a központ – több hetes, mindenféle, s minden szinten lefolytatott vita után. Nyugodtan aludtunk, dolgoztunk, ment az élet tovább. S egy adott pillanatban feltevődött a kérdés, hogy van még három-négy nap, amíg bukaresti szinten, ugye fogják véglegesíteni a pontos területi átszervezést, megfelelő székhellyel.

ORBÁN ISTVÁN [*naplófeljegyzés*¹]... és még hátralevő tíz nap lázas tevékenységgel telt. Jöttek a megyei székhely előkészítésével foglalkozó elvtársak, szervezők – Koppándi S., Branis L., Király, Schlesinger elvtárs –. Megkezdődött az épület belső átalakítása, ajtóvágások, különböző javítások, úgy ahogy az új megyei szervek munkája majd azt igényelni kéri!

Aztán ezekben az örömteli boldog napokban ünnepeltünk is. Fazekas elv. néhány napig Tusnádfürdőn pihent. Az idő éppen a január végi erejét mutogatta, de tudtukra adta, hogy február sem kutya. Havazott és fújt, ítéletidő volt, főleg a Hargitán. A tartományi és rajoni vezetők szerre keresték fel a nagy vendéget tiszteletüket téve – nos aztán újdonságképpen szerették volna egy kis „bitangbárány” pecsenyére meghívni Fazekas elvt-at is –. De az idő, a hóvihár megakadályozta a tervezettek egészbeni kivitelezését. Miközben rákészültek a rajoniak, Fazekas elvt-nak haza kellett mennie, s így történt, hogy a Tolvajos-tetői „Pásztor-házban” csak a tartományiak és az új megyéhez tartozó rajoniak gyűltek össze. Itt voltak Veress elvt., Branis elvt., Csík, Udvh és Gyergyó rajonok vezető embereivel és jól érezték magukat. A tartalmi célja „luat rămas bun” [románul: búcsúzás], de nem utolsó sorban a Fazekas elvt-al való szívélyes találkozó lett volna.

Volt itt báránypaprikás 2 féle, bárány és sertés flekken, puliszka, káposztacika, alma, tészta és válogatott jó italok a fenyővízig bezárólag.

A rend kedvéért a felszolgálatot a rajoni néptanács egyik mérnök al-elnöke és titkára végezte – zene is jó volt, de dumálni jött Salló P. is.

PATAKI IMRE: Fő az, hogy január 14-én megjelent az országos javaslat, amiben összehozták majdnem azt, amit mi javasoltunk. Mi egy nagy székely megyének az indoklását csináltuk meg. Persze, miután megjelent, megjelentek az ellenlábaskok is.

FÜSTÖS JENŐ: Persze, hogy nem ízlett a román nacionalista köröknek, hogy ilyen székely megye jön létre. Pană, a brassói első titkár megfúrta. Ezt onnan tudom, hogy én akkor az ifjúsági szervezetnél dolgoztam, s utána itt a Kabinetnél. Király is, mert első alelnöknek ő volt idetéve.

PATAKI IMRE: Kovászna város környékéről és Brassóból jöttek a nyomások, hogy kérem szépen, ez így nem jó. De nem mondták ki sehol, hogy miért nem jó, senki, csak hogy nem jó. Az akkori brassói tartományban az első titkár Gheorghe Pană volt, egy nagyon erős ember. Mozgolódott a szekuritete Brassó és Kovászna környékén, meg mások, vallási oldalon is. Rájöttek, hogy no, itt megjelent valami, amit be kell buktatni.

HAJDÚ BÉLA: Sikerült Sepsiszentgyörgyön létrehozni egy ellenállást, hogy mondjanak le Hargita megyéről és ragaszkodjanak Brassóhoz. Szerintem a fő cél az volt, hogy szétszakítsák a kompakt magyar lakosságot, s ez sikerült is, azután pedig jöttek azzal a javaslattal, hogy Csíknak egy részét Háromszék megyéhez csatolják, s akkor Brassóból is elvesznek, illetve Brassóhoz is csatolják, nem emlékszem, hogy honnan, hát valami ilyesmi volt, hogy az alcsíki rész az oda fog kerülni ahhoz a megyéhez. Ami megmarad, az a rész lesz Hargita megye, megyeszékhely pediglen Udvarhely.

JÁNOS PÁL: A januárban közvitára bocsátott tervjavaslatban sem Székelyudvarhely, sem Sepsiszentgyörgy nem szerepelt a municípiumok között, mint ahogyan azt Fazekas János feltüntette.

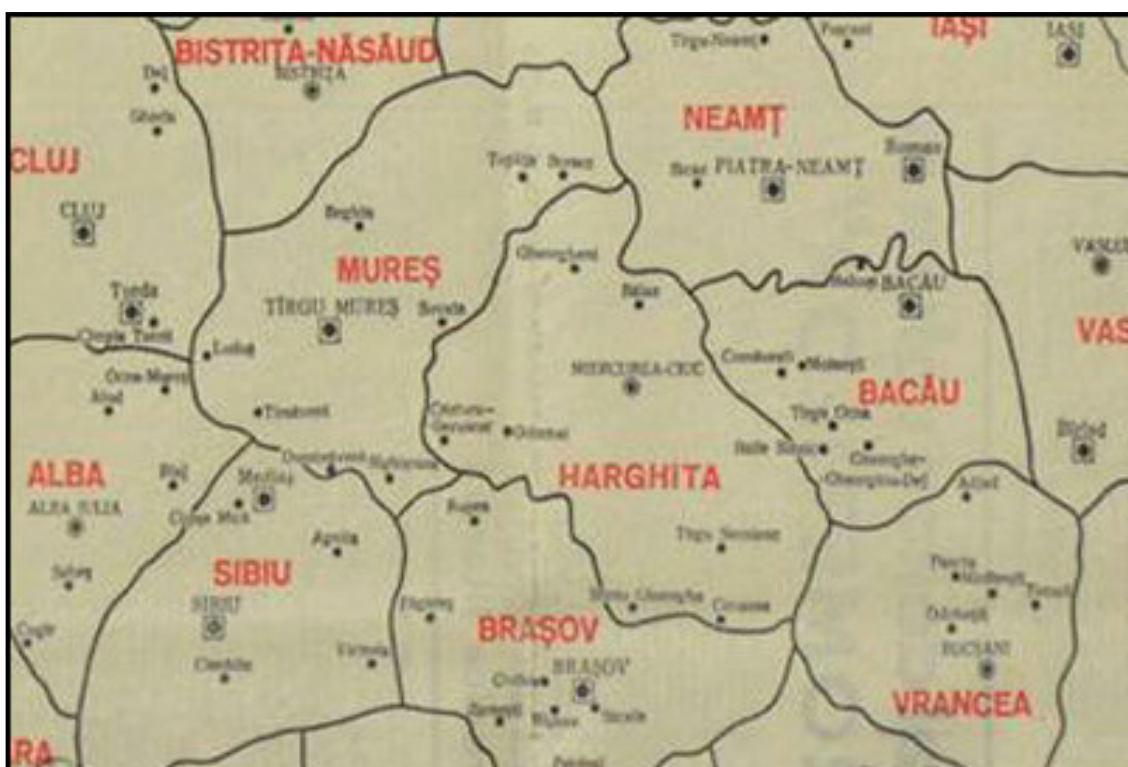
BOJTOR LÁSZLÓ: Egy Branis nevezetű valaki volt központilag kinevezve Hargita megyébe vezetőnek s ő már azelőtt ide is költözött. Úgy érte, ideiglenesen. Lehet, hogy az illetővel nem is lett volna baj, de a felesége állítólag tett egy olyan kijelentést – akkor így szűk körben beszéltek és beszéltek –, hogy Csíkszereda neki nem tetszik, mert zord, hideg, ködös, és nem tudom milyen hátrányai vannak időjárás szempontjából.

FAZEKAS JÁNOS: Miután megjelenik a térkép a megyéknek a határaitól, Ceaușescu, Patilineț Vasilénak a segítségével, Pană Gheorghe, aki volt az első titkár Brassóban, Szász József, aki volt Brassóban a szervezési osztály helyettese, Sántha Károly, aki volt a sepsiszentgyörgyi rajonnak az első titkára, megkezdik a harcot, hogy Háromszék egy részét Brassóhoz csatolják. És ezek a talpnyalók különösen azt a részét akarták, amelyik vadászterület volt. Na, erre a háromszékiek megkezdik a felkelésüket, nagy ellengyűlések vannak minden gyárban, minden községben, minden faluban. Összeverekednek románok, magyarok, akkor kialakul Háromszéken az úgynevezett két párt: Hargita-pártiak a magyarok, a Brassó-pártiak a románok. A cigányok, ahol többségben magyarok voltak, a magyarok mellé álltak, ahol a románok voltak többségben, ott a románokhoz állottak. És ez alkalommal a demokratikus normáknak a nagyon súlyos megszegését követték el Háromszéken. Felső-

Háromszék rajonnak az egész vezetőséget – azok mind határozottan Hargita mellett voltak, a probléma a Sepsí rajonban volt, ahol ott volt ez a Sántha Károly, aki Panănak, a brassóiaknak volt az embere. Aztán ezután, mondtam, hogy voltak ezek a gyűlések, a hangulat nagyon rossz volt. Aztán be volt tiltva, hogy a kézdi és sepsiszentgyörgyi rajonokból az autók jöjjenek Bukarestbe. S akkor nekem az információk, hogy milyen súlyos hibákat követnek el, hogy több helyen három-négyszer is szavaznak, olyanokat visznek be szavazni, akik nem odaalósiak. Nekem volt egy jó emberem, egy Fábián Ernő nevezetű agrártitkár, agrármérnök, aki éjszaka áthozta az ojtózi szoroson a jegyzőkönyveket és az információkat, hogy mi történik Háromszéken. S akkor hív Ceaușescu, hogy menjek le, hogy csendesítsem le a népet. Én megtagadtam. Ti csináljátok – mondtam. Egyben megegyeztünk, azt gondoltam, hogy becsületesek vagytok. Nem voltatok azok, úgyhogy nem vagyok hajlandó részt venni. Na, aztán, beszéltem Maurerrel. Maurer odahívott: te János, megcsinálták ezt a hülyeséget, ezt a marhaságot, menjél, próbáld meg, hátha le tudod csendesíteni a dolgokat. S mondtam, na, lemegyek, de csak egy feltétellel: velem egy autóban jön Patilineț és velem egy házban fog aludni, Predealon nem lesz joga adni telefont Panănak, hogy valami előkészületeket csináljon. S akkor elmentünk együtt, Predealon megháltunk. Nekem akkor voltak kísérőim, tisztek, oda tettem őket őrségbe, hogy ne tudjon telefonálni, kapcsolatot teremteni. Reggel megérkeztünk Brassóba, s megmondtam a Panănak, hogy miért jöttünk, s onnan mentünk Sepsiszentgyörgyre. Oda sem engedtem, hogy telefont adjanak. Megérkeztünk, pár óra alatt összehívták a gyűlést, s ott először én beszéltem. Magyarul beszéltem és elmondtam nekik azokat az áthágásokat, amelyek történtek, s hogy én azért vagyok itten, hogy újra kell szervezni az összes gyűléseket, új szavazások kellenek. Eltartott egy hétig, de a dolgok annyira elmérgesedtek, hogy az összes aktivistákat a falvakból a parasztság elkergette. Maksárol, Barátosról, máshonnan. Zabolán kétszer vagy háromszor kellett szavazni, mert hamisításokat csináltak. Maksán például elterjesztették, hogy a Brassó és Hargita közti határ majd a főúton megyen. A parasztnak a kollektív gazdaságnak az elnöke, főmérnöke, párttitkára azt mondták: Jól van, ha azt akarjátok, lebontjuk ezen a részen a lakásokat, csűröket és áttesszük a másik részre, de mi nem maradunk Brassó pártján, mi Hargitához akarunk csatlakozni. Na, onnat visszajöttem. Mikor láttam, hogy kettőbe van szakadva, a románok és a sepsiszentgyörgyiek Brassót akarták, a magyarok, a felső-háromszékiek Hargitát akarták, hogy

visszaállítsam az egységet, azt javasoltam a Ceaușescunak, hogy hozzuk létre Háromszék megyét. Nem akarta semmiképpen a Háromszék elnevezést. Mondom, akkor legyen Bodok vármegye. Azt se akarta. Mondom, Bodok szép, az a mi havasunk, székelyföldi havasunk. Aztán végül mondtam, hogy legyen Kovászna, hisz Kovászna a mi nemzetközi hírű üdülőtelepünk, kitűnő kezelőbázisokat építhetünk oda. Na, így született meg az elnevezés, Kovászna megye.

Hargita megye eredetileg javasolt térképe. Forrás: Transindex

KIRÁLY KÁROLY: A legnagyobb ellenállásba ez a szándék kézdí-
vásárhelyi párt és néptanács állami aktivisták körében ütközött. Na
most mindenhol ez ellenállásba ütközött és akkor a pártvezetés
megpróbált egy belső ellentétet szítani, akkor amikor Csíkvármegye
székhelyét Udvarhelyre tette Fazekas János javaslatára, azért, hogy
a csíkiak elégedetlenségét próbálják gátolni, annál is inkább, mert
az udvarhelyiek kérték, hogy állítsák vissza Udvarhely megyét.
Megtörték ebben a küzdelemben a sepsiszentgyörgyi rajoni párt-
vezetés akaratát, aki bele-belement ebbe a harcba. Én ennek a
küzdelemnek részese voltam mint megbízott. Mondanom se kell,
hogy minden igyekezetem azon volt, hogy a Székelyföldet ne le-
hessen feldarabolni, illetve az megmaradjon úgy, ahogy az évszá-

zadokon keresztül volt. Én személyesen részt vettem a tölgyesi, a gyilkos-tói népgyűléseken, Csomakőrösön, Kovásznán és máshol is, ahol nem sok és nem nagy szavak mellett a dolgokat úgy intéztem, hogy a népnek az óhaja teljesedjen, vagyis ne lehessen átcsatolni. Amikor látta a pártvezetés, hogy nagy az ellenállás, megkérdeztek, hogy hogyan lehet ezt megoldani és javasoltam, hogy maradjon meg Háromszék illetve állítsuk vissza Háromszéket, persze Udvarhelyt is, amivel nem értettek egyet.

ERŐSS ISTVÁN: 1968 elején a Központi Bizottság úgy határozott, hogy nem létesít egy nagy székely megyét kb. 600.000 lakossal, hanem két kisebb megyét formál. Kiküldték Trofin elvtársat Sepsiszentgyörgyre, hogy tartson gyűlést, és azon határozzák el, hogy alakuljon meg Kovászna megye, Sepsiszentgyörgy székhellyel. A megmaradt terület – a kibővítve a maroshévízi, borszéki területtel – legyen Hargita megye, Székelyudvarhely székhellyel. A háromszékieknek kedvezett az önálló megye létesítése. A tervezet szerint ez magába foglalta volna Alcsíkot is, egészen Csíkszentkirályig. Ezen új változatot 1968. február 13-án reggel hozták nyilvánosságra.

A BEJELENTÉS

PATAKI IMRE: S akkor február kilencedikén összehívunk egy rögtönzött pártgyűlést, egy aktíva ülést. Ott bejelentik nekünk, hogy a felső vezetés úgy döntött, hogy nem az a változat lesz, amit január 14-én hivatalosan térképen közöltek, hanem egy másik, és megalakul egy új megye, ami Kovászna megyét jelenti, s Hargita megye egyik része lecsatoltatik Háromszékhez, de nem tudott senki semmit mondani, hogy mi az.

KRAUSZ ZITA: A hír úgy érkezett meg, hogy telefonáltak Bukarestből, hogy gyűlést kell összehívni, mert átviszik a megyeközpontot Udvarhelyre. Akkor összehívták a rajonibürót, a vállalatvezetőket a kultúrházba 12-én. Ott volt Branis, Bukarestből is jöttek, és bejelentették, hogy úgy határozott a Központi Bizottság, hogy a megyeszékhely Udvarhely lesz, és kérnek hozzászólásokat, de nem kommentált. Nem is volt egy szó sem. Azután az egész főnökség átment Udvarhelyre.

ORBÁN ISTVÁN: *[naplófeljegyzés²]* 1968. II. 10. Szombat. Közlik a rajoni pártbizottságtól, hogy az alelnökök, a titkár, a részlegvezetők, az alapszervezetek titkárai 12.45-kor legyenek a művelődési házban, a pártaktíva ülésén – a gyűlés célját viszont nem árulták el.
– a kitűzött órára mindenki megjelent, de érkeztek vezető aktivisták Gyergyó és Udvarhely rajonokból is – végül is mintegy 40 személy gyűlt össze.

– az ülés megkezdését 2-szer 3-szor is elhalasztották, mindig újabb 20-30 perces szünetet jelentve be, jó alkalmat teremtve így a találgatásoknak:

„vajon miért hívtak össze? Csak nincs valami változás a megye megalakulása körül?”

– Végül is több órás feszült várakozás után 15.40-kor megérkezett Veress elvtárs, a rajoni vezetők társaságában

– Az elnökség: Veress elvtárs a Maros Magyar Autonóm Tartományi Pártbizottság első titkára, Branis elvtárs, a tartományi VB elnöke, és a rajoni pártbizottságok titkárai

– a beszélgetést Veress nyitja meg, mondván, hogy a gyűlés célját Cozma elvtárs fogja előterjeszteni. Erre észreveszi, hogy Cozma

elvtárs nincs az elnökségben, és felkéri „gyere, drága elvtársam, hát hogy hogy nem jöttél...”

Mégis Veress elvtárs közli a gyűlés célját, rámutatva, hogy „a Központi Bizottság azzal bízott meg, hogy közöljem...” és a továbbiakban az egyes nagy megyék helyzetéről beszél, amelyekről sokat tárgyaltak a párvezetés szintjén és úgy módosításokat határoztak el. „Így a tervezett Hargita megyéből leválasztották Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokat, létrehozva Kovászna megyét, azért, mert az eredeti elképzelés szerinti megyét nem lehetett volna összefogni... így Hargita megyét a Csíki rajon (néhány alcsíki község kivételével) Udvarhely rajon, Gyergyó és a maroshévízi rajon egy része – kb. 20-23 ezer lakos – alkotja”.

Veress elvtárs szavait minden jelenlévő tátott szájjal és tágra nyitott szemekkel hallgatta, főként a csíkiak.

A továbbiakban Veress elvtárs rámutatott „a megyeszékhelyre vonatkozóan közölnöm kell a pártvezetés és a RKP Végrehajtó Bizottságának azon határozatát, hogy az előbb említett okokból, vagyis Hargita megye új formája miatt Csíkszereda elvesztette a területen elfoglalt központi helyzetét és a határozat szerint a megyeszékhely Székelyudvarhely lesz.” (A 40-50 udvarhelyi elvtárs lelkes tapsban tört ki!)

Veress elvtárs elismételte és hangsúlyozta, hogy a párt vezetőségének határozata, mi csak tudomásul vehetjük és megtárgyalhatjuk – itt és most!

A következőkben a rajoni pártbizottságok titkárai szóltak hozzá: Burján elvtárs egyetértett, Kovács elvtárs úgyszintén, Szávuj elvtárs rámutatott, hogy jó a KB határozata, mert Udvarhely ipari és kulturális téren is Csíkszeredánál fejlettebb és nagyobb hagyományokkal rendelkezik, mint Szereda. Ezután főként az udvarhelyiek szóltak hozzá, Offner I., Kalamár S., és Kiss A. kivételével mindegyikük akart véleményt nyilvánítani, de lenyelte, lévén hogy párthatározatról volt szó.

A gyűlés mindössze fél órát tartott, majd Veress elvtárs úgy rendelkezett, hogy „az alapszervezeteknél, az egységeknél nem kell semmiféle ülést tartani csak mi, a jelenlévők számoljunk be a munkahelyeinken a hallottakról és hangsúlyozzuk, hogy ez párthatározat.”

ALBERT ANDRÁS: Két héttel azután, hogy az új székhely átalakítás megkezdődött, tudomásunkra hozták a központi és a tartományi kiküldöttek, hogy megváltoztatták a megyeszékhelyet és Csíkszeredából áthelyezik Székelyudvarhelyre, ott lesz a megyeszékhely. Azt hiszem, hogy Fazekas János elvtárs, Király Károly elvtárs, Patilineț

Vasile elvtárs, ők hozták a rajoni pártbizottság tudomására, hogy a székhelyet áthelyezték Udvarhelyre.

FÜSTÖS JENŐ: Egy szombat délután hívtak át a kultúrházba gyűlésbe s hát akkor ismertették ezt. Nem szoktam káromkodni, de akkor... A tömeg fel volt készülve, ugye, tudtuk, mit jelentett, milyen fejlődési lehetőségek lennének, mert láttuk, minden tartomány hogy fejlődött és mi hogy fejlődtünk Vásárhely mellett.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Úgy emlékszem egy szombaton délután egy alkalommal a városba rendkívül sok lógó orrú emberrel találkoztam, és kérdeztem, hogy milyen baj van, s azt mondják, elvitték a megyeszékhelyet Udvarhelyre és Csíkszereda székhely nélkül marad.

PATAKI IMRE: Elégedetlenség, az óriási volt a városi tanács gyűléstermében, zúgás, ordibálás, nem adott senki magyarázatot.

KRAUSZ ZITA: Az volt a legjobb, hogy amikor mentem vissza a jegyzőkönyvvel a pártszékházba a gyűlés után, mert sürgősen le kellett közölni a kormányval, a kultúrház kapusfülkéjében ott ült Salló Pista és énekelgette, hogy „Miért múlik el minden, ami szép...” Érzésem szerint Salló Pista már akkor kezdte összehívni a gyűlést másnapra, felhívta a vállalatokat és azt mondta, hogy a kultúrházban nagygyűlés lesz. Különben csend volt.

ANTAL ADOLF: Azon az emlékezetes szomorú vasárnap délelőtt, amikor kijött a Scânteia újságba a térkép, megjelent délelőtt, szaladt hozzánk egy 60 éven felüli ember, Domokos Ignác, nagy lélekszakadva. S mondom: mi van Náci, csak nincs valami baj? Elég nagy baj van, azt mondja, elég jól megjártuk. S mondom: mi a helyzet? Azt mondja: Udvarhely lett a megyeszékhely s Pálfalvát felcsatolták Szépvízhez, s elhatároztuk együtt, hogy egy delegációt kellene indítsunk fel Bukarestbe. Felvettük a kapcsolatot a pálfalviakkal is, ők is szervezkedjenek meg és akkor úgy váltunk el, hogy másnap, hétfőn én bemegyek Szeredába Kis elvtárshoz. S úgy is volt, bementem Szeredába Kis elvtárshoz. Jöttem, Kis elvtárs, mit lehet csinálni ezzel az üggyel. Én nem tudok semmit tenni, se ellene, se mellette, hanem önöktől függ minden. S mondom, vajon a milícia, hogy vélekedik, Azt mondja, a milícia semleges, mert ők is úgy szeretnék, hogy Szereda maradjon a megyeszékhely. Azonnal telefonáltam Domokos Imrének, Offnernak, akkor Kovács Bandinak, átmentünk Bajkó doktorhoz, Dénes doktorhoz, Csíkszer Csabához a törvényszékhez, az összes vállalatot összetelefonáltam, hogy azonnal jöjjenek a rajoni néptanácsához egy sürgős megbeszélésre. Nem is telt bele egy fél óra, az összes vezető ott volt. S akkor megmondtam, hogy mi a helyzet. Alakítsunk bizottságot, küldjük

fel, gyorsan jöjjenek fel Bukarestbe, ők is egyet értettek evvel, de falunként kellene megszervezzük, legalább két ember jöjjön.

HAJDÚ BÉLA: Kijöttek, tudomásunkra hozták – nem nagyon tapsoltunk, sem én, sem más a dolognak. Ez volt délelőtti folyamán, és délután, mit tudom, két óra körül, – annyit tudok, hogy téli időszakban, már sötétedés előtt értünk Udvarhelyre, – autóbusszal raktak néhány embert, vezetőkadereket s pártaktivistákat, s elvittek Udvarhelyre.

ORBÁN ISTVÁN [*naplófeljegyzés*³]: A gyűlés végén Kovács bemutatott egy névsort, amelyen 40 párttag szerepelt, akik részt kell vegyenek az udvarhelyi pártaktíva gyűlésén. Köztük voltam én is.

Megjegyzés: a névsort a rajoni szervezési titkár állította össze, a hűségese, talán a leghűségesebb emberek nevét tartalmazva, akik minden olyan tevékenységben részt vettek, amellyel a párt bízta meg őket: Kovács, Kiss, Barabás, Simon, Goldenberg, Offner, Bálint I., Hajdú B., Kedves, Bíró, Orbán I., Orbán Z., György A., Bokor M., Orbán K., Németh stb.

Én négy szemközt megkérdeztem Kovács elvtársat, hogy miért menjünk Udvarhelyre, hogy az ottaniak kikacagjanak, de azt a választ kaptam, hogy „ez nem vita tárgya, hanem pártfeladat, el kell mennem és kész!”

Néhányan, BA, GyA, KS és mások semmiféle hívás és megkeresés dacára nem voltak hajlandóak eljönni. Egyesek (SA, BL, SV, TI, BE) beültek Udvarhelyen egy vendéglőbe, s nem vettek részt az ülésen.

GYŰLÉS UDVARHELYEN

PATAKI IMRE: Nem akartunk menni. Mégiscsak összeszedtek a vállalatoktól négy autóbuszra és pár kiskocsira való embert, de szinte lasszóval szedték össze, mert nem nagyon akartunk menni. De nyomás is volt már. Mi egy páran azt mondtuk, menjünk el, lássuk, hogy valaki ad-e választ, hogy mi történt, mi van itten. Elindul a négy autóbusz, én a másodikban ültem, megérkezünk Székelyudvarhelyre. A Művelődési Házban volt a gyűlés, persze mindjárt tessékeltek, hogy menjünk elöl, voltak elöl is helyek, de mi hátul ültünk le. Ott már folyt a gyűlés. Persze, ahogy mi megjelentünk, egy kicsit megdöbbenek, hogy három autóbusznyi ember mégiscsak megérkezett innen. Meglepődött a társaság. Vártak, mi lesz itt. Bár ők tudták, hogy csak ennyi.

HAJDÚ BÉLA: Udvarhelyen pedig elmondták, hogy végeredményben mi van, mi történt: hogy a sepsiszentgyörgyiek kérték és ezért létrehoznak egy külön Kovászna megyét. Itt pediglen létrehozzák Hargita megyét, amelynek székhelye Udvarhely lesz. Világos, hogy az udvarhelyiek őrvongva tapsoltak, mi pedig csak hallgatkoztunk a padokban, ahol ültünk.

PATAKI IMRE: Ion Cosma, az egyik legvéresebb felfogású ember volt az egyik, aki a gyűlésen felszólalt. Ő tartományi szervezési titkár volt. (Meghalt már.) Közben mi zúgtunk, csörömpöltünk, beleszóltunk, bekiabáltunk – ez az igazság.

FÜSTÖS JENŐ: Kovács B. Mihály (ő volt az első titkár) mind győzködött, hogy szóljak hozzá. De Csíkból senkit nem tudtak meggyőzni, hogy hozzászóljon. Olyat, aki hozzászólott volna s egyetértett volna, hogy Székelyudvarhely legyen a központ. Hozzászólott valaki Gyergyóból, hozzászóltak Udvarhelyről is többen. Csíkszeredából senki.

PATAKI IMRE: Eléggé feszült helyzetben ért véget a gyűlés, s jöttünk hazafelé. Egyik autóbusz társasága még Homoródfürdőn leszakadt. Az is hozzánk csatlakozott s mi ott elmondtuk nekik, hogy ott senki választ nem adott. Jöttünk haza. Csüggedés nagy volt.

ORBÁN ISTVÁN [*naplófeljegyzés*⁴]: Az emberek nagy része egy autóbusszal jött. Az elromlott és engem küldtek, hogy ha már úgylis

elkéstek, forduljanak vissza, de időközben megérkeztek és lehajtott fejjel, a jelenlévők mosolya közepette vonultak be a terembe.

Gyűlés után Kiss elvtárssal jöttem haza, egészen hazáig és egész éjszaka azon töprengtem, miért is történt ez így?

HAJDÚ GÁBOR: Arról már szó volt, hogy a felszámolandó rajonközpontban adminisztratív és pártmunkahelyek szűnnek meg, a megyeközpontban pedig nem remélt lehetőségek nyíltak meg sokak előtt – így eléggé megrázta a közvéleményt, amikor az eredetileg Csíkszereda központtal tervezett Hargita megye székhelyévé Székelyudvarhelyt jelölték. Így került sor az 1968 februári megmozdulásokra, amelyeknek a háta mögött megítélésem szerint csíkszeredai illetékességű párt- és állami aktivisták is álltak, illetve főképp azok, mert hiszen sokan közülük már beleélték magukat a funkciójuk fellényegülésébe s most az új változat azt jelentette volna, hogy nem hogy előléptetéssel, hanem vesztesként kerülnek ki az átalakításokból. Végeredményben a Csíkszereda–Székelyudvarhely versenyfutásban az utóbbi mellett egyéb nem szólt, csak a jobb vasúti összeköttetése, hisz az ügyes-bajos dolgaikat intézni akarók számára elvileg mindegy, hogy Udvarhelyről kell-e átmenni Szeredába, vagy Szeredából Udvarhelyre. Persze, konturálódott a nagyobb fokú ipari és városfejlesztés lehetősége is a megyeszékhely javára, ami befolyásolta az emberek hangulatát – annál is inkább, mert akkor még nem lehetett előre látni az ilyen jellegű fejlődés minden következményét: többek között az erdélyi szellemtől idegen mentalitású tömegek beáramlását. Azt is el kell ismerni, hogy 1968-ban Csíkszereda egy másodosztályú vidéki városocska volt, viszont eléggé bensőséges hangulat jellemezte. Az emberek, a város lakosai ismerték és számon tartották egymást, szinte azt lehet mondani, mindenki tudott mindenkiről, ami ma persze már nehezen képzelhető el, hiszen a lakosok száma megközelíti a félszázezret.

VALAMI KÉSZÜL

FÜSTÖS JENŐ: Ez volt szombat délután, hazajöttünk. Vasárnap a tömeg csak forrt, forrt magában. Akikkel kimentünk, mindenki mérgelődött, s akkor hétfő reggel összehívtak minket a gyűlésterembe, és Németh Pista, én, meg Pócsa, – akkor ő volt a rajoni törvényszék elnöke –, hozzászóltunk. Egyéb nem volt, mindenki mérgelődött, veszekedett.

BOJTOR LÁSZLÓ: Pontosan február tizenharmadikán bementünk a munkahelyünkre és egy páran kezdtünk beszélgetni, hogy nem létezik, hogy így maradjon és mit tudnánk csinálni. S akkor elhatároztuk, hogy tizenhárom tagú küldöttséget nevezünk ki üzemi szinten, s meg is neveztük, a műhelyben, lenn a termelésben, hogy kik legyenek azok, hogy menjünk fel a pártbizottsághoz, és kérjünk véleményt az első titkártól, Kovács B. Mihálytól, hogy mi az oka, hogy az utolsó pillanatig Csíkszereda volt a megyeszékhely s most változtatják meg, amikor már nincs idő cselekedni. S reggel kb. nyolc órakor, mi már ott megbeszéltük üzemi szinten. Mi is értünk ki nyolc óra körül a pártbizottsághoz. Nem dolgoztak a gyárak. Kilencedikétől tizenötödikéig gyakorlatilag nem dolgoztak Csíkban a gyárakban s a gazdasági egységekben. Senki nem akarta tudomásul se venni. Feszültség, feszültség, feszültség mindenhol. Mindegyik gyűlte össze, hogy mi van, mi van, mi van. Nem látták az emberek, hogy bizonyos helyeken elkezdtek már az elbocsátásokat. Pl. a volt rajoni posta- és telefonhivataltól, az útügytől, meg még nem tudom, honnan.

FERENCZ ANTALNÉ: Egy vasárnap disznót vágtunk. S jó az egyik itteni tanár, Antal Adi, s azt mondja: itt a térkép. Képzeljétek el, hogy Hargita megyének Udvarhely a központja. Ej, mondom, azt a csillagos egít, Adi, meg kell indulni. Meg kell indulni s valamit kell csinálni, hát ezt nem engedjük meg, hát Udvarhelyre menni se vonat, se semmi. Éppen reggelizünk s akkor még, mondom, Adi, holnap reggel indulj meg. Hát neki mondtuk, aki számított akkor, akinek szava lehetett, aztán volt Offner, Biró Bandi s Kovács Bandi – ezek voltak s ezekhez aztán ő mindegyikhez elment, hogy hát ezt ne engedjük meg, s valamit csináljunk s induljunk meg.

JÁNOS JÓZSEF: Mi úgy véltük, habár volt bennünk egy úgynevezett lokálpatriotizmusi érzelem is, hogy Hargita megyének a legalkalmasabb volna Szereda. S aztán erre fel megindult a lavina s valahogy úgy pengették a dolgot, s nem is tudom, hogy hívták, amelyik a pártközpontba volt, egy magyar, ilyen kövér tanár... Fazekas János. Ő mindenáron azt akarta, hogy Udvarhely legyen a székhely. S aztán ebből kifolyólag, ugye a nép felháborodott itt, s aztán megkezdődött a lavina.

*

ORBÁN ISTVÁN *[naplófeljegyzés]*: 11. II. 1968. Vasárnap. Egész nap otthonomban voltam, a családdal tárgyalgattuk. Hogy miként is lehetünk meg a jövőben s találunk kiutat még arra az esetre is, ha az új átszervezéssel kiesnék a jobb fizetésű tisztviselők-aktivisták sorából. De az első számú probléma mégis csak az maradt, hogy ez a határozat, ez a változás miért történt így és miért verte így csak és kimondottan Csíkszeredát. Nem szomorúan, de gondterhelten indultam munkába hétfőn,...

1968. II. 12-én. Kiss elvtárssal közölte Kedves S., hogy a hangulat nagyon kedvezőtlen az új hírrel kapcsolatban, a város zúg, utcán, üzemekben, autóbuszokon, vendéglőkben és azt hangoztatják, hogy a csíkiak eladták a megyeszékhelyet, gyávák, szótlank voltak szombaton, sőt jót ittak Udvarhelyen.

Kiss elvtárs emeletenként gyűjtötte össze a néptanácsi alkalmazottakat, hogy helyreállítsa a kedélyeket. Mérgesen kiabálta az alkalmazottakra, hogy nem aggódni, hanem dolgozni kell, hiszen fizetést kapnak és mindenkiről gondoskodnak.

De mert senkinek semmi közelebbit nem tudott mondani, sőt az emberek csak az ideges magatartását hallották-látták, annyi sőt több gonddal távoztak a „rendtartó gyűlésről”. Kiss elvtárs a gyűlés után a párthoz ment, hívták – bizonyára az új hírrel kapcsolatosan kialakult helyzet miatt.

A néptanácsnál már a korábban beindított javítási munkálatok miatt, az egyes munkahelyeken a munkafegyelem nem volt éppen stabil. 2 alelnököt el kellett vinni a régi munkahelyéről, a káder[osztály]t, tanügyet ideiglenes helyre költöztették, a tervet és a SSA[?] megfúrták-falazták, a városi néptanácsot összezsúfolták, a raktárak költöztek, a levéltár autós-lag hurcolkodott s mindez előbb pozitív hangulatban ment, de hétfőtől az embereken egy bizonyos aggodás látszott, ami az új hír hallatára elborult: lézengtek, diskuráltak s tényleg nem dolgoztak.

A megtartott munkagyűlések után Dávidné, Székediné és még néhányan jöttek hozzám, hogy ők panaszra mennek Bukarestbe a P[árt] K[özponti] B[izottságá]-hoz, hogy elmondják, mi bántja őket, s főleg azt akarták, hogy az intézmény vezetői ez irányban legyenek mellettük.

Ebben az időben csak a Kiss elvtárs és az én irodám volt a látogatott, de Kiss elvtárs ekkor a pártnál volt. Én nem adhattam és nem adtam helyet a „bűnnyögés”-nek, kértem, hogy menjenek, dolgozzanak tovább, sorsuk – természetesen az enyémmel együtt – nem marad megoldatlan, gondoskodik rólunk is a Párt – valamelyes kenyérünk csak lesz!

Közben nálam is, Kedvesnél is, Bíró B.-nál is össze-összetalálkoztunk; megegyeztünk abban, ha valamelyes néptanácsi munkára kellene menjünk Udvarhelyre, az nem volna éppen konveniólő [románul: megfelelő], még akkor sem, ha 2000 leit fizetnének – merthogy rangos pacákok nem lehetünk a megyénél – mert 270 abonament-navéta [románul: bérlet-ingázás], 200 katin [románul: étkezde], 150 egy ág esetleg s nem szoba, 100 vacsora, s egyebek, vagyis 1000 leit kér az udvarhelyi állás s akkor a család, ha 1000 leit kap mi lesz egyébbel, megélhetés, ráta [románul: részlet] s más adóssággal. Szóval itt kell maradni Szeredába, ha sokkal kevesebbért is, mert ide köt a család, de itt vajon egyáltalán lesz-e munka? De mindig az volt a konklúzió [románul: következtetésünk], hogy végképpen párttagok vagyunk, s egyéni érdekeink függvényei kell maradjanak a párt ügyének, mindegy, valahogy leszünk.

És ez a hétfői nap így telegetett, nem panasszal, nem gonddal, de meglehetősen terhelt tudattal, amit nem akartam és nem osztogattam külsőleg, mert hangulatrontó nem voltam a rajoni néptanács dolgozói között.

Dél előtt még behívtak a Párthoz, hogy mondjunk véleményt, milyen termelő vállalatokat [...] *[Itt a visszaemlékezés megszakad.]*

A PÁRTBIZOTTSÁGNÁL

BOJTOR LÁSZLÓ: Tizenhármán kimegyünk a pártbizottsághoz, nem találkoztunk senkivel, egy olyan kellemes, februári enyhe időjárás volt, és pontosan mikor bementünk a főajtón, Kovács B. Mihállyal találkozunk. Mi föl akartunk menni az emeletre, az első emeleten volt az irodája, s ő pontosan jött le. A lépcsőn találkoztunk, összenéztünk, senki nem szólította meg, én szólítottam meg személyesen, s mondtam, hogy Kovács elvtárs, az IMTF-től egy küldöttség jött. Akarjuk tisztázni, hogy miért az utolsó pillanatban határozták meg és miért, milyen jogon, hogy nem Csíkszereda, hanem Udvarhely lesz a székhely? Jó, hogy jöttek, Bojtor elvtárs, mondta. (Hát ismert így névileg is, tudta a nevemet, én még jobban az övét.) Menjenek le a gyűlésterembe, várjanak meg. Jó, hogy jöttek, hangsúlyozta. Pontosán itten van Bukarestből egy instruktor (ha jól emlékszem, Cosma volt), amelyik pártvonalon Csíkszeredáért felel. Menjenek le, s aztán fogunk jönni s meghallgassuk a panaszukat.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Hát maguk nincsenek ott? Hát kérdem, hol kellene legyünk? Azt mondják, úgy gyülekezik az egész város tömege, közönsége a kultúrház előtt. Hát menjenek oda. Na jó, persze mi is feltüzültünk, jöttünk le, megnézzük, hogy mi van. Egy elég nagy csapat ott már gyülekezett, ismerősök közül sokan, de a textilművekre emlékszem, vagyis nem a textilművek, hanem a készruhagyár dolgozói voltak a legnagyobb számban.

KRAUSZ ZITA: Másnap reggel az aktíva bent volt, a főnökség pedig még Udvarhelyen. Kezdték telefonálni a pártbizottsághoz, hogy az embereket nem tudják benntartani, mennek a kultúrházba, mert gyűlést hívtak össze. Közben beérkezett a főnökség is, a Központi Bizottságtól egy instruktor volt itt, Trofin nevű, neki jelentettem, hogy a vállalatoktól telefonálgatnak. Egyfolytában jöttek a telefonok, hogy a konfekciógyárban letették a munkát és az emberek azt mondták, hogy a kerten keresztül is jönnek.

BOJTOR LÁSZLÓ: Lementünk a pincébe s vártunk, teltek-múltak a hosszú percek, s nem jött senki. Még menet közben három-négy vállalattól ilyen küldöttség jött. Pl. emlékszem, jöttek az akkori IPICCF-től s jöttek az ILEFOR-tól is. S azokat is leküldték oda. S még aztán jöttek ilyen küldöttségek. A pince adott pillanatban már

félíg megtelt. (Kb. száz, százhusz férőhelyes gyűlésterem volt.) Azt mondtuk, hogy kezdjünk énekelni. Hogy vegyenek észre, hogy ott vagyunk, hogy ne menjünk fel, ne zavarjuk meg, hanem jöjjenek le. S valójában kezdtünk énekelni. Különféle forradalmi dalokat énekeltünk, hát ugye életkorunk is mind harminc-negyven év között volt. A lényeg az, hogy adott pillanatban néztünk ki a gyűlésterem ablakából (olyan kicsi pinceablakok voltak), s hát gyűlnek az emberek. Jöttek még ilyen küldöttek s mondták – mi nem mentünk ki –, hogy különféle jelszavas táblákkal jönnek már nagyobb tömegek is. Erre fel az első titkárék a gyűlésüket megszakították, lejöttek a pincébe és helyet foglaltak az elnökségbe. A terem teljesen meg volt már telve. Na akkor, milyen kifogásunk van és mi az óhajunk, mi a panaszunk. S akkor egy páran fölszólaltak, feltették a kérdést annak a bukarestinek, amelyik felelt a megyéért. Hát egyet tudok, az IMTF-től amelyik hozzászólt, Both Jóska volt. Aztán a másik a vállalatunk részéről, amelyik feltette a kérdést, hogy mi az oka, hogy éppen az utolsó pillanatban. S akkor választ nem tudtak ők. Azt mondta az illető, nincsen felhatalmazva, hogy milyen választ adjon. Hanem Kovács B. Mihály kijelentette, hogy forró vonalat fognak létesíteni, hogy nekünk, ami a véleményünk volt, Bukarestnek direkt közvetítés. Megvolt a forró vonal, az illető ment el, jött, s mondta, hogy Bukarest is mit mondott, de nem tudott konkrétat mondani, mert nem volt felhatalmazva semmiféle szinten, hogy megmondja, hogy hol mi lesz. Várakozó álláspontra helyezkedett mindenki. Közben meg a nép kezdett tombolni. Mi is kimentünk az utcára. Akkor mondták, hogy minden vállalat javasoljon egy pár embert és menjünk be a kultúrházba.

A KULTÚRHÁZNÁL

FÜSTÖS MÁRIA: Én tulajdonképpen akkor a könyvesboltnak voltam a felelőse. Mivel fafűtéssel fűtöttünk, én pont hétfői nap akartam kimenni a fát rendezni az üzletnek. S megálltam, vettem egy nagy kenyeret, s húsz tojást. S mondom az alkalmazottaknak, hogy én megyek ki a COMLEMN-hez, intézzem el a fát. S amikor én itt jöttem – mert ott laktunk az állomás mellett –, gondoltam, hogy hazaviszem s leteszem egyúttal a kenyeret és a tojást. S közben szembetalálkoztam egy férfivel. S azt mondja: Te Marika, tudod-e, hogy mi van? Mondom, én nem tudom, miről van szó. Azt mondja, gyorsan indulj, a kultúrházhoz. Mondom, miért? Mert meggyésítést akarunk csinálni. Mondom, rendben van. Nem tudom pontosan Gál Vili volt-e, de mintha, úgy emlékszem, ő, vagy Sipos Bandi. Tudom, hogy vele is találkoztam. Sipos Bandit biztosan tudom. S azt mondja, menj gyorsan, Marika. Mondom, te jössz-e. Igen, igen, mondja. Ezt biztosan tudom. Nos, közben kenyeret és tojást vásároltam, s azzal elindultam a könyvesbolt helyett a kultúrházba. Elmentünk a kultúrházhoz, s akkor egy pár embert már láttunk, hogy hát gyülekezik.

PATAKI IMRE: A Nemzeti Bank például elsőik között jött ki. Valami táblájuk volt felírva, előttem van ma is, papírra kifeszítve: Térkép szerint akarjuk! vagy valami ilyesmi volt rajta, de lehetett hosszabb is a szöveg, én csak úgy mentem el mellettük. Bertalan Jóska is köztük volt, a volt igazgató, becsületére váljon. Tehát elsőik között ők jöttek ki a művelődési házba, aztán Salló Pista kinyitotta, mert mínusz tíz fok volt, s mindenki fázott, s akkor Salló Pista oda beengedte.

KRAUSZ ZITA: Végül is annyira megtelt a kultúrház, hogy már az emberek nem értek be, több volt a nép kint, mint bent. Akkor kezdték kiabálni, hogy választ várunk, választ várunk.

KRAUSZ KÁROLY: Elöl kiabálták, hogy választ várunk, hátul már úgy értették, hogy László Károly.

FAZEKAS JÁNOS: Persze, miután a csíkiak megtudták, hogy Kovászna lesz az új megye, kimentek az utcára. Az egész város. Már készültek Balánbányáról, Szentdomokosról, Szentmártonból. Mindenesetre hatalmas nagy gyűlés lett, elfoglalták a pártszékházat, senki sem tudott se bemenni, se kijönni. Bekerítették a milíciát, azok se nagyon tudtak mozogni.

A SZERVEZŐK

PATAKI IMRE: A láthatáron nem voltak szervezők. De valakik telefonáltak a művelődési házból, az ügyi osztályról, a telefonközpontból, a múzeumból, a művelődési bizottságtól, a rajomtól, valakik telefonáltak a vállalatokhoz. Kell menni gyűlésbe, nagy gyűlés van, kinn a főtéren. Ez volt reggeli órákban.

FÜSTÖS MÁRIA: „Na megjöttél Mari, na jól van.” Ismerősök voltak. „Gyere gyorsan, kezdjünk telefonálgatni.” S kezdtünk telefonálni a kultúrházból a vállalatoknak. Engemet a konfekciógyárbeli munkások ismertek a legjobban, mert én ott dolgoztam, ott voltam bérelszámoló, hát oda telefonáltam. Elmondtam az akkori igazgatónak, Kovács Bandinak, hogy jöjjön le a munkásokkal a kultúrház elé. Miközben telefonálgattunk, már úgy gyűltek, gyűltek. Azt mondtuk, hogy jöjjenek. Miért jöjjenek? Azért, mert meggyesítést akarunk.

BOJTOR LÁSZLÓ: Valaki a kultúrházból volt a közvetítő, hogy ki, azt nem tudom, de Balánbányáig az összes falvak, az összes intézmények le voltak értesítve. S a balánbányaiakat nem engedték bé. De tizenegy órakor már a tér tele volt. A kultúrháztól Salló Pista tudna sokat mondani, mert állítólag – így jött a visszhang – ő hívta fel a községeket, a vállalatokat más kollégáival, munkatársaival együtt, s ők mozgósították a vállalatokat, hogy jöjjenek, hogy tiltakozzunk és megfelelő szinten, egy ilyen nagygyűlésen, igenis követeljük, hogy maradjon úgy, ahogy előre volt tervezve, Csík-szereda központtal.

PATAKI IMRE: Salló Pista azt írta nekem levélben, hogy ő nem volt szervező. Leírja. Én őt gyanítottam szervezőnek. Persze, minket az egészünket gyanítnak szervezőknek. Mi csak úgy kerültünk oda, mondtam, hogy annak a tanulmánynak az elkészítésén éveken keresztül, másfél-két éven keresztül dolgoztunk, és tudták, hogy dolgozunk valamin, mert tudták. Az be is ment a köztudatba, mert azt jóváhagyta a rajoni tanács, a tartományi. A pártnak az emberei, akik ott voltak, azok is ismerték a munkát ebben a csapatban.

FÜSTÖS MÁRIA: Akik telefonáltak, azok szervezők voltak. Kató Vilmos, ő volt az egyik, aki telefonálgatott és Sipos Bandi, tudom, ott állt a kultúrháznak a telefonja mellett és állandóan beszélt. Én a konfekciógyárral beszéltem. Őket ismertem. Gál Vilit kéne még

megkérdezni, mert úgy emlékszem, hogy Gál Vili is benne volt. Főkönyvelő volt, azt hiszem, ennél a Hargita Bányavállalatnál.

JÁNOS JÓZSEF: A dolog úgy történt, hogy akkor a telefonközpontnál valamelyik hölgyike szerre a vállalatokat felhívta. Erre határozottan emlékszem, mert egy beszélgetés alkalmával Kedves Sanyi mondta volt, hogy valamelyik bitang központos nő telefonált a vállalatoknak, hogy a nép jöjjön ki tiltakozni. Ez a Kedves Sanyi is benne volt, azt hiszem. Ő szekuritatés volt. (S aztán őt valamiért kitűrték a szekutól. Hatvannyolc után, akkor lett aztán az ARTA Szövetkezet elnöke. Mindenesetre egy nagy semmirevaló bitang ember volt.)

HAJDÚ BÉLA: Hogy kik voltak ott legelőször a kultúrházban, arra nem emlékszem. Én amikor oda kikerültem, akkor Kiss Albert volt, a volt rajonnak az elnöke. (Akkor még nem volt megalakítva a megye vezetősége, csak ki volt jelölve, de a régi vezetőség az még a helyén volt.) Engemet felhívott, hogy menjek fel gyorsan hozza. S mikor mentem fel, én akkor jöttem rá, hogy végeredményben mi van, s akkor kérdezte, hogy nálunk a tömeg mozgolódik-e, megy-e tüntetni? Mondom igen, ott is felvetődik a probléma. Még nálatok is, ehhez hasonló, s engemet ott letegezett. Menjek vissza azonnal s intézkedjek, hogy ne jöjjön senki. Na, s akkor tudtam meg én is, hogy mi van a kultúrháznál s ott meg is álltam, s ott érdeklődtem, hogy mi van, és akkor újságolták el, hogy kérték, hogy álljanak szóba a vezetőséggel. Most nem tudom, hogy ki volt, Kovács B. Mihály-e vagy pedig Kiss Albert, de valamelyik a kettőjük közül, bement a tömegbe és nem úgy álltak szóba a tömeggel, mint ahogy kellett volna. Tehát nem adtak semmi választ, hogy végeredményben hogy van és miért van s ehhez hasonló, s mert a tömeg nem kapott megfelelő választ, utána kezdtek jobbra-balra, de onnan a kultúrháztól telefonálgatni. Hogy kik mentek oda először be és kik nem, de ott kezdődött bent a kultúrházban, nem kint, mint ahogy ez aztán elfajult a végén. Azoknak az volt a véleményük, hogy álljanak szóba a vezetőséggel és azokkal, akik ott vannak, végrehajtani ezt a meggyésítést. Tehát jöttek a követeléssel, hogy szóba akarnak állni a volt vezetőséggel és az elkövetkezendő megyei vezetőséggel. Talán Kovács B. Mihály tudná konkrétabban megmondani, hogy kik voltak azok a személyek, akikkel az emberek a kultúrházba szóba álltak. Vagy ő volt, vagy pedig Kiss Albert. Nem úgy álltak szóba, ahogy kellett volna, ez az őszinteség. Ez akkor kitűnt, megmondták, hogy ők akkor azt akarták, hogy ott szóba álljanak a vezetőkkel, mert kezdetben a gyáraktól is voltak delegátusok, de tudja kik? Küldték a szakszervezet elnököt, küldték

a pártbizottság titkárt, küldtek még három-négy személyt. S öt-hat személy ment minden vállalatból, minden olyan egységtől a kultúrházba, hogy tárgyaljanak az illetékesekkel. Így volt megoldva. Utána pedig a tömegmozgósítás azért ment olyan gyorsan és hamar, mert ezek, hogy ott kint voltak és nem boldogultak, nem fogadták őket megfelelőképpen, és nem álltak szóba velük, akkor ezek azt mondták, hogy tömegtüntetés, s mindjárt szóba állnak. Így kezdődött a telefonálás vissza. Tehát minden vállalatból volt ott valaki már, a kultúrházba mentek tárgyalni, ott meg nem úgy fogadták, hogy nem érdemben, hanem elutasítóan.

SZENTE SÁNDOR: Egyes visszaemlékezők meggondolatlanul, alapos tájékozottság hiányában olyan valótlan állításokkal szédítik saját magukat és az azóta felnövekedett nemzedéket, miszerint 1968 februárjában, tehát harminc évvel ezelőtt, a megyésítéskor Csíkszeredában lezajlott tüntetés szervezett tüntetés volt – szervezők nélkül. Ez valahogy úgy hangzik, mint az a képtelenség, hogy János bácsi nyeletlen bicskával, aminek még éle sem volt, szeletelte fel a szalonját. Az ilyen és hasonló badarságokat azok állítják, akik a kultúrház előtti népgyűlésen, illetve az azt követő tüntetésen akkor jelentek meg, amikor a szervezésben részt vevő más személyek tevékenysége már órákkal azelőtt befejeződött. A szervezők csoportja a városi kultúrház irodájában dolgozott, a szervezési munkában magam is részt vettem. Az irodahelyiséget és a telefonkészülékeket a kultúrház akkori igazgatója, Salló István bocsátotta rendelkezésünkre. A népgyűlés, illetve a tüntetés megszervezését az akkori rajoni vezetők szűk körű csoportja határozta el a szekuritáse és a rendőrség parancsnokaival egyetértésben. Ezek a személyek abban reménykedtek, hogy a megyésítés után nagyobb fizetéssel járó vezető beosztásokba kerülnek, továbbra is megtarthatják csíkszeredai lakásaikat, családtagjaik megmaradhatnak munkahelyeiken. Ezzel magyarázható, hogy az állambiztonsági szervek nem akadályozták meg a kultúrházban kibontakozó szervező munkát, és a szervezésben részt vevő személyeket sem akkor, sem azután nem tartóztatták le. Különböző ez utóbbiak azonosítása mindmáig nem történt meg. A szervezők telefonon hívták a vállalatokat, intézményeket, kérve azok vezetését, hogy alkalmazottaik élén délelőtt tíz órakor jelenjenek meg a kultúrház előtt tartandó népgyűlésen, kifejezve tiltakozásukat a központi pártvezetés ama határozata ellen, amelyben az új megye székhelyeként – az eredeti döntést felrúgva – Csíkszereda helyett Székelyudvarhelyt jelölte meg.

A szervezési munkába délelőtt fél kilenc óra körül kapcsolódtam be, munkatársaimmal együtt végigjártam a város vendéglőit, cukrászdáit, üzleteit, a járókelőket is biztatva, hogy menjenek a kultúrház elé, mert ezen múlik, hogy Csíkszereda vagy Udvarhely lesz-e a megyeszékhely. Végül a Nemzeti Bankban kötöttem ki, ahol azelőtt dolgoztam. Sikerült meggyőzőnöm Bertalan József igazgatót, hogy beosztottjai élén vonuljon a kultúrház elé. Arról, hogy a délelőtt folyamán tiltakozó népgyűlésre kerül sor, reggel nyolc órakor értesültem Búzás Balázstól, aki akkoriban a Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Rajoni Szövetsége (URCAP) elnöke volt. A banktól a kultúrházhoz mentem, ahol a szervezők – miután megtudták, hogy a kollektív gazdaságok ellenőrzésével foglalkozom – rám bízta a falusi lakosság mozgósítását. A telefonközpont egymás után kapcsolta a zsögödi, taplocai, csíkpálfalvi, csíkszentkirályi, csíkszentléleki, csíkmindszenti, csíkszentimrei, csíkcsicsói stb. kollektív gazdaságok irodáit. A falusiak nyitott teherautókon érkeztek, pedig azon a napon különösen hideg volt.

ALBERT ANDRÁS: Így volt erre egy megállapítás, hogy mekkora terület s egy telken mennyi ember fér el, e szerint volt erre egy megállapítás, hogy körülbelül milyen tömeg lehetett, nagy tömeg volt, mert nem csak itt a város gyűlt, hanem jöttek a szomszédos falvak is: Pálfalva, Csomortán, Csicsó, akkor jöttek a vasúttól s aztán Alcsíkról, Szentkirályról, ott is gyár volt, dongagyár, meg volt a nép mozdulva.

*

PATAKI IMRE: Felhívtak Marosvásárhelyről, hogy tizenharmadikára (de ez csak már személyi ügy), reggel menjek át Székelyudvarhelyre, mert a bizottság ott velem szóba akar állni. Volt szolgálati kocsis, azzal átmegyek. Odaérkezve beszóltam az IFET-hez a kollégáimnak, aztán mentem a bizottság elé. (A Május 1 utcába, a mostani Kossuth utcában, balra ott volt a rajoni pártszékház, egy olyan vasrácsos kapu, vasrácsos ablakok. Azt hiszem, a Múzeum van most ott.) Bemegyek, hát van ott még egy várakozó, most már meghalt, Burján József, aki Gyergyóba volt aztán valami titkár, nem tudom már, milyen. Mutatkozik be. Még valahol láttam, de nem ismertem meg Burjánt. Nincs ott még Branis. Mert Branis kellett jöjjön, ő már elfoglalta volt az udvarhelyi megyeszékhelyet. De Vásárhelyről járt ki. Ahogy megérkezett, mondja, hogy szervusztok. (Hát Branissal ismertük egymást, ez az igazság. A felesége munkatársam volt, akkor a faipari trösztnél dolgozott az asszony.

Branissal sem volt baj, mert ő egy normális gondolkodású ember volt. Valamikor a gazdasági osztályon dolgozott a pártnál, aztán a kesztyűgyárnál. Jól képzett ember volt.) Elsőnek szólított be engem. Többen voltak, őt és még egyet ismertem, de kettőt biztosan nem. Ebbe a változatba, nem tudtam én addig, nekem soha senki ilyet nem mondott, te vagy kijelölve, hogy te leszel első alelnök Székelyudvarhelyen – mondják. Na mondom, ilyent azért ne csináljanak velem. Na, aztán kezdődött ott az erőszakoskodás, húzd meg, ereszd meg, beszélgetés, tárgyalás. Közben hívják Branist telefonon. Onnan tudtam meg, hogy Csíkban baj van. Visszajön: – Mi van nálatok? – Mi lenne? Elcsüggedés, elkeseredés, elégedetlenség, de nagy. Még mond nekem egy olyan csúnyát. Mondom, hagyjuk ezt a felét. Erre ő: De mit akartok? Mondom: Branis elvtárs, én nem jövök első alelnöknek. De ilyen nincs, de ilyen nincs. Vállaljam el, hogy egy évre átmegyek dolgozni. (Munkaképességemet Branis elég jól ismerte ebből a munkából, aminek az átvételénél ő ott volt. És ismerte a felesége révén és a többi vásárhelyi barátom révén.) A végére, a veszekedések nyomására, erőszakoskodásokra – mert aztán átvették a Központi Bizottságiak a fenyegetőzést, meg ehhez hasonló dolgokat –, mondom: egy évet akkor is kibírok, hogyha mindennap egy csutakot elhasítanak a vállamon. Na, rendben, menj haza és csillapítsátok le az embereket. Ő nem jön még. Akkor hívták be Burján Jóskát. Délután jövök haza, de a vállalatnál, az IFET-nél senki. Az igazgató, Munteanu volt csak. Azt mondja: marhaságot csináltál Imre, miért vállaltad el, hát itt akkora problémák vannak, itt gutaütés van. Én is kijártam kétszer már a központba, itt akkora cirkusz van, agyonvernek még a végén minket. Mondom, én sehol semmi rosszat nem csináltam, az erőszakoskodás következtében elvállaltam. Nem ezért, azt mondja, azt se tudjuk, hogy mi lesz. Nem volt mit csináljunk, mentünk haza.

A KULTÚRHÁZ ELŐTT

KRAUSZ ZITA: Mind próbálták tisztázni, hogy ki hívta össze az embereket s miért, végül Trofin bement a kultúrba. Kezdték kiabálni, hogy menjen ki, mert ott többen vannak, ott adjon választ. Kijött, hát egyszer emelkedik az emberek feje fölé. Úgy tették fel, hogy beszéljen. Elmondta, hogy így döntött a Központi Bizottság, ezen nem lehet változtatni. A nép kérte, hogy mondja meg, miért döntöttek így. Nem tudott választ adni, aztán valahogy visszamenekült.

BOJTOR LÁSZLÓ: Már tíz óra után kezdtek a vállalatoktól tömegesen, szervezeten jönni a dolgozók, különféle jelszavakkal, zászlókkal.

BOJTOR LÁSZLÓNÉ: Tizenegy órakor már a tér tele volt. Pedig nekünk azt mondták a néptanácsnál, hogy mind kirúgnak az egészet, aki oda mer menni.

HAJDÚ BÉLA: Aztán nem voltam ott, mert engemet visszaküldtek, hogy a vállalatnál, ugye oldjam meg. Az, tetszik tudni, hogy volt. Visszamentünk, s amikor visszaértem, akkorra már a telefon ott is megvolt. S aztán mit csináljon az ember? Aki akart menni, ment, aki pedig nem akart menni, az nem ment. De többnyire és többségükben az emberek mentek, volt aki direkt a tüntetés végett, volt aki kíváncsiságból, de a többség azért, mert féltette a megyeszékhelynek a megváltoztatását. Szerintem volt is valami igazuk, mert történelmileg mindig együvé tartozó területet kell kettőbe vágni és ezen kívül pedig felszámolni, s a megyeszékhelyet máshová vinni. Hát ezeknek is volt igazuk. S aztán nem lehetett senkit megállítani. A tömeg arra haragudott fel, hogy nem álltak becsületesen szóba velük, nem adtak nekik választ, hogy ők ne foglalkozzanak ezzel, hogy ez a Központi Bizottságnak a határozata, ezen változtatni nem lehet. Akkor ezt, szerintem úgy kellett volna megoldani, hogy az emberekkel becsületesen szóba álljanak, s legfentebb felhívni a Központi Bizottságot és megmondani, hogy itt az embereknek mi a véleményük és az emberek nem engednek a dologból, követelik, hogy a megyeszékhely maradjon itt. S hogy ne legyen probléma, jöjjön le valaki a központi vezetőségből beszélni, tárgyaljanak becsületesen. Lehet, hogy akkor, attól függ, hogy viszonyultak volna fenn, nem került volna sor az egész dologra – na de végeredményben nem történt annál több semmi, a tömeg kivonult, s abba a hi-

degbe, mindenki megfagyott, tüntettek addig, amíg aztán a végén csak megoldódott a probléma.

BOJTOR LÁSZLÓ: Az erkélyről álltak ki és mondták, hogy menjünk be a kultúrházba. Minden vállalat képviselői és ott mindenki szintén mondja el a véleményét. És ott is átjöttek megfelelő szinten a vezetőség. Gondolom, ott volt Kovács B. Mihály, ott volt Kiss, és bukaresti szinten, akit mondtam és kisebb helyi aktivisták.

ERŐSS ISTVÁN: Csíkszeredában futótűzként terjedt a felháborodás, és délután több ezer ember gyűlt össze a párt székháza előtt, tüntetve, hangosan kiabálva, követelve, hogy Csíkszereda maradjon meg Hargita megye székhelyéül. Ilyen tömegtüntetés nem volt még Romániában 1945 után, és meglepetten, tehetetlenül tűrte a hatóság a kibontakozást.

ZÖLD LAJOS: Egy új korszakot nyitott egy vidéknek az életében. Az az érzésem, hogy vannak évtizedek, sőt évszázadok, amikor nem történt semmi. Egy ilyen helyen megmozdult az élet, hirtelen összehűsűsödtek a dolgok és egyetlen egy óra vagy egy perc vagy egy nap, felért egy azelőtt való egész korszakkal. Bármennyire is, ahogy én látom az ügyet, egy kicsit groteszk volt a dolog, de... Szóval az az igazság, hogy az én életemben is ez mutatta az új korszakot.

A JELSZAVAK

SZENTE SÁNDOR: A népgyűlés résztvevői – miután a szervezők felkérték őket – a kultúrházból átvonultak a szomszédos pártszékház elé, és ezzel elkezdődött a tüntetés. Ennek során a csíkiak a rajoni és a központi pártvezetőség tudomására hozták, nem éppen békés hangon, hogy nem fogadják el Székelyudvarhelyt megyeszékhelyként. „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk!” – kiabálták egész délután. Ugyanakkor hangos bekiáltásokkal javasolták, hogy Barnis elvtárs felesége húzzon magára vastag alsóneműt, ha fél a csíki téltől. A csíkiak úgy tudták – és ebben nem tévedtek –, hogy Fazekas Jánost Barnis megyefőnök győzte meg, javasolja székhelyként Udvarhelyt, ahol melegebb az éghajlat, ti. a felesége nem hajlandó Csíkszeredába költözni, mert fél a hideg időjárástól. Az sem volt alaptalan híresztelés, miszerint Fazekas Udvarhely vidéki (andrásfalvi) származású lévén, szeretne volna teljesíteni az udvarhelyiek óhaját, akik hallani sem akartak arról, hogy nekik a csíkiak dirigáljanak.

KRAUSZ ZITA: Várta a nép Barnist, kezdte kiabálni, hogy le Branissal, hátul kiabálták, hogy le a branccsal. (Branist kereste a nép, hogy mivel jön, kell, hogy érkezzen vissza Udvarhelyről. Baszkulánatokkal [románul: billenőkocsikkal] követ hordtak s várták a kocsiját. Leértésették, hogy várják, többször is autót cserélt, aztán Erdélyi adott neki egy ARO-t, azzal jött be hátulról. A nép nem is tudta, hogy bejött.) Kiáltották, hogy „Branissné húzzon dinamót s nem fagy bé a...” „Le Branissal!” „Választ várunk!” „Műjégpályát akarunk!” Füstös Mari kint állt a nép között s lozinkákat szerkesztett.

FÜSTÖS MÁRIA: Én a húsz tojással s a nagy kenyérrel bekerültem a tömegbe. Mert persze a munkások között voltam, ez az igazság, mert ők ismertek, s aztán kiabálgattunk. Kiabáltuk, hogy „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk”. Ezt is mondtuk, s akkor nem tudom milyen bugyigót emlegettünk, szóval ilyesmik voltak.

FÜSTÖS JENŐ: Mert az volt a helyzet, hogy azt mondták, hogy azért nem akarnak itt lenni a vásárhelyiek, mert itt hidegebb van. Hogy azért akarják Udvarhelyt.

RÁDULY ELEK: Éltették az ország vezetőit, Ceaușescut személyesen, de kérték a megyeszékhely legyen visszahozva Csíkszeredába. Nem volt ilyen ellenséges, nem hallottam ellenséges szavakat. Lehet ott hátul va'egyet bekiabáltak, de a tömeg annyira zúgott, a kedélyek annyira fel voltak borzolva, hogy...

FÜLÖP LÁSZLÓ: A gond akkor kezdődött inkább s akkor lázadt fel a tömeg, ami a sötétség beálltával inkább kezdődött, amikor megérkeztek a hadseregnek a gépkocsijai. Akkor itt a Lenin utcában volt az akkori rendőrségnek, a milíciának a székhelye s oda húztak be a kocsik, ilyen nagy vásznas kocsik. Nem tudom Szentgyörgyről, Udvarhely mellől jöttek, hát mozgósították a hadsereget. Akkor kezdett kiabálni a tömeg, a hadsereg ellen kezdett tüntetni, hogy hadsereget ide miért hoztak és akkor az erkélyre, a párt erkélyre, az első emeleten – ott volt a titkári szoba, oda jöttek ki különböző elvtársak, akik hát egy része él ma is, a többiek már nincsenek az élők között. Emlékszem a tömeg megfékezésére, csitítására, s a központi bizottságtól is itt volt a titkár, Patilineț és azt hiszem, hogy Kozma titkár, aki később rajoni titkár, azaz, hogy megyei titkár lett, ezek próbálták a tömeget megnyugtatni, hogy ne legyen baj. Az erkélyre kijött, emlékszem, Patilineț, megpróbált magyarul beszélni.

FÜSTÖS MÁRIA: Közben gyűlt a tömeg. A nép kiabált össze-vissza, de nem volt ellenségeskedés. Megjegyzések hangzottak el, mint például az, hogy Kiss elvtárs vegye ki a kezét a zsebéből, mikor az emberekkel beszél.

BOJTOR LÁSZLÓ: Közbe lejöttek, de már a nép tombolt és kiabált kint a kultúrház előtt. Kiabáltuk, hogy: Udvarhelyre nem megyünk, s aszalt szilvát nem eszünk! S még azt, hogy megyét akarunk, Csíkszereda központtal – nem tudom már pontosan meghatározni, hogy hogy volt ez megszerkesztve, de rímelt.

HAJDÚ BÉLA: Szidták a vezetőséget, a jelenlegi vezetőséget, hogy takarodjon el onnan (Kovács B. Mihály, Kiss Albert, stb.) és, hogy a megyeszékhelyet nem engedik, hogy innen elvigyék, és Branisra voltak nagyon kitörve, rá is kiabáltak, hogy igaz, nem igaz, de ott az emberek úgy tételezték fel, hogy ő az udvarhelyiekkel tart, és azért van ez így lerendezve.

ERŐSS ISTVÁN: Az új Hargita megye főnökéül Branis elvtársat nevezték ki, aki addig a tartomány ipari titkára volt. A tüntető nép ilyeneket is kiabált: „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk”, „Branis elvtárs fázik Csíkszeredában” stb.

JÁNOS JÓZSEFNÉ: Ami mocskot kitaláltak, mindenfélét kiabáltak. A fene tudja, hogy miket. Mindenesetre a nép nagyon ügyelt arra, hogy kommunista-, párt- és államellenes jelszavak ne legyenek.

Hanem inkább a megyésítésre vonatkozó jelszavakat kiabáltak, mert a nép akkor még nem mert épp olyan nagyon...

PATAKI IMRE: Becsületére váljon az embereknek, egy emberhez hozza nem nyúlt senki. Egy embert meg nem gyaláztak, de viszont a pártot azt csúfolták. Hazugoknak, meg mindennek nevezték. S az államot is úgy közbe-közbe. Az csak egyik része volt, hogy Udvarhelyre nem megyünk s Csíkvármegyét akarunk. A lényeg az volt: térkép szerint akarjuk. A térkép, az volt a lényeg, a nagy elképzelés.

KRAUSZ ZITA: Mikor megjött a főnökség, az aktivistákat küldték a nép közé.

RÁDULY ELEK: Ki voltak küldve az összes aktivisták különböző vállalatokhoz, intézményekhez, köztük én is el voltam küldve a Márton Áron gimnáziumba, hogy nézzem meg, mi a helyzet, milyen a hangulat a tanári kar és maga az iskolások között. Én ott szolgáltam az akkori vezetőséggel és a helyzet az volt, hogy a hangulat nagyon rossz volt.

BOJTOR LÁSZLÓNÉ: Aztán kijöttek a pártaktivisták, nagyon ügyesen, s nem engedték, hogy politikai szempontból elfajuljon. Kiabáltuk az aktivistákkal, hogy éljen a párt, éljen a párt, éljen a Román Kommunista Párt, megyét akarunk, csíki székhellyel, s ilyen jellegű jelszavak voltak kiabálva, mert azok aztán ügyesen irányították, hogy ne tudjanak a bukarestiek egyéb dolgot csinálni.

BARTALIS IMRE: Nagy-nagy szerencsére a jelszavak nem voltak párt- és államellenesek – ezért nem volt megtorlás, ezért nem lépett közbe a felvonultatott katonaság. Egyik fő okát én abban látom, hogy az átszervezés nyilvánosságra hozatala után indult be a változtatást igénylők tevékenysége, melyet az ideiglenesen Csíkszeredába áthelyezett marosvásárhelyiek is támogattak s kijelentéseikkel bántották, megalázták a csíkszeredaiak önérzetét (nem is város, elhanyagolt település, zord éghajlat).

ZÖLD LAJOS: Éppen Udvarhelyről jöttem át Csíkszeredába, hatalmas tömeg fogad a központba. Kértem valakitől, hogy uram, mi van itt, s azt mondja, hogy Csíkszereda játszik Udvarhellyel. Hát mondom, hogy hogy-hogy nem hokipályán zajlik ez a játék?

A BŐRKABÁTOSOK

BOJTOR LÁSZLÓ: S akkor közben átmentünk délutánba, konkrét, biztató előjelzést nem tudott senki mondani, a nép tüntetett, háborgott, egyesek be akartak mászni a kerten keresztül a párt-székházba, csillapítottuk őket, tartsuk meg a fegyelmet, stb. Itt, ahogy mutassa ez a fénykép is, az épület, a pártbizottság teljesen körbe volt véve, hátul a kertben is. Aztán mentek ezek a hangzatos beszédek s akkor tevődött a kérdés, hogy a nép, mivel kezdett már forradalmibb hangulatba lenni s már be akartak az épületbe is hatolni, hát gondolom, hogy segítséget kértek, úgy értve, nem volt elég a helyi rendőrség, szekusok stb. Jöttek vidékről is, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Gyergyó, stb. Csíkszereda körbe volt akkor éjjel véve. Városokból hoztak különféle egyéneket, főleg civileket, civil ruhában, egyszóval adott pillanatban megjelentek, de nagy létszámban a bőrkabátosok. Nekem is volt bőrkabátom, na, de nem abban voltam, hanem rendes ruhában. Sőt, munkásköpenyben. Megjelentek, s akkor a nép között szétszóródtak s ottan szimatoltak. Próbáltak, hogy lássák, hogy milyen indulatú ez az akció, rendszer ellen megy-e vagy mi ellen megy. Énszerintem akkor nem tevődött a kérdés rendszer ellen, csak azért, hogy úgy legyen, ahogy volt javasolva és véglegesítve.

HAJDÚ BÉLA: Jó sokan voltak ott szekusok, de én megmondom, hogy mi a helyzet. Az ottaniak, a csíkszeredaiak azok nem járkáltak, mert azokat ismerte mindenki, azok nem mertek a tömeg között járni, mert azok le is ütték volna ott kint. Kint tevékenykedhettek, dolgozhattak, de biztos voltak máshonnan behozva oda.

FÉNYKÉPEZÉS

PATAKI IMRE: Egy volt tanárom az erkélyünkről fényképezett több ízben. A fényképei valahol meg kell legyenek. Csakhogy ő meghalt, a felesége kiment Magyarországra, nekünk sohasem mondta, hogy megvannak-e a képek.

BOJTOR LÁSZLÓ: Nem tudom hogy ki fényképezte, a lényeg az, hogy megvan. Kaptam volt. Nem tudom, többen fényképeztek. Én azt sem tudom, hogy került ide, akkor osztogatták egy páran.

BOJTOR LÁSZLÓNÉ: Én ott voltam a néptanácsnál s úgy került hozzám a két fénykép.

FÜSTÖS MÁRIA: Aztán még az is volt, hogy egyszer felmentem az emeletre, hát valaki készítette a képeket, az állambiztonságnak a megbízottja, a kultúrház ablakából akarta a tömeget fényképezni. Én láttam is, mikor fényképezte, mert felmentem, mondom, te itt mit keresel? Nem mondok nevet. Fel volt állva az ablakba s fényképezett. Mondom, te mi az öreg... csúfot mondtam. Te itt mit keresel?

Azt mondja, nem, semmit, csak hát egy kicsit... Mondom, te fényképezel. Szállj le onnan, mondom, mert mindjárt leveszlek tégedet. Nem Marika, há nem, azt mondja nem, ne. Dehogynem. Ő készítette a fényképeket, ez az igazság.

HAJDÚ BÉLA: Ha fényképezett valaki, akkor csak valaki olyan fényképezhetett, a szekutól. Mert, ha valaki kívülálló tette volna, akkor a dokumentációt meg lehetett volna, és meg lehetne találni. Azt hiszem, hogy akkor jelentkeztek volna. S ha volt is, akkor azok már el vannak tüntetve.

KRAUSZ KÁROLY: Valakinek kivertük a kezéből a gépet, de nem tudom ki volt az.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Én láttam a szekusokat a tetőn, a harmadik blokk tetején állványokra szerelt gépekkel.

PÁLFFY ÁRPÁD: Akkoriban a kultúrházzal átellenben laktam, s mikor láttam, hogy mi készül a kultúrház, illetve a rajoni pártbizottság előtti téren, vettem a fényképezőgémem és a kultúrház mellékhelyiségének ablakából készítettem ezeket a felvételeket. Egy barátom segített, ő tartotta az ajtót, nehogy valaki ránk nyisson. Megegyeztünk, nem dicsekszünk ezekkel a képekkel, hisz nem lehetett

tudni, nem követi-e megtorlás a csíkszeredai tömegtüntetést. Izgatott, ideges voltam, emiatt nem állítottam jól be a gépet, ezért elmosódottak kissé a képek. De azért dokumentumértékűek, hisz jól látszik rajtuk, hogy nem pár százas tömeg gyűlt össze a párt-székház előtt, hanem legalább háromezren voltak. A felvételek akkor készültek, amikor a legnagyobb tömeg összegyűlt. Érdekes-séggként megjegyezném – ezt egyetlen visszaemlékező sem mondta el –, hogy a legharciasabbak a nők voltak. Ők zárták el a kijáratokat, ők nem engedtek ki senkit az épületből, s nyomták vissza a menekülni próbáló fekete autót. A férfiak többnyire a nők mögött álltak.

AZ ERKÉLY

BOJTOR LÁSZLÓ: Délelőtt volt az, ami ott a képen van: Kovács B. Mihály, Kiss Albert. De itt már nagy tömeg volt.

FÜSTÖS MÁRIA: Azt hiszem Kissnek mondták, kiabálták, hogy vegye ki a kezét a zsebéből, nem tárgyalunk magával, s aztán kiabálás, az egyfolytában volt.

SZENTE SÁNDOR: A tömeget csendesíteni próbálókat lehurrogták, kifütyülték, különösen Kiss Albertet, a rajoni néptanács akkori elnökét, aki zsebre dugott kézzel szólt a tüntetőkhez.

HAJDÚ BÉLA: Az a tüntetés tartott egész nap. Ez alatt az időszak alatt próbált az akkori vezetőség, tehát Kovács B. Mihály, Kiss Albert, sorra mindenki, az erkélyről a tömeggel beszélni, de Ceaușescut követelte a tömeg, hogy jöjjön le, vele akarnak tárgyalni, kimondottan, ha ők hozták a határozatot, akkor ő jöjjön ide és ő adjon választ.

A rajoni pártszékház – a „kis magyar világban” MÁV-székháznak épült. Archív felvétel

KRAUSZ ZITA: Aztán az egész főnökség megérkezett. Megjött Cosma. Román volt, de magyarul jobban beszélt. Sorban álltak ki a balkonra, de lehurrogták. Akkor kellett valaki, akit tisztel a város. Kiment Bereczki. Kiabálták, hogy vegye ki a kezét a zsebéből, amikor a néppel beszél. Aki télen kalapot hord, az ne beszéljen! Beszélt Cosma is.

BOJTOR LÁSZLÓ: Olyan megfelelő embereket próbáltak beszéltetni a balkonról, akik a népet csillapítsák, mint például Bereczki doktor, mivel ő orvos volt, főorvos, a megyei kórháznak az igazgatója, ismert személyiség a megyében. Na, felhívták, hogy itt van-e Bereczki, szólt a mikrofon, hogy menjen föl. Hívták Bajkót is. Bereczki állt ki előre a balkonra, nekikezdett beszélni, és mikor elkezdte, a nép kezdett hujjogtatni. Elismert orvos volt, de a nép nem szimpatizálta. Gondolom, azért, mert pénzeket vett el. Tehát dr. Bereczkit kifütyülték a tömeg. Na de viszont akkor, hogy kifütyülték, le kellett lépjen.

BOJTOR LÁSZLÓ: Következett Bajkó doktor, a nőgyógyász, őt végighallgatták. Elég értelmesen beszélt, szépen kifejezte magát, hát nem mondott semmi nagy dolgot, csak a népet biztatta, csillapította, hogy békésen menjen minden, mert bukaresti szinten mindent hallanak, stb. Bukarestben azt mondták, hogy Patilineţet le fogják küldeni.

KRAUSZ ZITA: Közben Ceauşescu 15 percenként telefonált a kormányvonalon, hogy miért vannak itt, miért nem csinálnak semmit. Senki nem mert dönten. Ceauşescu aztán később is egész éjszaka telefonálgatott.

JÁNOS JÓZSEF: Bereczkit nem hallgatták meg, mert ő olyan orvos volt, hogy szerette a spádát [helyesen: şpagă, románul: hálapénz], és sokan haragudtak azért. Elterjedt a híre annak, hogy az egyik adott ötszáz lejt, abban az időben az szép pénz volt, de nem vette el, azt mondta, ezt menjen, s vigye a kapusnak. Kiállt volt még Jánosi Karcsi, Károly is, az, amelyik aktivista volt a pártnál, azt is lehurrogták. Valakit végül is végighallgattak. Azt az orvost, amelyik építette a kórházat, talán Dénes doktort. Őt meghallgatták.

PATAKI IMRE: Délután itt volt Király Károly is. Ő is bent volt az épületben, velünk együtt. Egyszer megpróbált valamit mondani a tömegnek. Meg sem hallgatta senki. Olyan személyiségeket nem hallgattak meg, mint a Bajkó Barabás. Az egy csodálatos ember volt. János Palit se, Pali is próbálkozott. Egy csaj úgy rákiabált, hogy maga nem munkás! Vagy valami ilyesmit. Úgy lelépett onnan Pali is, mint a többi. Mert mindenki talált valamit a tömegből.

Nem volt az embereknek maszlagra szükségük. A tömegpszichózis nagyon erős volt. Egymás között, ugye, egész nap beszélgettek és valahol nagyszerűen mozgott az eszük. Semmi olyat el nem fogadtak, amin látszott, hogy nem igaz.

KIRÁLY KÁROLY: Most mindjárt hozzá kell tennem, hogy a csíki – mondhatom úgy – népfelkelés, elégedetlenkedő nagygyűlés, vagyis az ami ott történt ezzel kapcsolatosan, az tulajdonképpen csak a csattanója volt annak a nagy elégedetlenségnek, amely a Székelyföldön az egész székelységet átfogta. Engem kineveztek az új megye, Kovászna megye első titkárának és én eltávoztam Csíkból, de egy pár nap múlva visszamentem, mert ott maradtak a személyes dolgaim. Így kerültem bele az események forgatagába. Amikor Csíkba megérkeztem Sepsiszentgyörgyről, akkor a piactéren, a volt rajoni székház, a mostani kultúrház mellett is sokezres tömeg volt. Ismertek engem, beengedtek a székházba s egy pár órát ott töltöttem és így ismerem, hogy mi történt belül.

JÁNOS PÁL: A pártszékházat körülfogó tömeg lecsendesítésére ugyan Fazekas János is tett telefonon javaslatot, de a pártszékház erkélyén megjelenő szónokok próbálkozását kevés siker koronázta. Engem is azzal fogadott egy jól ismert elvtársnő: „Szálljon le, nem munkás!” A rávetődő lámpafényben azonnal megismertem. Nevén szólítottam, s válaszul azt mondtam neki és a tömegnek, hogy sokkal fontosabb dologról van szó, mint a személyi torzsalkodás. Egy népet jogsérelem ért, s ezt kell orvosolni. Ezek után kezdődött el a tárgyaló küldöttség tagjainak kijelölése. Közel félszáz személyt javasoltak. Ezek az alagsorba vonultak vissza tárgyalásra, de a tömeg továbbra sem oszlott el.

A LÉTSZÁM, A HIDEG, AZ ITAL

PATAKI IMRE: Olyan csodálatos lélekjelenlét volt ebben az ember-tömegben, ennek a nyolc-kilenc-tízezer embernek, de lehettek többen is, mert aztán ez hullámozott, hol mentek el, hol jöttek. Mégiscsak tíz, tizenkettő, tizenhárom, tizenöt, egyesek szerint még tizennyolc fok hideg is lehetett egy napszakban. Nem volt olyan nagy hideg. És az emberek váltogatták egymást, voltak, akik ittak közben, ez az igazság, de a többségük nagyon józan volt. Csodálatos volt.

HAJDÚ BÉLA: Volt egy kicsi alkohol is, mert az is volt. Hideg volt, kb. húsz fokos hideg volt, mindenesetre jól fel kellett öltözni, és kellett mozogni, mert nem lehetett úgy, hogy egy helyben áll az ember. De mozogtak is az emberek, nem volt azzal baj. Mindenesetre, egyesek megszenvedtek a megyéért.

BOJTOR LÁSZLÓ: Ők se tudtak semmit mondani és ígéretet sem tudtak adni, akkor kezdtek aztán faluról is jönni autóbuszok, s egy adott pillanatban több ezres, jópár ezres embertömeg volt ott, lehetett ott húszezer is. A váltásból is, ahogy jöttek ki, úgy maradtak ott a gyűlésen. A délutáni váltás be se ment, egyenesen ottmaradt a gyűlésen.

HAJDÚ BÉLA: Hát azon a téren, úgy a kultúrház előtt, a parkban is voltak, úgy a parknak az innenső részén, úgy fel a Hargita szálló felé azon az útszakaszon, szerintem úgy 4-5000 ember volt. Ez az én véleményem. Sok olyan volt, hogy jött és ment, ment, ugye megmelegedni. Vándorlás volt, elment, visszajött, én is jártam haza, megittam egy kávét, megebédeltem.

ALBERT ANDRÁS: Hát akkor fel volt mérve, de véleményem szerint olyan háromezerötszázan-négyezren voltak aztán végül, nekem ez a véleményem. Akkor fel volt mérve. Csak nem tudom biztosan megmondani.

RÁDULY ELEK: Körülbelül volt egy ilyen nyolc-kilencszáz, ezer körüli ember volt, ha nem több.

AKIT VISSZADOBTAK

PATAKI IMRE: Délután egy bukaresti erőszakosan ki akart jönni az épületből, erőszakosan kitört az ajtón. Megfogták azt szépen, visszadobták a kerítésen. Ennyi volt az egész. Azonnal takarodjon vissza. Valamilyen Andrei volt, nem tudom a pontos nevét. Mintha Besztercére került volt. Egy barna bőrkabátos volt. Mi felülről néztük a játékot, mert nem engedtek ki.

ZÖLD LAJOS: Látom, egy csomó készruhágyári munkásnő kiabálnak, kacagnak, a jóisten tudta, hogy ott mi van, de egyszer csak közelebb menve látom, hogy volt egy kicsi, nagyon kövér férfi, pártaktivista lehetett, valaki hivatalosság. A készruhágyári asszonyok mondták, hogy hórukk s ki az elvtárssal. S még azt gondoltam, hogy szerencsétlen ott leheli ki a lelkét s mondtam az egyik szép menyecskének, hogy mindjárt meghal, ne hülyéskedjenek, s azt mondja, vigyázzon, mert maga is oda kerül. Hát mondom, én magával szívesen, elég szép volt, nem hiányzik semmije, próbáljuk ki s hagyjuk a polgárt legalább élni, s így aztán valahogy keresztül tettük a kerítésen.

BOJTOR LÁSZLÓ: S akkor valakit átdobtak a kerítésen, azt hiszem, azt az inspektort, aki Bukarestből jött. Négyen megfogták és visszadobták. Körbe volt véve, nem lehetett sehol kijönni.

FÜSTÖS JENŐ: A végén már ugye Boldizsárt is megfogták s visszadobták a kerítésen. Bőrkabát volt rajta. Abban dolgozott az apparátus.

SZENTE SÁNDOR: Ismeretes, hogy a pártszékházból nem lehetett kijönni. Boldizsár Balázst, aki megpróbált távozni, úgy dobták vissza a kerítésen, mint a pelyhet.

HAJDÚ BÉLA: Az a szekutól volt, nem tudom, melyik. Nem a megyei vezetők közül volt, hanem a szekutól valaki.

JÁNOS JÓZSEF: Ez a hely, ahol Kedves Sándort, volt szekust visszavetették a kertről, mert ugye bent volt, s ki akart itt hátul szökni, s nem sikerült, mert annyira sokan voltak itt, hogy azt mondták, hogy onnan se ki, se bé senkit. S azt mondták, hogy Kedvest itt visszavetették ezen a kerten.

KRAUSZ ZITA: Boldizsár Balázst vették át a kerten, s kiáltották, hogy átdobták a szart a kerítésen.

AKIKET NEM ENGEDTEK KI

PATAKI IMRE: Nincs mit erőszakoskodj olyan tömeggel. Mi is megpróbáltunk hátul kimenni, mert Károly bá' [László Károly – szerk.] még egyszer mondta, hogy próbáljuk meg, de azt mondták, hogy nem mehettek ki, mert ha titeket kiengedünk, akkor mást is ki kell. Ismertem nagyon jól, ma is élnek azok az emberek, akik szemben álltak velünk.

BOJTOR LÁSZLÓ: Volt egy olyan pillanat, amikor a pártszékházból senkit nem engedtek ki. Akkor, mikor egyesek be akartak hatolni, a kerteken próbáltak bemászni, gondolom. Én nem álltam az ajtónál, mint ahogy mondják. Van az a jegyárusító bódé, s van egy olyan faliújságtábla, na én pontosan ott álltam. A körül, olyan tíz méter körzetben, de nem mentem teljesen az ajtó felé. Mi akkor már ki voltunk a pincéből jöve, csak a pártosok voltak bent az épületben.

SZENTE SÁNDOR: A garázsból kijönni akaró luxusautót, amellyel egyesek menekülni próbáltak, a tömeg visszataszította a helyére és lelakatolta a kaput.

AZ ÉRKEZÉS

FAZEKAS JÁNOS: Ceaușescu leküldte helikopterrel Gere Mihályt és Patilinețet. Én nem tudtam róla. Nekem nem mondták meg. Később, délután úgy öt-hat óra felé hazajöttem a kormányülésről ebédre. Ebéd előtt hív Maurer és mondotta: Nézz ide János, tovább folyik a buli, mi van, mi történik Csíkszeredában. Leküldte Patilinețet, leküldte Gere Mihályt, azok nem mertek leszállni és a néppel kapcsolatot tartani. Leszálltak a pártszékháznak a tetejére s onnan egy mikrofonnal próbáltak beszélni a néppel. A nép kifütyülte, kiabálták, hogy tanuljatok meg magyarul és azután gyertek nekünk beszélni, mi nem titeket vártunk, jöjjön a Ceaușescu, jöjjön a Fazekas János, aki ösmer minket. Hát visszajöttek. (...) Eszek, kicsit ledőlök, egy fél óra múlva gondolom, visszamegyek a pártközpontba, nehogy valami baj legyen. S visszamegyek. A Trofin Virgil, aki nekem nagyon jó barátom volt – ő volt akkor a szervezési titkár –, azt mondja: Gyere János, mind kerestelek. Ne mi történt Csíkban, mit csináltak ezek a hülyék. Már nem a csíkiakra vonatkozik, hanem a Patilinețre. Azt mondja nekem, hogy veszély van arra, hogy odaküldi a brassói katonákat és bele fog lövetni a tömegbe. És hát le akart küldeni. Én nem, mondom. (...) Ez nem megy nekem.

JÁNOS PÁL: Gere Mihály és Patilineț Mercedesszel érkezett Szeredába és nem helikopteren. Különben sem szállhatott volna le semmilyen helikopter a sátorfedelű pártbizottság székházára.

BARTALIS IMRE: Kifogásolom, hogy az írás alapjának elfogadja a Fazekas Jánossal készült interjút – melyet többször is leköszöltek, még az ellenőrizhető hihetetlenségeket is. Például: a helikopter leszállt a pártszékház tetejére [ez a mai kulturális központ – szerk.], vagy a pártszékház és a milícia bekerítése – ez valótlan állítás.

ERŐSS ISTVÁN: Már kezdett sötétedni, amikor az erkélyen lévő pártfőnök kérte, hogy a tömegből tegyenek javaslatot egy bizottság létesítésére, amely Bukarestbe utazik megtárgyalni Hargita megye megszervezését. Megérkezett a városba Gere elvtárs is Bukarestből. A tömeg megállította az autóját, kissé megemelte és megéljenezte.

PATAKI IMRE: Mikor megérkeztek, a kocsijukat fel akarták fordítani. Egy pár józan ember ott volt, nem engedték. Tanáremberek. Vegyétek le a kezetek – mert rátették a kezüket, hogy fordítsák fel velük együtt a kocsit. Mert erőszakoskodott a sofőr, tülkölt a tömeg ellen, a tömeg között. Tele volt a Lenin utca, egészen a Hősök emlékművéig, s lefele mind. S akkor, mikor jöttek, hát nyilván az embereket ez zavarta, hogy ők milyen nagy felhajtással jönnek. Gondolták, hogy ezzel úgy megijesztik, hogy ezek el is húznak. Aztán csak rászóltak, hogy na, vegyétek le a kezetek. Hagyjatok békét a kocsinak. Ők aztán bejöttek, kimentek az erkélyre, vita, dialógus, összekiabálás, nem tudtak értekezni.

ERŐSS ISTVÁN: Gere elvtárs bőrkabátos szekusok kíséretében jelent meg a helyszínen, és lecsillapította az összegyűlt munkásokat, kérve, hogy legyenek türelemmel, mert nemsokára kihirdetik az eredményt. Ez így szólt: Kovászna megye határa csak Tusnádfürdőig terjed, Csíkszereda megmarad Hargita megye székhelyül és a megye területe kibővül Maroshévíz és Borszék térségével.

HAJDÚ BÉLA: Voltak, akik ordibáltak, kiabáltak, ugye, hogy nem őket várták, hanem Ceaușescut várták, ő jöjjön ide, stb., de mikor jöttek ezek kocsival, akkor mindenki azt hitte, hogy Ceaușescu jön. Mikor kiszálltak és meglátták, hogy kik jöttek, voltak akik fel voltak háborodva és ennek következtében a kocsinak is nekirohantak.

KRAUSZ ZITA: Patilineț valamikor estefelé érkezett meg. Ő is kiállt az erkélyre és mondta, hogy válasszanak delegációt. Bízna-e a pártban, jóemberek? – kérdezte. Erre kiáltották: éljen a párt!

FÜLÖP LÁSZLÓ: Kijött Patilineț az erkélyre, nem tudott jól magyarul, aztán el is tűnt. (Később még volt vele találkozásom. Bányászgyerek volt, a Zsil völgyéből került fel és lett erdészeti miniszter.)

A KATONASÁG

ERŐSS ISTVÁN: Híre járt, hogy a katonaság az állomás környékén felvonult, és közeledni fog a központ felé.

BOJTOR LÁSZLÓ: Megjelentek egyszer, láttuk a kórház felől (már sötétedett és hosszú reflektorokkal jöttek) a katonai kocsik. Tehát katonákat hoztak. Gondolom Sepsiszentgyörgyről vagy Brassóból hozták őket. S akkor ott mi mondtuk, hogy na, Csíkszereda biztos körbe van véve. Mentek a milíciára, a rendőrségre, az akkori rendőrségre s ottan sorakoztak fel. Szerintem ott vagy húsz kocsi biztos volt, úgy láttam. (A rendőrség ott volt, a jelenlegi postaépületen túl, a placc körül).

FÜSTÖS JENŐ: Én akkor mondtam, hogy kicsi tartotta, hogy nem lépett közbe a katonaság. Volt még Brăilán is egy kisebb megmozdulás akkor, Brăila és Galați között. Ott is ilyen megye-probléma, de ekkora sehol se volt. Ilyen megnyilvánulás nem volt sehol.

HAJDÚ BÉLA: Egy adott időben úgy nézett ki, hogy este kilenc óra körül már mozgósítottak, a hadsereget már beléptették volna, mert jött a tömeg, már Balánbányáról is akartak jönni tüntetni.

KRAUSZ ZITA: A placc jól tele volt emberekkel, helikopterekkel katonaságot dobtak be. A balánbányaiakat Szentdomokosnál megállították.

SZENTE SÁNDOR: A balánbányai bányászokat a Sósréten, Rákos fölött a milícia feltartóztatta. Erre ezek feldühödtek, és az őket szállító autóbuszok ablakait beverték. Arról, hogy felsőbb parancsra katonaságot és a milíciát készségbe helyezték, nem beszélnek a visszaemlékezők. Szerencsére, a tömeg elleni bevetésükre nem került sor, mert a bányászok nem jutottak el Csíkszeredáig. A tüntetést, a kiabálást az erkélyen elhelyezett telefonkagyló segítségével maga Ceaușescu is hallgatta. Estére leküldte néhány emberét, hogy állítsák helyre a rendet Csíkszeredában.

A RENDŐRSÉG

JÁNOS JÓZSEF: Én nem voltam itt akkor, későbbben érdeklődtem, azt mondták, hogy próbálták szétoszlatni az embereket, de nem tudták. A hatóságok inkább attól féltek, nehogy felgyújtsák az épületet, vagy összetörjenek valamit. Ettől tartottak. Szerették volna, hogy legyen vége.

KRAUSZ ZITA: A volicsapatot egyből felvitték a milíciára.

JÁNOS JÓZSEFNÉ: A milícia sem volt erőszakos egyáltalán. Reggel is, amikor bementünk, s vártuk, hogy jöjjenek (mert már hajnalban bementünk) s a parkban sétáltunk, ők is csak ott voltak s sétáltak.

KRAUSZ KÁROLY: A nép nem ment el, hanem sétáltak – háromszáz-négyszáz ember állandóan ott maradt, azokat cseréltük. Szólitották meg: Circulați, circulați! [románul: Közlekedjenek, közlekedjenek!] – mondták, ha két ember megállt együtt.

KÜLDÖTTSÉG SZÜLETIK

HAJDÚ BÉLA: Este nyolc-kilenc óra között a volt rajoni néptanács gyűléstermébe (a mostani városi tanácsnál) hívtak össze, a párt-aktivisták révén kb. 250 embert, igazgatókat, aligazgatókat, főmérnököt, főkönyvelőt, akiket akkor össze tudtak szedni onnan, akik ott voltak azokból, vagy akik a vállalatnál vagy odahaza voltak a lakásukon. A végén is azt sütötték ki, hogy én csíki származású vagyok s a tömeg előtt tekintélyem van s kell tenni a tömegnek egy olyan javaslatot, hogy válasszanak egy bizottságot, akik felmennek Bukarestbe és beszélnek a vezetőkkel. Akkor mondták, hogy ezt én vállalom magamra. Hát én nem akartam, de ott ült mellettem Kovács András s Geréb Pista (az egyik a csíki textilnek volt az igazgatója, a másik pedig a fakitermelő vállalatnak) s azt mondják: Béla, vállald el. Lemegyünk, s támogatjuk a javaslatot, s mondjuk meg, hogy a tömeg mégis menjen s pihenjen le. Nem lehet így megoldani, hogy mindenki csak ordít, ordít, és senkit nem hallgatnak meg. Másképp nem lehet, csak úgy, hogyha alakítanak egy delegációt vagy egy küldöttséget, aki szóba áll az illetékesekkel s az a nép nevében beszél, s eldöntik a dolgokat, megtárgyalják. S akkor ők is vállalták, hogy lejönnek s én vállalom el, ha már így van. Elvállaltam s akkor azoknak, akik ott voltak fent azon a gyűlésen, az volt a feladatuk, hogy lemenjenek mind, vissza oda a tömegbe. (Hát volt, akik nem voltak a tömegben, mert a tömegből kb. ötvenen voltunk, akik oda fel lettünk hívva. A többieket mind hazulról szedték össze.) Na, de a végén úgy jártunk, hogy amikor jöttünk visszafele, akkor öten-haton értünk vissza a pártbizottság székháza elé, tehát a tömegbe, a tüntetők közé. Mások nem mentek oda. Mi aztán felmentünk s elkezdtük ott már a tömegben beszélni, hogy mi a véleményünk. Mi nem mondtuk azt, hogy fent voltunk gyűlésen, s hogy fent a gyűlésen ezt a feladatot kaptuk stb. Mondtuk, hogy mi a véleményünk Volt, aki egyetértett, hogy tényleg ezt kell csinálni, mert hát hiába ordibálunk, azzal nem megyünk semmire, így nem lehet megoldani. Volt, aki nem értett egyet, de a többség egyetértett. Mikor mentem, akkor még Kovács is, és Szabó Imre is ott Gerébbel csinálták a helyet, mert a tömeg ott volt a kerítés mellett egészen, s ott csak úgy lehetett menni, hogyha

helyet kértél s engedtek, máskülönben ott nem lehetett közlekedni, járni. Aztán sikerült, bementem a székházba és kimentem az erkélyre. Sose felejttem el: priccses nadrágban voltam, csizmában, háromnegyedes kabátban, fekete sapka a fejemben. Kimentem, elkezdtem beszélni, hogy végeredményben mi a véleményem, volt aki helyeselte, s voltak akkor is, akik kiabálták, hogy takarodjak el onnan, szálljak le. Aztán a végén azt mondtam, hogy ne, emberek, így megoldani nem lehet, tessenek javasolni a nagyobb vállalatoktól két személyt, a kisebbektől egyet, akikben maguk a legjobban bíznak, megfelelőt, satöbbi. Akit maguk javasolnak, arról még egyszer megkérdezzük, egyetértnek-e vagy nem s döntsük így el, hanem aztán itt az egész éjszakát hiába töltjük el.

FAZEKAS JÁNOS: Hanem azt javasoltam, hogy (...) mondjuk meg nekik, hogy a nagy gyűlés válasszon deputációt, s azok másnap reggel jöjjenek fel Bukarestbe egy autóbusszal, mert fogja fogadni Maurer, Ceaușescu és Fazekas János. Éjjel 12 órakor, vagy 1 óra körül megválasztották a csíki népnek a képviselőit, s nagyon fontos dolog az, hogy akiket megválasztottak, mind nagyon derék emberek voltak. Szóval nem tudta senki azt rámondani, hogy valamelyik közülük huligán, kilencven százalékban mind párttagok voltak. Igazgatók, felelős munkások stb.

BOJTOR LÁSZLÓ: Patilineț se volt felhatalmazva, hiába, hogy a Központi Bizottság titkára volt, véleményt nem tudott mondani konkrétan. Akkor azt mondták, hogy Ceaușescu is mindent tud, és hogy mindent referálnak a forró dróton keresztül, és akkor tevődött a kérdés, hogy igenis egy húsz tagú vagy nem tudom hány tagú küldöttséget javasoljanak, akik menjenek fel Bukarestbe és hajlandó az államfő őket fogadni és ottan döntsék el végsőbben, hogy igenis mit akarnak a székhelyek, mert odafent azt mondták, hogy ez egy kisebb székhely megmozdulás, ilyen forradalomféleség, és hogy bukaresti szinten tisztázzák igazán. S aztán akkor a tömeg kiabálta, hogy kiket javasol s akkor aztán minden vállalattól kiabáltak valakit hangosan s akkor a végsőbben megszavazták.

PATAKI IMRE: Gere Mihály szólalt meg, és azt mondta: „Mi nem tudjuk megváltoztatni a központi javaslatot”. „Akkor miért jöttek ide?” – hangzott a válasz, és kérték, hogy akkor jöjjön ide olyan, aki az önök hibáját ki tudja javítani. Kiabálás: „Senki ne menjen el!”, „Mindenki maradjon!”. Most Vasile Patilineț újból fordított a beszédmódon: „...emberek, így nem tudunk tárgyalni, választaniuk kell egy küldöttséget, amiben legyenek benne az összes vállalatok képviselői, akik a földszinti teremben mondják el nekünk, hogy mit is akarnak, és értsenek meg minket is.” „Mi fogjuk tájékoztatni a

legfelsőbb vezetőséget és választ adunk majd, addig is kérjük, hogy menjenek most haza a többiek.” Megválasztotta a tömeg – a név elhangzása után közfelkiáltással – azt a nyolcvan személyből álló küldöttséget, akik a tüntetők nevében tárgyalhatnak. A neveket a tömegből kiabálták be vállalatonként, a tömegből pedig válaszoltak „jó”, vagy „igen”-nel. A tüntetők közül kevesen mentek haza, hiszen időnként biztatták az emberek egymást, hogy „senki ne hagyja el a teret!” (...)

ISMÉT AZ ERKÉLY

BOJTOR LÁSZLÓ: Arra, hogy Hajdú Béla beszélt volna, nem emlékszem. Tudom, ki az, de nem emlékszem. János Palira sem. De úgy is volt, hogy járkáltunk, hazamentünk, ebédeltünk, visszamentünk, elmentünk melegedni, ilyen mozgásban voltunk.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Nem emlékszem arra, hogy Hajdú Béla mondott-e beszédet. Tán Kiss Albert mondott, Kovács B. Mihály mondott, Bajkó is, Bereczkit kifütyülték, Patilineţet nem sokat hagyták. De lehet. Nem voltunk ott egész nap, hanem váltással, hol én, hol a feleségem.

Beszédek a rajoni pártbizottság erkélyén. Archív felvétel

ÚT A PINCÉBE

PATAKI IMRE: A nyolcvan embert közfelkiáltással választották ki. Neveket mondtak vállalatonként: Jó lesz! Nem! Melyik nem, az nem mehetett be. Csak az, aki: Jó lesz! S így lett a nyolcvan.

FÜSTÖS MÁRIA: Hazamentem, letettem a tojásokat s éppen jöttem visszafele. Hát olyan fél hat, hat óra körül volt, én sem tudom, hánykor, mert mikor én jöttem, a park tele volt, s hallom, hogy nevetet kiabálnak. Az egyiknél megállok s mondom, milyen nevetet kiabálnak? Azt mondják, hogy ezek delegátusok Bukarestbe. Küldöttséget választanak. Egyszer hallom: Füstös Mária. Hű, mondom, na ne félj. Hát mondták, hogy hetvenet vagy nem tudom hányat javasoltak akkor, bementünk oda a gyűlésterembe, alul. Végül a tömeg nyolcvantagú delegációt választott, aki a párt-székház alagsorában lévő gyűlésteremben előadja óhaját a helyi és a központi pártvezetőknek. Egyszer csak hallom az én nevemet is, hogy tagja legyenek ennek a nyolcvanas küldöttségnek.

PATAKI IMRE: Én László Károllyal kijöttem azalatt, míg Patilineték az erkélyen voltak. Hát egyszer hallom otthon, hogy kiáltják a nevemet. Kimentem az erkélyre (olyan közel volt az erkélyünk, hogy szinte ott voltam az emberek között), hát ordítják az én nevemet is, kell menni gyűlésbe, le a pincébe.

JÁNOS JÓZSEF: Amikor a tüntetés megkezdődött, én nem is voltam ott, én szolgálatban voltam bent az IRTA-nál. Úgy, hogy én a váltásból jöttem ki, hogy megnézzem, hogy mi van itt. Valaki megismert, s akkor javasolt engemet es a bizottságba. Úgy, hogy én ebbe a bizottságba belepottyantam, olyan értelemben, hogy ahogy odaérkeztem, rá már tíz perc múlva kellett bemenni a pincébe. Szétnéztem, hogy kik vannak ott, hát voltak pártonkívüliek is, de a legtöbb párttag volt, s én nem voltam párttag. Mondom, hát én párton kívüli vagyok, vehetek-e részt ebben. Igen, azt mondja valamelyik, mert maga nem korrupt és nem gazember, mint a többiek. Azt hiszem, János Pali mondta volt ezt a dolgot, mert ő ismert engemet, s még Munteanu Ovidiu.

GYŰLÉS A PINCÉBEN

PATAKI IMRE: Bementünk a gyűlésterembe, ahol megkezdődött a párbeszéd, amit az ablakok mellett kívül hallottak a tüntetők közül azok, akik odaférkőztek, és a lényeges dolgokat tovább közölték társaiknak. Kezdetben egyes felszólalók csak általánosan ismételték a kérdéseket, és egyesek nem indokolták meg azokat. Ehhez az is hozzájárult, hogy Vasile Patilineț itt már agresszívabb volt, mint előzőleg, amikor a nyolc-tízezres tömeggel állott szembe. Negyedik, vagy ötödiknek beszélt dr. Bajkó Barabás főorvos, aki a területi átszervezés fontosságát, a közegészségügy, az egészséges család-alapítás, a népszaporulat és az egészségügyi hálózat fejlesztése szempontjából tárta fel és adatokkal támasztotta alá. De meggyőzően beszélt a történelmi és a sajátos népi hagyományok megőrzésének fontosságáról is, ami szintén mindenkinek tetszett. Én, Pataki Imre a vidék gazdasági fejlesztését kértem, és elmondtam, hogy az előző 15 esztendő alatt Csík, Gyergyó, Kászon és Gyimes településeinek ipari fejlesztése messze elmaradt az országos átlagtól. Több gyárat és szolgáltatási egységet, amelyet előzőleg ide terveztek, máshová telepítettek. Például a csíki kaolin alapanyag feldolgozására épült segesvári porcelángyár előbb Csíkszeredába volt tervezve, a gyergyóremetei tejgyár építését a nyersanyagbázis indoka alapján szintén Csíkszeredába tervezték, és valakik személyes kapcsolatok segítségével átcsúsztották a Maros mentére, és ezért évtizedeken át a tejes autók, főleg a csíki medencéből szállították oda a nyersanyagot. De voltak más esetek is: a villamossági felszerelések-berendezések egyik gyáregységét is ide javasoltuk építeni Csíkba, de a végén Craiova mellett épült fel. A Csíki-medence közvetlen környéke jelentős nyersanyagbázissal rendelkezik, mint a rézérc Balánbányán, a kaolin – amiről említést tettem – a Hargita középső vonulatában megtalálható több helyen, a hatalmas mennyiségű mészkő, a vulkáni homok, az építkezések egyik nélkülözhetetlen alapanyaga a kő (andezit stb.), a dolomitok, valamint a márványkő „tartalékok” ismertek ugyan, de azok kitermelése és értékesítése még mindig várat magára. Azt hiszem, Európában még nincs egy olyan hely, ahol annyi ásványvíz, azaz borvíz található, mint a régi Csík vármegyében, és ez állandóan folyik ki a földből, és

táplálja az Olt és a többi környező patakok vizét, ahelyett, hogy jobban értékesítsék. Ezeknek a nyersanyagoknak a feltárása és hatékony értékesítése az új megye ipari bázisát képezné, ha erre területi, gazdasági és szervezési keretet biztosítanák, úgy ahogy azt az előző javaslat – a január 14-i változat – tükrözte. Még a hagyományok tiszteletben tartásának a szükségességéről szeretnék szólni – mondtam. Én Kászonban születtem, Csík rajon és a volt Csík Vármegye egyik legkeletibb községében. Kászon már a XIV. századtól szerves egységként nőtt bele Csíkszékbe, majd később Csík vármegyébe. De 1951-ben Kézdivásárhelyhez csatolták, csupán azért, mert 10 km-rel közelebb volt. A kászoni emberek életét ez nagyon megnehezítette, mert a tulajdonjogot nyilvántartó telekkönyvek Csíkszeredában maradtak, a lakosság jelentős része nem ismert senkit a kézdivásárhelyi hatóságoknál, sem gazdasági, sem társadalmi-kulturális erő nem volt a kászoniak és a háromszékiek között. Az állandó panaszok, levelek, bejelentések és az elégedetlenségek nyomán, amelyek egészen Bukarestig jutottak, 1953-ban Kászont újból visszacsatolták Csík rajonhoz. Hát ezzel a mostani átszervezéssel is ilyen dolgokat akarnak csinálni? – kérdeztem. Közbeszólt Branis László: „A kászoni eset ez így igaz!” Válaszoltam: igen, de az emberek nem bíznak és nem hisznek az ígéretésekben most sem. Továbbá kértem azt is, hogy a központi irányelvekben szereplő egyéb elveket is tartsák tiszteletben az átszervezési törvényben. Következett Kovács András, aki a gyimesiek panaszát adta elő, hogy Gyimes-bükköt, amelyet 1950-ben Bákó tartományhoz csatoltak, bár ez a vidék is szerves része volt Csík vármegyének, kérik visszacsatolni a tervezett Hargita megyéhez, mert ezeknek a településeknek a telekkönyveik is itt, Csíkszeredában vannak, és egy közösségbe tartoznak a csíkiakkal. Ekkor János Pál emelkedett fel és kért szót.

JÁNOS PÁL: Az emberek az ablakokra ráfekve figyelték a gyűlés menetét, s a hozzászólásokat keményen kommentálták. A tömegből választott küldöttek uralták a helyzetet. Egymást érték a felhozott jogsérelmek. Vádolták a tartomány vezetőségét, amely az építkezésekre szánt központi alapokat kisajátította, a munkatelepek szervezésére egy banit sem adott, a lakásépítés nem fedti a valós szükségletet stb. Többek után én is szót kértem. Tettem ezt azért, mert az elnökségben megpillantottam Branis László új megyefőnököt, akivel kevéssel azelőtt azért volt nézeteltérésem, mert azt állította, hogy pedagógusok már azelőtt skandáltatták a tanulókkal a tömegsoraiban felhangzó bekiáltásokat. Én akkor újságírónak véltem és keményen rendreutasítottam. Ezért, „ha veszett a fejsze, menjen a

nyele is” elgondolással emelkedtem szólásra és kemény hangon azt kérdeztem meg, hogy ki meri bűnösnek mondani a népet. Hát a nép a bűnös azért, hogy egyesek talán tudatlanul, embereszközként sértegették, mások pedig célzatosan ellentéteket szítottak az új megye egyes vidékei között, hogy a dolgozók egységes sorait megbontsák. Nem a nép a bűnös, hanem azok, akik ezt az elégedetlenséget kiváltották. Ilyen és hasonló hangnemben folyt a tárgyalás, talán túlságosan is egyoldalúan.

FÜSTÖS MÁRIA: Ezen a gyűlésen szót kértem, és elmondtam, hogy engem ide a tömeg küldött és az ő érdekét akarom képviselni. Hogy mik hangzottak el azon a gyűlésen, kiderül a visszaemlékezésekből. Hangsúlyozom, hogy nem Udvarhely ellen szóltunk, hanem csak azt akartuk, hogy Csíkszereda legyen a megyeszékhely, annak minden előnyével együtt, hisz itt nem volt ipar, nem voltak munkahelyek. A tömeg mindenről értesült, mert követelték, hogy nyitott ablaknál történjen minden.

PATAKI IMRE: Persze, kívülről diktálta nekünk az ablakon keresztül a tömeg, hogy mit szabad s mit nem. Nem éppen úgy ment a játék... Egyeztetek belé, s ordibálás. Az összes ablakokat kinyitatták. Odagyűltek, továbbította egyik a másiknak, ez jól beszélt, vagy hazudik s ilyenek. A népet hallottuk. Mi állandóan, mondjuk úgy, hogy a tüntetők ellenőrzése alatt voltunk. Ott bent is. Még ha valaki akart volna is, nem tudott – de nem is volt senkinek esze ágába se – valótlan beszélni.

HAJDÚ BÉLA: Patilineţ, Gere Mihály, Kovács B. Mihály, ezek ültek azt hiszem, hárman, ha nem tévedek, az asztal mellett. S akkor megkérdezték az embereknek a véleményét, akkor csinálták azt, amit meg kellett volna csináljanak reggel s nem lett volna probléma, szerintem. Legelsőnek Bajkó Barabás szólt hozzá, ő mondta el a véleményét, utána, ha jól emlékszem, János Pali, harmadiknak vagy negyediknek én szóltam hozzá, aztán Munteanu is hozzászólt. (Annyit elmondhatok, hogy magyarul aránylag jól beszélt és akkor még nem is volt sovinizta, mint a megyésítés után, miután felerült a polcra, mert akkor aztán úgy szerette a magyarokat... nem látni.)

FÜSTÖS MÁRIA: Munteanu nagy székelynek nevezte magát akkor. Az az igazság. Ő mondta, nagy székely vagyok.

KIRÁLY KÁROLY: Én akartam szólani, de nem engedtek. Nem az emberek nem engedtek, a Gere Mihály, a Vasile Patilineţ, mert ők mind próbálkoztak, persze nem a nép nyelvén, amit ki is fütyültek és nem is nagyon hallgattak rájuk, roppant idegesek voltak, én kértem, hagyják, hogy szóljak én is az emberekhez, nem hagyták s így

éjszaka 12 óra után eltávoztam Szentgyörgyre, de tudom határozottan, hogy amennyiben ígéretésekkel nem sikerült volna lecsillapítani a csíki népet, a már megérkezett belügyi osztagok és a hadsereg körülvették Csíkszeredát és akkor bevetették volna.

FÜSTÖS MÁRIA: Tudom, hogy – én is akkor fölálltam, mert az első padban ültem, és mondtam, hogy hát engem tulajdonképpen – a nép küldött és a népnek az óhaját akarom tolmácsolni. S mondták, hogy mi az. Mondom, az, hogy legyen a megyeközpont Szeredában. S miért. Hát, mondom én, azért, mert ez mégiscsak központ, és más lehetőségek vannak, vasútvonal, minden.

KI MEGY BUKARESTBE?

FAZEKAS JÁNOS: Közbe én innen közvetítem aztat is, hogy ki beszéljen a nagy gyűlésen: hívjátok oda a Bajkó Barabást, nőgyógyász-főorvos volt, aki káoszönvölgyi, nagyon híres ember és nagyon tisztelték, János Palit, aki a múzeumnál volt, Kovács Andrist, aki a készruhágyárnak volt az igazgatója, tehát adtam egy pár nevet, akinek tudtam, hogy van autoritása és befolyása a népre. Hát ezek is beszéltek akkor.

JÁNOS PÁL: Később az elnökség javaslatára azzal egyetértettünk, hogy legtöbb húsz ember mehet Bukarestbe, a központi szervekkel tárgyalni. A húszba én is belekerültem. Persze, több is akadt olyan, aki halaszthatatlan teendőire hivatkozva vált ki, de olyan is, aki az indulás pillanatában angolosan lelépett.

PATAKI IMRE: Aztán a nyolcvanból választottak, hogy húsz megy Bukarestbe. Előre ötöt akartak csak, aztán tízet. Nem, nem, nem – nem egyezett bele a tömeg. Aztán megválasztottak húsz embert. Menjetek, öltözzetek fel, tegyétek rendbe magatokat. Aztán indulunk éjfélkor, tizenkettőkor.

BOJTOR LÁSZLÓ: Kiválasztották azokat, akik tudnak reprezentálni, mondjuk, hogy nem mint fizikai személy, hanem beszédmodor, kifejezés szempontjából meg tudják mondani bukaresti szinten, hogy igenis mit akar a tömeg.

PATAKI IMRE: Bajkó Barabást is megválasztották, de Barabás nem vállalta. Kérte, könyörögte a nyolcvannak ott bent és az asztalnál akik vannak, nem tud ő jönni. Sürgős műtétje, meg dolga van másnap, ő nem tud jönni. Előre már bent ott a vezérkar, azoknak, akik ott bent beszélünk, mondta, hát jó lenne, ha ti jönnétek, hát hatunkat-hetünket már bent ott mondták. Kiabálták kívülről, hogy jó-jó, menjenek, legyenek ott ezek! Egyből az első hatot vagy hetet már meg is választották. Barabás nem vállalta, akkor más kellett. S így aztán feljutott húszig.

JÁNOS JÓZSEF: Aztán mikor reám került a sor, én csak meglepődtem, hát majdnem egyöntetűen mindenki javasolt, aztán úgy kerültem be a bizottságba. Na, mondom, János Jóska, aztán most vagy jötök haza élve, vagy ott haltok meg.

FÜSTÖS MÁRIA: S akkor aztán javasoltak engemet is, hogy legyen egy nő. Én pontosan gyászoltam édesapámat, de hát én, az az igazság, én ezt az aktív dolgot mindig szerettem s itt ismertek is, s itt is végeztem a képzőt. Azt mondták, menjünk haza, s éjjel háromra – azt hiszem, három órát mondtak – jöjjünk vissza, mert autóbusz fog bevinni minket Bukarestbe.

A KIVÁLASZTOTTAK

FÜSTÖS MÁRIA: Kovács András, meghalt. Csató István, meghalt. Fülöp László, a mérnök. Orbán István. Ő is meghalt, az volt a titkár. Both József. Szabó Imre. Munteanu Ovidiu. János Pál. Füstös Mária. Kedves Sándor. Ő is meghalt. Bálint József. Ő is meghalt. Offner Hanzi. Ő is meghalt. Erdély Imre. Pataki Imre. János Jóska. Csak négy hiányzik.

Volt még egy férfi, a pékeknél, vagy hol dolgozik, azt sokszor szoktam látni, de nem tudom, hogy hogy hívják.

PATAKI IMRE: A többieket, akik ott voltak, nem tudom mind. Pedig a névsort én diktáltam be. Az embereknek a neveit én diktáltam a Központi Bizottság kapujánál, mikor mentünk be, a C bejáraton, ha a memóriám nem csal. Az Union szálló felőli oldalon. Oda állt meg a busz. Akkor leírtam magamnak is ceruzával. De féltünk azután na, nem aznap, hanem miután Cosma kétszer-háromszor kijelentette, hogy én ezeket mind letartóztatnám. S akkor a névsort eltüntettem. Azután próbáltam rememorálni. Nem jutok feljebb tizenötnél.

ERŐSS ISTVÁN: Végül megalakult egy bizottság, többek között János Pál múzeumigazgató, Offner János helyipari igazgató, Munteanu Ovidiu erdőmérnök-igazgató, dr. Bajkó Barabás kórház-igazgató, Füstös Mária stb. részvételével, akik elutaztak Bukarestbe, kivéve dr. Bajkó Barabás orvos urat, aki elfoglaltsága miatt nem utazhatott. Elég sötét volt, mire a tüntető tömeg eloszlott.

FÜSTÖS MÁRIA: A neveket nem írtuk le. Nem tudtuk, hogy mi lesz a vége. Nem biza.⁵ Édesanyám szegény úgy sírt, jaj, Mária, bevernek a fenekedbe. Miért csinálsz ilyeneket. Édesanyám, megyünk Bukarestbe, te nyugodtan ülj itthon.

PATAKI IMRE: Kértem, hogy a belügy megadná a neveket. Telefonon megígérték. Úgy ahogy önnek megadták, úgy nekem is megadták. Ennek már van vagy fél éve is. Mert gondolkoztam, kik ezek az emberek? Kedveltek, nem kedveltek, akármik, de szorongtak ezek az emberek jó pár órát itt bent. Szorongtak Bukarestig is. Ott négy órát. Azt se tudtuk, hogy mit csinálnak velünk, ez az igazság. Mi azért akartuk, hogy minél többen menjünk, hogy ne lehessen könnyen elbánni a családdal.

JÁNOS JÓZSEF: Volt Ovidiu, János Pali, Csató Pista, Füstös Mária, Pataki Imre, Offner... Ezeket ismertem. Húszan voltak, tudja, és mindegyiket nem is ismertem, ez a valóság.

A CSOMORTÁNIAK (ÉS MÁSOK)

FERENCZ ANTAL: Hazajő Adi, s azt mondja, Anti komám eljössz-e Bukarestbe, menjünk el Ceaușescuhoz. Mondom, hogy hogyan mennék, s még keressünk innen embereket. Elé a fehér harisnyát, s magyar kabátokat, s bé Bukarestbe.

PATAKI IMRE: Hozzánk csatlakozott a másik kettő is, a csomortániaiak, Bakó, az öreg Bakó már meghalt, s Antal Adi. Mert ők nem volt, amivel jöjjenek. Ők a vonattal mentek be éjjel. Saját lelkesedésből, elképzelésből, önkezdemenyezésből. Lehet, azt akarták tudni, hogy mit csinálnak velünk. Ezt is akarták. Lehetséges az is, hogy a tömeg bízta őket meg, a tömegből valaki, egy csoport, menjetek el, csak szerencsétleneket a vonatban a szekusok kísérték végig. Beültek civil ruhában melléjük és velük jöttek, csak ők nem ismerték. Aztán a repülőben mondtak el adott dolgokat, hazafele.

FERENCZ ANTALNÉ: Haton mentek. De őket kísérte már egy szekus.

PATAKI IMRE: Salló Pista, ő volt kultúrháznak az igazgatója. Domo-kos Imrével mentek be autóval, hogy ők keressék meg Ceaușescut, mert össze volt híva Bukarestbe aznapra, már nem csak a Központi Bizottság, hanem a Nagy Nemzetgyűlés is, hogy hagyjanak mindent jóvá, s akkor kész, szentesítve s fel van darabolva minden.

FERENCZ ANTAL: Csomortánból volt Antal Adi, Bakó Jóska, Bakó Gábor, én. De haton voltunk. Csak még gondolkozok azon, hogy ki is lehetett tulajdonképpen. Fene tudta, hogy erre még sor kerül, névileg, s a történelembe bekerül. Antal Adin kívül mind fehér harisnyában voltunk. Fekete zsinóros kabáttal. Magyar kabát.

ITTHON

HAJDÚ BÉLA: Aztán a tömeg tudomására lett hozva, hogy kik mennek, hogy kik lettek megválasztva, és hogy az éjszaka indulnak Bukarestbe, tárgyalni az illetékesekkel, Ceauşescuval, Maurerrel és Fazekas Jánossal. Így volt bejelentve. Hogy ott várják, s amiután visszajönnek, akkor mindenki a munkahelyén vagy pedig más formában lesz tájékoztatva az eredményről. Kb. éjszaka olyan egy óra körül lehetett szerintem és a tömeg így megnyugodva hazament lepihenni.

BOJTOR LÁSZLÓ: Akkor nem is volt probléma, akkor másnap mindenki visszament dolgozni, nagyjából, csak a hangulat, ugye, olyan forró volt. De akkor már a tüntetés megszűnt, mert úgy egyeztünk meg, és akkor ki volt hirdetve ottan, hogy bukaresti szinten tárgyalnak és az eredményekről be fognak számolni, hogy milyen megegyezésre jutottak.

HAJDÚ BÉLA: Másnap rendesen folyt a munka. Legalábbis nálunk, aztán nem tudom, máshol dolgoztak vagy nem dolgoztak, de én azt hiszem, hogy dolgoztak. Mindenesetre, amikor a tömeg eloszlott, az lehetett úgy egy óra, egy óra után.

AZ ÚT

PATAKI IMRE: Autóbuszt rendeltek. Kerestek gépkocsivezetőket. Péter Laji volt az egyik sofőr és Both István a másik.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Úgy emlékszem, Imre Lajos és Both Imre volt a sofőr.

PATAKI IMRE: Aztán a húszból tizenkilencen jelentkezünk az autóbushoz. Cristi Marin nem jött. Őt tudom, hogy nem jött. Hosszú út volt. Új volt az autóbush, nem sokkal azelőtt kaphatták a Szállítóvállalatnál. Senki nem ült fel a kocsiba, egyelőre mi indultunk el. Brassóban a benzinkútnál benzint vesz a kocs. S akkor az autórádióan mit mondhattak, Nicolae Vereş jött utánunk. Aztán Brassóban átült az autóbushba. Tiszta üresen jött a Mercedese utánunk. Közben elmentek Bukarestbe Patilineţ és Gere az ők kocsijukon. Király Károly is elment Sepsire, vagy valahová, vagy Bukarestbe. De tessék elhinni, hogy féltünk, szabályszerűen. Nem szóltunk szinte egymáshoz, csak a társunkhoz, esetleg. Tettük, hogy alszunk. Nem aludt senki. Comarnic táján eszembe jutott, hogy van kávé. Megnyitottam, s úgy pohárral végigjárt a kávé. Jaj, mindenki felvillant, de jó. Aztán áldották Rózsikát, hogy volt lélekjelenléte kávé csomagolni. Nekem eszembe se jutott. Én fölvettem egy térképet, azt, amin dolgoztunk. Persze, azt mondja Vereş, no emberek, készüljete, mert ott hozzá kell szólni. Egyszer, akik ti beszéljete, kell beszéljete. Azt mondja nekem, kezdjed te. (Letegezett, hát idősebb volt, mint én.) Különben nem voltunk olyan nagyba, csak ott a szorítóban, amikor ott voltunk, ott ismert meg. (Branis nem volt velünk Bukarestben.) Azt mondja, készüljete fel. Nem lehet így. Legelőre egynek meg kell mondania, hogy itt mi történt, kérem. Akkor megjelöltük, hogy legyen az Orbán István.

ORBÁN ERZSÉBET: Ott a buszban készítette mindenki a saját mondókáját, hogy legyen amit hozzászóljanak.

ORBÁN ISTVÁN [*naplófeljegyzések*⁶]:

Mélyen tisztelt Főtitkár Elvtárs!

– Mi, akik itt állunk Pártunk legfelsőbb vezető szerve előtt, Csík-szereda polgárainak küldöttei vagyunk, hogy engedjete meg nekünk kifejezzük mély felelősségünket azok iránt akik ide küldte, de főként Ön iránt!

- Először is engedje meg, hogy megköszönjük azt, hogy értékes idejéből szakított ránk is, főként most, mikor a plenáris munkájával van elfoglalva. Ugyanakkor megköszönjük Csíkszereda polgárai nevében, hogy felelős elvtársakat küldöttek, akik megoldották...
- Önt tájékoztatták a nálunk történteokról
- A tervet szeretettel és örömmel fogadtuk
- És az utolsó pillanatban mint derült égből villámcsapás ért a változtatás.

JÁNOS PÁL: Nem Fazekas János sugalmazta, hogy Bukarestben ki kapjon szót. Vereş Nicolae tartományi első titkár, aki felsőbb utasításra Brassótól velünk egy autóbuszban utazott, valahol Predeal után javasolta, hogy ne menjünk felkészületlenül a felsőbb vezetőség elé. Mi egymás között egyeztünk meg a hozzászólókban és a sorrendben. Felkészülni már nem maradt idő. Megérkezés után valamennyire rendbeszedtük magunkat, majd bőséges reggelire vonultunk. Utána csak annyi időnk maradt, hogy egy noteszlapra néhány hevenyében összeszedett gondolatot rögzítsünk. Korántsem volt ez felkészülés, hiszen néhány perc múlva a tárgyalóterembe kellett vonulni. A mondanivaló ott sajgott bennünk.

BUKARESTBEN

FAZEKAS JÁNOS: Aztán feljött a delegáció Bukarestbe, itten a Triumf szállodába, ottan rendbe lettek hozva, megmosakodtak (...), és akkor feljöttek a párthoz. A pártközpontba. A plenáris már össze volt híva, de nem tudott működni.

FÜSTÖS MÁRIA: Éjszaka indultunk Bukarestbe autóbusszal. Reggel a pártközpontban már tudtak érkezésünkről. A bejáratnál találkoztunk a pálfalvi küldöttséggel, de őket nem engedték be, mert nem volt hivatalos meghívójuk. Az épület alagsorában terített asztal várt ránk, megvendégeltek, majd fogadott Ceaușescu. Kíséretében több magas rangú pártvezető volt. Ott volt egy térkép az új közigazgatási felosztás tervezetével, és mindenki elmondhatta róla véleményét. A csíki küldöttség érveit már olvashatták a közölt visszaemlékezésekből. Annyit azonban hozzáfűznék, hogy én voltam az, aki elmondtam, hogy Segesvár érdekeit Maurer képviseli, Udvarhelyét Fazekas, csak éppen Csíknak nincs képviselője a központi vezetésben. Erre mondja Ceaușescu, hogy majd személyesen ő képviseli a csíkiak érdekeit.

JÁNOS JÓZSEF: Hát tanácskoztunk is útközben, nem számítottunk arra, hogy hazajövünk élve. Mert mikor megérkeztünk Bukarestbe a központi bizottsághoz, név szerint szólított a százados (a kapus egy százados volt). S én akkor úgy megijedtem, hogy ezt ezek honnan tudják, aztán későbbben jöttem rá, hogy telefonon közölhették ezt a dolgot. Még a lépcsőkre sem tudtuk a lábunkot feltenni, a százados névsor szerint szólított mindenkit. És amikor az utolsó ember fellépett, akkor az ajtót becsukták, oda bejutni magánosan, a leadott névsoron kívül nem lehetett. Szigorú őrség volt. Soha nem felejttem, legalább vagy tizenkilenc-húsz lépcsőt kellett felmenni, és még csak csoportoslag se mehettünk. Szólította a nevet s akkor letről fel kellett a lépcsőn menni. Szólított, mentünk fel, s amikor az utolsó ember felment, a kaput behúzták. De a legjobban akkor ijedtem meg, s ijedtünk meg az egészen, amikor levetkeztettek, szóval, amikor nagykabátot s sapkát s mindenfélét le kellett tenni egy bizonyos helyre, s onnan mentünk legalább azt hiszem még két emeletet fennebb, de folyosókon jobbra-balra térrengőzve erre-arra, úgy hogy mi onnan ha kellett volna fussunk, nem es tudtuk

volna, hogy merrefelé kell kifutni. S mikor láttam ezt, hogy minket így meghordoznak mindenütt, na mondom, itt ha nem egyéb, végünk lesz. Mondtam Pistának: Na, Pista, innen vagy élve, vagy halva, ki tudja, hogy fogunk kimenni.

FERENCZ ANTAL: Minket külön tettek bé Bukarestbe. Úgy, hogy le voltunk tartóztatva. Hogy hát mi hogy mertünk megindulni, mikor elbeszéltek, Bukarestbe, hogy Udvarhely lesz a központ, nem Csíkszereda. Akkor megérkeztek János Paliék is. Ott találkoztunk velük egy terembe, ahova münköt is betessékeltek.

JÁNOS JÓZSEF: Egyszer kínáltak meg, úgy emlékszem ebéddel. Volt egy hosszú nagy asztal, mit mondjak, legalább egy húsz-huszonöt méteres hosszú asztal, meg volt terítve, ott aztán az égvilágán mindenféle élelem volt. Amit az égvilágán kívántál, azt ettél meg. Azt soha nem felejttem el, a sajtot szerettem volna megenni, de egy szelet kenyeret ettem meg, egy kicsi szelet kenyeret s egy kicsi sajtocskát, mert nem tudott a torkomon lemenni. Én már el voltam arra készülve, hogy mi most többet Csíkszeredát nem lássuk meg. Többet nem lássuk meg. Pláne, hogy abban az épületben volt, ahova én annak idején bé voltam zárva. (Mert annak az épületnek a pincéjébe voltam bezárva, ott vallattak engemet annak idején, negyvenhétben.)

FÜSTÖS MARIA: S akkor ott pont, azt hiszem, plenáris volt Ceaușescunak. Na de bementünk s akkor alul egy olyan nagy terembe vezettek be, mert az öregnek plenárisa volt, s azt mondták, hogy mikor végez, akkor szóba áll velünk. Na s aztán ott terített asztallal vártak, nagyon szépen elő volt készítve minden, jól is laktunk. Ez az igazság. Én még szegény Offnernek egy körtét s egy almát hamar a zsebembe bedugtam, mert tudtam, hogy a gyümölcsöt szereti, szegény, nyugodjon. Én a kocsonyának fogtam, mert kocsonya is volt, én nagyon szeretem a kocsonyát. Székely étel s szeretem, s azt is ettem, de jóllaktunk.

A TÁRGYALÁS

FÜLÖP LÁSZLÓ: Velünk szemben volt Ceaușescu főtitkár, Maurer a Minisztertanács elnöke, Fazekas János, aki az itteni dolgokat próbálta rendezni. Még voltak olyanok is, akik fordítottak, de nem kellett fordítani, mert mindenki tökéletesen beszélt románul.

PATAKI IMRE: Ceaușescu vitázott, a kormányfő, Ion Gheorghe Maurer, Patilineț titkár, Gere Mihály, Fazekas János is oda volt híva, még két osztályvezető, a neveiket nem tudom, és szekusok, de erős szekusok, nem akárkik, nem ilyen hétköznapiak, hanem a nagy vezérkarból. Ezek ültek az asztalsor egyik oldalán, mi ültünk tizenkilencen a másik oldalon, két sorban, és vita, két megszakítással több mint négy órán keresztül.

FÜSTÖS MÁRIA: Akkor aztán fölmentünk oda, abba az irodába. Nagy asztalon ki voltak téve a térképek, ha jól emlékszem, akkor még Szentkirálytól lefele volt Kovásznához csatolva. Vagy Szentkirály. Én mentem volna haza Csátószegre, Kovászna megyébe.

PATAKI IMRE: Orbán István volt a rajoni néptanács titkára, közigazgatási tisztviselő. Ő kezdte.

JÁNOS PÁL: A hozzászólást Orbán István, a rajoni néptanács titkára indította, aki elmondta, hogy mi nem vagyunk valami füttyösök. Kit-kit bemutatott névvel és beosztással. Elöljáróban elmondta, hogy az új megye jövőjére akartunk éppen koccintani, amikor valaki vagy valakik kiütötték kezünkből a poharat.

PATAKI IMRE: Orbán ezekkel a szavakkal fordult a pártfőtitkárhoz: „Mi, ezek a személyek ide jöttünk, hogy mondjuk el önöknek, hogy Csíkszeredában a tegnap mi is történt, ami egy békés gyülekezés, egy békésen lezajlott állásfoglalás, vagyis kereste a szavakat..., ekkor közbeszól Ion Gheorghe Maurer kormányfő: „Mondd ki, hogy tüntetés volt!” [spune, că a fost o manifestație!]. A közbeszólásra Nicolae Ceaușescu ránézett Ion Gheorghe Maurerre, mondván: „Hagyja őt!” [Lăsați pe el!]. Orbán István folytatta, hogy igenis, a megmozdulás nem volt államellenes és még pártellenes jellege sem volt, mi nem vagyunk olyanok, akik kifütyüljük a pártot. Az emberek, a munkások kéréseit mi indokoltnak, jogszerűnek véljük, és ezeket a társaim most előadják. Elégge ellenünk mutatkozott a Maurer, egészen kezdettől. Sőt, mikor Orbán István mondta, hogy

ezek a kollégák, akkor azt mondta: Fluierătorii, tehát a kifütyölők. Aztán nem tudom, hogy ők bekapcsolták-e a tömeget vagy nem, mert volt szó ezekről, hogy bekapcsolják, hogy hallják ők, a pártfőtitkár és a kormányfő, hogy itt mi történik délután, napközben. S azt mondja Orbán Pista: Mi nem vagyunk a kifütyölők, mi egy békés, jóhiszemű tüntetés embereinek a képviselői vagyunk. Eljöttünk azért, mert elküldött ide tízezer ember, hogy terjesszük elő a kérésüket. Aztán Ceaușescu úgy ránézett a Maurerre. S akkor Maurer aztán többet nem próbált rászökni egyikre sem.

ORBÁN ISTVÁN: *[naplófeljegyzések⁷]*

- A nyilvánosságra hozott változatot!
- Udvarhellyel, Gyergyóval, Maroshévízzel, Csíkszereda székhellyel
- Felhatalmaztak bennünket, hogy lehetséges megoldásként kérjük Csík, Gyergyó, a hévízi részek [Alcsík] kiszakítása nélkül
- Megyei intézményeket Csíkba
- A megígért fejlesztést!
- Biztosítottak bennünket!
- Az erdészeti szervezés marad!
- Jön Patilineț és Fazakas elvtárs
- Itthon egyeztetünk!
- Mit mondjunk? – Egyetértünk a KB és a NNGY határozatával.
- Ne határolódjunk el attól, ami itthon történt!
- Munteanu elvtárs késése!
- Füstös elvtárs megjegyzése

FAZEKAS JÁNOS: Aztán mind beszéltek, úgy tudom, hogy Pataki Imre is, az IFET-nek volt akkor az igazgatója.(...)

PATAKI IMRE: Én, Pataki Imre, a bemutatkozás után, az elején megismételtem azt, amit megelőző este elmondtam a csíkszeredai gyűlésen, a száz személy hallatára, ami a gyárok telepítésére, az altalaj kincsek értékesítésének szükségességére vonatkozott. Elmondtam a kászoniak két éves kálvária-járását is, amíg a volt Kászonszék falvait Kézdi rajontól visszacsatolták Csík rajonhoz, ahová évszázadokon keresztül tartozott. A továbbiakban az 1968. január 14-én közzétett javaslat előnyéről beszéltem, amivel próbáltam fenntartani a „nagy Hargita megye” változat hatékonyságát, indokaim alátámasztására felhoztam a nagyobb gazdasági potenciált, a nagyobb népességet és a viszonylag alacsonyabb közigazgatási költségeket. Azt is kértem, hogy a nagy megyéhez még csatolják oda azokat a helységeket, amelyek a történelem folyamán együvé tartoztak, így északról dél fele haladva felsoroltam a Gyergyóhoz tartozó Borszék, Holló és Tölgyes vidékét, de Maroshévízt is ide soroltam, ami nélkül az előbb felsorolt helységek nem

tudnak kellőképpen fejlődni, mivel a vasúti kapcsolat csak a meglévő hálózaton keresztül, Maroshévíz közvetítésével, különösen a kisvasút megléte és fenntartásának szükségessége miatt is. Javasoltam, hogy csatolják vissza Gyimesbükköt is, a hozzá tartozó falvakkal. Külön kértem azoknak az alapelveknek a tiszteletben tartását, amelyek az irányelvekben szerepeltek és amelyeket már az ígérek szerint el is fogadtak, az anyanyelv használatára, az arányos és kiegyensúlyozott településfejlesztésre vonatkoztak. Éppen az arányos fejlesztési követelménnyel összefüggésben említettem meg, hogyha nem történik megfelelő intézkedés az utóbbi napokban hozott határozatok nyomán – amivel nem érthetünk egyet –, még a jelenlegi munkahelyeket is megszüntetik a rajonok megszűnésével. Például már személyeket bocsátottak el a Csík rajoni Posta- és Telefonszolgáltatási Hivataltól, az ügytől és más helyekről. Az államelnök Nicolae Vereşre nézett, aki gyorsan felugrott a székről, és mondta: Főtitkár elvtárs, jelentem önnek, hogy mi erről nem tudtunk mostanig.

JÁNOS PÁL: Munteanu Ovidiu, az IFET igazgatója félig románnak, de félig székelynek vallotta magát, s mint ilyen, foglalt állást az új Hargita megye területét illetően. Sokat nyomott a latban, hogy a zöld aranyra, az országos viszonylatban is jelentős erdőgazdálkodás fontosságára hívta fel a figyelmet.

FERENCZ ANTAL: Munteanu elmondta, hogy ő hány éve itt él, neki soha bántódása nem volt... Szóval jó beszédet mondott román létére. Dicsérte a magyarokat.

PATAKI IMRE: Munteanu Ovidiu a bemutatkozás után azt mondta, hogy erdőmérnök vagyok, mondhatnám félig már székely lettem – bár erdélyi románnak születtem –, mert az egész szolgálati időmben Csík rajonban éltem és dolgoztam a magyarokkal együtt, akikkel sohasem volt semmi nézeteltérésünk, vagy nemzetiségi problémánk, jól megértjük egymást. Ceauşescu elnök helyeslően szólt közbe: „Ennek így kell lennie”. Most az erdőkről, Románia zöld aranyáról szeretnék beszélni és annak az értékesítéséről, mert a mi vidékünk területének közel 35 százalékát erdő borítja, amelynek a legfontosabb, legértékesebb termékét, a fát, a múltban, de sajnos, még jelenleg is nyersanyag és alig feldolgozott állapotban – mint deszkát – értékesítik külföldön, pedig a feldolgozásban jól szakképesített és sok hozzáértő munkással rendelkezik a vidék. Éppen akarok is utalni arra, hogyha például a második – az általunk most megismert – átszervezési változatot hagynák jóvá, akkor a csík-szentkirályi fafeldolgozó gyárunk is nyersanyagbázis nélkül maradna, mert azon térkép szerint, pontosan a község mellett húzták

meg az új megye határát. Hát ez a gyár termelését szinte lehetetlenné tenné, pedig az ideeső fatömeg itt megvan 30-35 kilométer körzetben. Még az erdők szakszerűbb művelésére több erdei utat, erdei úthálózatot kellene kiépíteni, úgy, ahogyan a csehek, lengyelek és mások csinálják.

FAZEKAS JÁNOS: Az első, aki hozzászólt, János Pali volt, aki fantasztikusan jól beszélt. Örültem neki, hogy ilyen derék, ügyes. (...) Beszédjében az összes székely felkeléseket elmondotta, de olyan érces hangnemben, hogy Ceaușescu el volt sápadva. S egyszer csak ránéz Ceaușescu: Főtitkár elvtárs, mi nem félünk a vértől. S itten egy szünetet tartott. Mi a vért nem dobjuk el, mint maguk – mondta. Mi a tyúkot levágjuk, a vért azt kiengedjük egy tálba, ha ludat, ha rucát, ha disznót vágunk, annak is a vérét felfogjuk és vérest csinálunk. Nem tudom, azt mondja, hogy maga evett-e életében ebből. Kitűnő eledel. (...)

JÁNOS PÁL: Az én szerepem az volt, hogy tárgyalásokhoz megfelelő lélektani pillanatot teremtsék. Amit erről Fazekas János ír, az nem csak kitalált, de sértő is. Nem volt ott szó semmilyen tyúk-, liba-, ruca- vagy disznóvérről, sem pedig véres hurkáról. Arról beszéltem, hogy mi azoknak az utódai vagyunk, akik Podul Înalt-nál mintegy ötezren harcoltak Ștefan cel Mare moldvai uralkodó seregeiben és vérüket sem kímélték, hogy török elleni harcban győzelemre segítsék a fejedelmi zászlót. Arra is hivatkoztam, hogy Havasalföld volt székvárosának, Târgoviște-nak a visszafoglalásakor a várfalakon székelyek küzdöttek, akikről a krónikás így írt: „Vérük pirosra festette a patakok vizét, csontjaikból halmok emelkedtek”. Elmondtam azt is, hogy az elveszett székely szabadság visszaszerzésének reményében tízezrek sereglettek Mihai Viteazul zászlai alá, s ott harcoltak Călugăreni-nél, ott Sellembergnél vagy Goroszlónál, s ma se tudni, hányan áldozták életüket a csatamezőn. Persze, azt is megemlítettem, hogy az 1848-49-es szabadságharc vérbefojtása után a világosi fegyverletételt követő mintegy három hónapon át, Gál Sándor legendás hírű székely tábornok katonái Szatmár térségében a nádasokban még gerillaharcot folytattak a szabadságért, a népek szabadságáért. Arra is jutott idő, hogy felemlítsem, miszerint 1934-ben a Gyimesekben a románokkal együtt felkelt csángók a mi testvéreink és ők is együtt vállalták a harcot a zsarnokság és a kizsákmányolás ellen. Ennek emlékét márványtábla hirdeti a csíkszeredai törvényszék falán, s annak tanúsága szerint éppen Maurer elvtárs volt a védőügyvédjük. Elég keményen hangozhatott, hogy mi nem sírni, nem panaszkodni jöttünk, hanem törvényes jogorvoslásért.

PATAKI IMRE: Vita volt, eléggé éles, de nem úgy, hogy ilyen leradírozási játék. Én a gazdasági érveket, Munteanu az erdészeti, faipari érveket, aztán János Pali oldotta fel Maurert végül is, hogy ő védte a csángó felkelőket a csíkszeredai törvényszéken, és nem tudom a pionírok, majd ő jobban tudja, hogyan fogalmazta ezeket meg. Elérzékenyült az öreg. Így akkor aztán már tovább ő nem volt, mondjuk, ellenség.

FAZEKAS JÁNOS: Még visszaemlékszek egy nőre, aki könyvelő volt egyik vállalatnál, aki nem tudott románul jól, s megkért engemet, hogy fordítsak. Nagyon jól beszélt, én úgy mondom, ahogy ő mondta, de ne így jelenjen meg, mert... (...) Azt mondta Ceaușescunak: Főtitkár elvtárs, velünk, székelyekkel a történelem folyamán mindig kibasztak a nagykutya, mi ezt nem engedjük, hogy a kommunista párt vezetői is velünk kibasszanak. Én lefordítottam így. Hát úgy kell írni, hogy kibabráltak.

FÜSTÖS MÁRIA: Aztán nem tudom, melyik húzta ceruzával, ott valamit húzogatót, hogy Pataki volt-e, Munteanu volt-e, nem emlékszem. Akkor kérdezték, hogy még kinek van mondanivalója. Akkor én is szóltam. Amennyire tudtam románul, megmagyaráztam, hogy tulajdonképpen nekünk senkink sincs, ezt mondtam, ez igaz. Velünk kitoltak. Nem azt mondtam éppen, hogy ki..., mint ahogy Fazekas János állítja. S ha Segesvárnak ott van Maurer, nekünk senkink sincsen és Udvarhelynek ott van Fazekas. Velünk mindig kibabráltak. S mi kérjük, hogy a megyeszékhely Szeredában legyen, úgy, ahogy meg volt határozva. Na, ennyit mondtam. Akkor aztán még ott nem tudom mit beszélgettek, s aztán ez igaz, hogy mondta az öreg, hogy mondtam, nagyon sok nő van nálunk, és nincs lehetősége a munkahelyre. Erre mondta az öreg, hogy építünk – ezt biztos mondta az öreg – mikor jöttünk kifele, ne búsuljunk, mert a nőknek fognak építeni gyárat, s azután építették fel a Kötöttárugyárat s a Fonodát. Ez igaz. Nekem ennyi volt a feladatom.

ORBÁN ERZSÉBET: Legelőször az uram szólott hozzá. S még az uram viccesen köszöntötte – akkoriban születésnapja, vagy ilyesféle volt. És az uram még elmesélte itthon is. Azt mondta: na, velünk úgy csináltak, hogy megtöltik a poharat, hogy igyatok belőle s abba a helybe elütik. S velünk ugyanezt csinálták. Ezt elmondta Ceaușescunak is románul. Ceaușescu felfigyelt: na, spune încă odată, cum s-a întâmplat? [Románul: Na, mondd még egyszer, hogy történt?] Erre válaszolta ő, hogy sunt cu voi. [románul: veletek tartok] Ő elmondta, s azt is, hogy velünk nincs senki.

PATAKI IMRE: Visszajönnek s azt mondják: kérem még valami különleges van-e. S akkor Füstösné is azt mondja, hogy az a különleges, hogy nekünk nincs senki képviselőnk idebent. Segesvárnak van Maurer, aki el is intézte Segesvárnak a dolgait. Udvarhelynek itt a képviselője. Csíknak senki sincsen. Sem a Gyergyó vidékének. De már fáradtak voltunk. – Befejezés előtt azt akarom mondani, hogy nyugodjanak meg, én leszek a csíkiak képviselője – Ceaușescu ezt mondta. De Mária közbe elkezdett sírni. A naptárban (az 1998-as Hargita Kalendáriumban megjelent cikkről van szó) valami hülyeségeket írnak. Fazekas János mondta, hogy őt felkérte, hogy fordítson az az egy nő. Hát egyáltalán nem fordított senki. Fazekas olyan csendes gyerek volt az asztalnak a túlsó oldalán, mint a többi hangtalanok. Csak hallgatott. Ő a vitának nem volt partnere. Közbe-közbe fel-felszólította a főtitkár Vereșt, s az, mint a Paprikajancsi ugrott fel, s adott válaszokat: igen, nem, jelentem, ilyen stílusban. Úgy, hogy ő nem fordított semmit. Az is egy hazugság. Olyanokat sem mondott Mária, olyan gyalázatos dolgokat. Az teljesen fantázia. Nem úgy volt egyáltalán. Ott volt Fazekas, de nagyon csúsztatott. Amit ő csinált, s amit leírt, nem úgy volt.

JÁNOS JÓZSEF: S azt mondja Fazekas, mert mellettem volt ugye, hogy nem tudom, maguk mit akarnak. Hát maguk alig vannak egy páran Csíknak, Udvarhelyen sokkal több nép van. Mondom, ilyent ne mondjon, Fazekas elvtárs, hát nálunk, ha csak egy községet veszünk, Szentdomokost, kiteszen maguknál tíz falut. Vagy én, aki Csíkszentgyörgyöt nem Csíkszentgyörgynek neveztem volna el, hanem Hosszú falunak, hát Bánkfalva és Csíkszentgyörgy akkora, hogy maguknál öt-hat község nem teszen ki annyi népet, mint ebbe a két községbe amennyi van. S a többi nagyközségek, Dánfalva, Karcfalva, hát ne beszéljen. Menjen – azt mondja, maga is egy bűdös lokálpatriotista! Hát, mondom, Fazekas elvtárs ne haragudjon, hát maga udvarhelyi és maga is lokálpatriotista. S így észrevette Maurer, hogy mű veszekedünk, én s Fazekas, s aztán leintett, hogy ne zavarjuk a többiek beszélgetését. Így aztán szépen még egy páran hozzászóltak, nem tudom most pontosan melyikek szóltak hozzá, s azt az előbb kihagytam, hogy Ceaușescu ahogy jött bé, kezet fogott mindegyikkel, aztán egyszer Ceaușescu felállt s azt mondta, na, menjenek haza, tizenegy óra s tizenkettő között az éjen, megkapják a választ, hogy maguk győztek-e, vagy az udvarhelyiek győztek.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Akkor eljöttek, hozták a térképeket, Ovidiu rajzolta a főnöknek, hogy ez itt volt, ez nem itt volt, ez nem ide tartozott... Emlékszem a gyergyói részen Tölgyest is idekerekítették, hogy a

múltban Csík megyéhez tartozott. Azzal váltunk el, hogy úgy lesz elrendezve, hogy mindenkinek jó lesz.

PATAKI IMRE: S akkor kimentek. Ő úgy vége felé ment ki, s odajött hozzánk Fazekas. Egy csoportba beszélgettünk, Munteanu Ovidiu, Kovács Bandi és én, azt hiszem. Azt mondja nekünk, hogy minden körülmény között azért ti ügyeljete a párttagságotokra. Azt hiszem, Kovács válaszolt: Fazekas elvtárs, hagyjuk ezt a hangnemet, szépen mi megfordultunk Ovidiúval s egyszerűen otthagytuk. Aztán ő is ment tovább el. Ovidiu még mondott is egy csúnyát. Ez volt tehát a dialógus köztünk, őt senki nem kérte és mondom, olyan hangtalan volt a gyűlésteremben, mint a többi kisebbek, pedig ő nagy funkcióban volt, mert ő politbűró-tag volt. Aztán Ceaușescu azzal zárta: olyan érveket hoztak fel, amikről én nem tudtam, engem erről nem így tájékoztattak, ezeket a dolgokat én nem így ismertem. És bízzanak bennünk, hogy a politbűró újratárgyalja, és megkapják ma este a választ. Most egy gyors járatú szállítóeszközt adunk arendelkezésükre, és menjenek haza, várják a válaszukat.

JÁNOS JÓZSEF Én csudálkoztam, mikor hazaengedtek. Olyan harc volt Csíkszereda megyésítéséért, hogy mindenki csak amúgy drukolt és Fazekas János csak amúgy tüzelt, hogy most veszíti el a hogymondjákot. Aztán Ceaușescu, soha el nem felejttem, leintette, hogy hagyjon békét, mert úgyis csak tizenkettő-egy óra felé mondják meg telefonon nekünk a választ. Úgy, hogy ő most választ nem ad, abba a helybe, az asztalnál nem ad. S Maurer nagyon ízélte, hogymondjákolta, mosolyogva, nagyon szimpatikus ember volt az a Maurer. Mosolyogva leintette Fazekast, hogy hagyjon békét, mert Fazekas tüzelt a végtelenségig, hogy nem s nem s nem, hogy Udvarhely kell legyen a megyeszékhely. S aztán tüzeltünk mi is. A delegáció is. Én gondoltam magamba, hogy mivel hogy ennyire fenntartottuk, vajon nem-e túlszöktünk – a lokálpatriotizmuson keresztül – a ló hátán, és a pincébe kötünk ki, ott, ahol még egyszer jártam.

FAZEKAS JÁNOS: Nahát az egésznek most már a nyitja az lett, hogy miután láttam, hogy mi a hangulat, láttam, hogy itten föltétlenül szükséges koncessziót csinálni, koncessziót tegyek én, aki nagyon akartam, hogy Székelyudvarhely legyen a megyeszékhely, de hát annyira el voltak a csíkiak keseredve, hogy azt mondtam, hogy hát Csíkszereda legyen a megyeszékhely és megpróbálom meggyőzni az udvarhelyieket, hogy ők maradjanak meg municípiumnak. Na, s így aztán kerültem én le Székelyudvarhelyre, ott voltam két napig és próbáltam őket meggyőzni – és hát a végén sikerült –, hogy elfogadják, hogy Csíkszereda legyen a megyének a

székhelye és ők pedig legyenek municípium. De persze nem mentem üres kézzel le, kihasználtam az alkalmat, hogy minél több dolgot csikarjak ki a Ceauşescutól. Úgyhogy, amikor lementem, itt jóváhagyták már egy kórház építését, a gáznak a bevezetését, vagy három gyárnak a megépítését, vagy 500 apartamentet [románul: panellakást], kanalizálást [románul: csatornázást, közművesítést] a városnak és hogy kapja vissza a régi nevét, nem Udvarhely, hanem Székelyudvarhely legyen.

*

ANTAL ADOLF: Elhatároztuk, hogy mi délután úgy három és négy óra között indulunk Bukarestbe a Domokos Imre kocsijával. Jött Domokos Imre, Salló Pista, Dimény. Sötétben értünk Bukarestbe, megszálltunk az Északi szállodában, hajnalban, világodatkor kimentünk az állomásra, hogy fogadjuk ezeket az embereket, akik önként, saját költségükre jöttek be Bukarestbe. Elég az hozzá, hogy mi vártunk legalább húsz-harminc embert, de nem jöttek csak ötön. S akkor Domokosék azt mondták nekem, hogy én menjek ki villamossal a központi bizottsághoz ezzel az öt emberrel, s ők aztán jönnek gépkocsival utánunk. Mi kimentünk oda s kérdezték, hogy miért jöttünk. S mondtuk delegációba jöttünk Csíkból. Ugye, látták, fehér harisnyában vannak az emberek, négyen, ketten nem voltunk abban és azt mondják, akkor menjünk be, hogy hallgassanak ki. S mondtuk, hogy várjuk, hogy érkezzen még négy ember a bizottságba, akikkel jöttünk. De azok nem jöttek.

FERENCZ ANTALNÉ: S amíg ők oda voltak, addig jött a milicista ide. Ide mindegyikhez, hogy hol van. Nincs idehaza. Hol van? Nem tudom. Hogy hogy nem tudja? Nem tudom. Akkor megyek, futok fel Klárihoz, hogy mondjam meg, s hát érkezik a milicista. Hol van a tanár úr? Nincs. Hol van? Nem tudom. Hát ők azt hitték, hogy nem változtat Cseu, Udvarhely lesz a megyeközpont. Hogy izgattam magam, hogy nem talál sikerülni, s hogy ezeket megölik!

HAZAFELÉ

JÁNOS JÓZSEF: Aztán meg es mondták a hatóságok, hogy mi jövünk haza, igen, de a buszok, amelyikkel bévittek, azok ott maradtak, s hogy mi minél hamarabb haza tudjunk jutni, repülőre tettek. Katonai repülőtérre kivittek s nem tudom, kettő vagy három repülőgép hozott minket Brassóig, s Brassóban aztán tettek buszra, úgy, hogy mi még napvilág itthon voltunk.

FÜSTÖS MÁRIA: A tárgyalás végén nem közölték velünk a döntést, mondván, hogy menjünk haza, csillapítsuk le a kedélyeket, és este megtudjuk, hogy mit döntött a felső vezetés. Katonai repülőgéppel hoztak Brassóig, onnan külön busszal jöttünk haza. Persze kivittek a repülőtérre, három kicsi katonai géppel jöttünk, én az utolsóval jöttem. S akkor én egy Mercedesbe ültem Brassóban. Nagyon jól éreztem magam a Mercedesbe, de ott is, az az igazság, egy kicsit gúnyolódtam a sofőrrel, mert mondtam, hogy mi van, alul is plüssülés, felül is plüssülés, ezért megy maguknak olyan nagyszerűen, s nekünk nem.

PATAKI IMRE: Hazafelé mondja Patilineţ (mert őt odarendelték, hogy jöjjön velünk vissza): – Arra kérlek, csitítsátok le az embereket – aznap sem dolgoztak Csíkban sehol. – Győzzétek meg, hogy jót akarunk, és ígérjétek meg, bármilyen lesz a határozat, mi akkor mindenfélét megadunk. Mert amikor Ceauşescu megmondta, hogy ő lesz a képviselőnk, akkor változott minden. Pedig a politikai hatalmat ő akkor vette át, hatvanötötől lett főtitkár és éltek még az ellenfelei. Pl. Drăghici-ék. De ő akkor aztán az egész dolgot a maga malmára hajtotta át. Ravasz húzást csinált végül is.

FERENCZ ANTALNÉ: Anti persze tarisnyát vitt magával, tettem belé szál kolbászt, hogy legyen amit egyenek, s kenyeret. S azt mondja, hogy mikor elévette a repülőn, hogy faljanak, hát odament ez a miniszterhelyettes, s azt mondta, hogy ebből a finom kolbászból egy kicsit falhatok-e?

FÜLÖP LÁSZLÓ: Szentgyörgy után megálltunk a busszal. Patilineţ-nek jött a kocsija, kólákat hozatott a sofőrrel. János bá' húzott el mellettünk. Ment, hogy győzze meg a székelyeit, hogy miért nem lesz ott a megyeközpont.

PATAKI IMRE: Tehát visszajöttünk este. Mondom, elkerült a Mercedes. Azt mondja Patilineţ: Fazekas megy Udvarhelyre. Ő tudta, hogy Fazekast kiküldték Udvarhelyre, hogy az udvarhelyieket győzze meg, hogy azok kérjék, hogy legyen municípium. Persze, az akkor már el volt döntve és ott is lódít Fazekas, hogy: mikor be-mentem és azt mondtam, hogy meggyőztem, hogy legyen municípium,... szóval báránylekken s ezek nélkül. Szakáll. Az udvarhelyiek követelték tőle, hogy legyen municípiumi rang, hány gyár legyen, hány intézmény dolgozzon ott, hány lakás legyen, nagyon konkrét ígéreteket kaptak. S nyilván legelső a municípiumi rang. Na most már azoknak is a mézesmadzagot meghúzták az orruk előtt, és akkor azokat meg kellett győzni, hogy ne ők legyenek, hanem egy másik. S akkor gyűlés délután, este, tovább, megszakítás, ment vissza Fazekas, mondta: újból beszéltem a Ceauşescuval s azt ígérte, hogy megvan a municípium. Persze ő közölte, hogy uram, nem engednek ezek. Nem akarnak. Ott voltak Albert Dávidék, tudom, mert Dáviddal letárgyaltam többször ezt. Dávid engem pontosan tájékoztatott. Fehér Jenő, Ardeleanu Victor ott lehetett, mert ő már a faipari vezetőségbe benne volt. Úgyhogy egyelőre csak annyival jött Fazekas, hogy biztosítják Udvarhely fejlődését, ez volt az általános, de hogy mit, mit nem adnak, nem lehetett tudni.

FERENCZ ANTAL: Hazafele mi es repülővel jöttünk, de csak Brassóig, mert itt nem volt, ahol a repülőnek leszállni. Alelnök volt, aki jött velünk. Aki hozta a hírt. Ki es végezték. Tudott magyarul.

A BEFEJEZÉS

FÜLÖP LÁSZLÓ: Bementünk a volt székházba, ott röviden beszámoltunk a küldetésünk eredményeiről, akkor bejelentették, hogy Csíkszereda lesz a megyeszékhely és Udvarhely municípium.

ORBÁN ISTVÁN: *[naplófeljegyzés]* Itthon a beszámolónál beszélt Orbán, Munteanu, Kovács, Kedves, János P., Pataki, Györbiró, Füstösné, Offner.

– Legyen bizalmunk a problémákra vonatkozó KB-i és NNGY-i határozathoz mert abba tükröződik Pártunk gondja irántunk és hazánk iránt.

– Értessük meg a dolgozókkal és mélyítsük szélesítsük dolgozóink odaadását Pártunk ügye iránt.

– Csak pártos értelemmel és korrekt szervezettséggel tisztíthatjuk meg a tegnapi dolgok foltját – bízva abban hogy jav(...) *[itt megszakad a feljegyzés]*

FÜSTÖS MÁRIA: Hazaértünk után, úgy esti fél tizenegy óra tájban tudtuk meg a döntést. A tömeg lassan oszladozni kezdett. Megjegyzem, hogy ott volt a kivezenyelt katonaság is. Még csak annyit, hogy másnap virággal vártak a munkatársaim a könyvesboltban.

JÁNOS PÁL: Annyi tény, hogy távollétünkben akadtak olyanok, akik elítélő gyűlésen bélyegeztek meg, s talán furcsán vették tudomásul, hogy Tusnádfürdőtől Csíkszeredáig a községek és falvak lakossága sorfalat állt az út szélén, pedig csak hazaérkezésünk után órákra kaptuk Bukarestből a híradást, hogy a rajonok mind az öten mellettünk szavaztak.

BOJTOR LÁSZLÓ: S Bukarestből, mikor megjött a küldöttség, a pincében megjelentünk, akkor még ők nem jöttek azzal a válasszal, hogy igenis bukaresti szinten mondták volna, hogy biztosan Csíkszereda lesz a székhely. Akkor még kétes volt. János Paliék s egy páran felálltak, elmondták, hogy ki fogadta őket, mivel kínálták meg, milyen párbeszédet folytattak s többek között akkor azzal jöttek vissza, hogy Bukarest véleményt kér a négy rajontól, Csík, Gyergyó, Udvarhely és Toplica rajontól. A gyűlésteremben voltunk, én is részt vettem a gyűlésteremben, amikor visszajöttek a bukaresti küldöttek. Este volt, sötét volt már, amikor a gyűlés megkezdődött s egy adott pillanatban, mert Bukarestből is valakik lejöttek,

azt mondják, az határozza meg, hogy melyik város lesz a megyeszékhely, hogy véleményt kérnek a megfelelő rajoni vezetőségektől s ők, amelyiket fogják javasolni. S a végsőben az volt, még így mondták, nem kettő-egy Szereda javára, hanem három-egy Csíkszereda javára. Udvarhely ellene volt, a többi Szereda mellett volt.

ORBÁN ISTVÁN: *[naplófeljegyzések⁸]*

- Alcsík községei Hargita megye szerves részét képezik!
- Üdvözlötök küldik
- Ceaușescu elvtárs a NNGY után jön hozzánk
- Muncipium lehet!
- Ha Hévíz Gyergyó Udvarhelyel, akkor Udvarhely, ha fordítva, akkor Csíkkal 3:2, vagy 4-1
- Jégpálya!

[tovább magyarul folytatódnak a feljegyzések]

- Az a tisztesség amit kaptunk Csíknak szól!
- Vállalatok itt maradnak ahol vannak!
- „Jól felkészítették a CC-nél” (Bálint J.) de nem mert egy gondos tanulmány gyümölcse lesz a hat[ározat],
- Ceaușescu elvt[árs] „én is így mondanám ha idevaló volnék”.
- Vállaltuk hogy le mossuk a hibát és teljesítsük a feladatokat, ne maradjunk szégyenben.
- Csinálunk hokipályát de „a csapattal győzni kell” (...)

FÜSTÖS MÁRIA: Na de megérkeztünk s akkor itt visszamentünk a gyűlésterembe. Igaz, ott azt mondták, hogy menjünk vissza, s este tizenegyig megkapjuk a választ. Kimegy Fazekas, s akkor Gyergyóba, Udvarhelyre küldnek ki küldötteket, titkárokat, ott gyűléseket tartnak, s tizenegyig megkapjuk a választ. Aztán ide visszajöttünk, s vártuk is. Aztán tömeg még volt, de aztán lassacskán szédelegtek már el, voltak persze katonák is kitéve, ez az igazság, ők is voltak. Ilyen kisebb csoportok azért még maradtak. Akkor aztán este tudtuk meg, hogy igenis az volt a döntés, hogy itt lesz a megyeszékhely.

FERENCZ ANTAL: Mikor hazajöttünk, azt mondták, hogy a magik fehérharisnyájába bépallnak. Már akkor fenyegettek az udvarhelyiek. El is búttunk valahova. Azt mondta valaki Adinak, hogy tűnjetek el. Végül is, nem lett bántódásunk. Azzal le is zárult, többet a milicista nem kérdezte, hogy hol vagyok. Hogyha mi ne menjünk, szépen Udvarhely lett volna a megyeközpont.

PATAKI IMRE: Nagy mulatozás, ujjongás, öröm Csíkszeredában. Másnap, hogy menjünk el a gyárakba, hogy vegyék fel a munkát. Engem kirendeltek, hogy menjek fel a ruhagyárba. Ott megbeszélést tartsak. Elmondtuk, hogy hogyan fogadtak, mi az eredmény

stb. Lesz munka, lesz jövőnk, lesz gazdasági fejlesztés. Lesz stabilitás, lesznek jogaink. Beszéltünk a beígért önálló nyelvoktatásról, a közigazgatásban a nyelvhasználatról. S másnap a Nagy Nemzetgyűlés törvénybe is iktatta. Megvan még a törvény száma is, hogy módosították az alkotmány szövegét. Tehát akkor már politikai jogokat sikerült kicsikarni, egy kicsi nyomást gyakorolni rá, hogy megvalósuljanak. Amit ma nem tudnánk.

FÜSTÖS MÁRIA: S akkor engemet másnap reggel – persze nagyon boldogan mentünk haza – a könyvesbolt előtt azt hiszem – három vagy négy munkás cserép virággal várt a konfekciógyárból. Oda volt írva, hogy Marika néninek, hálából. Ennyi volt. Azt hiszem, hogy négy vagy öt cserép virággal a munkások ott vártak engemet. S ez volt nekem a legnagyobb elégtétel, hogy mégiscsak, valahol én is valamit tudtam tenni ezért. Nem tudom aztán, hogy lett volna jobb, de ennyi volt az én szerepem.

ERŐSS ISTVÁN: A tömegtüntetés elérte célját, a Bukarestben tárgyalócsíkszeredai bizottság meg tudta győzni Ceausescu elvtársat a követelések helyességéről. Talán még megvan a ceruza a múzeumban, amellyel meghúzták Hargita megye határát és beírták Csíkszeredát megyeszékhelynek.

PATAKI IMRE: A végén az volt az eredmény, hogy a rajoni vezetésbe, szóval az új megyei vezetésbe helyet kapott egy. Fülöp Laci a pártbizottság póttagja lett. De nem is lényeges, mert mi nem azért mentünk, nekünk nem kellett. Nekem megvolt a munkahelyem, aligazgató voltam az IFET-nél. Mindeniknek munkahelye volt. Semmi szükségünk nem volt, mi azért mentünk, mert azt akarták az emberek, hogy menjünk. Egyesek mondták, hogy bujtogatók voltunk. Mi nem voltunk bujtogatók. Igaz, kiálltunk az elveink igaza mellett. Itt is, azelőtti napokban is, akkor is. Odabent is és tovább is. Ennyi volt.

FÜSTÖS MÁRIA: Minket el akartak rendezni, az az igazság. Utána volt nyomás. Kedves Sanyi bekerült a városhoz alelnöknek, mint szociális alelnök, amíg itt volt Szász, addig nem volt baj, de mikor jött a Costea-gárda, akkor úgy fokozatosan nyomták, mellőzték. Az az igazság, hogy akkor én el is jöttem. Visszavitettek engemet. Akit tudott, addig segített. De érződött egy ilyen. Aztán, ahogy a gyárat kezdték építeni, én is mentem át a Kötöttárugyárba, úgy hogy én hatvankilenc májusától végül is ott dolgoztam. Aztán megépítettük a hévízi gyárat is, a kötöttárugyárat, ott is részt vettem. Az az igazság, hogy itt tanulták meg a mesterséget ezek a munkások, a kötöttárugyárnál s én velük együtt ott jól éreztem magamat. Ez az igazság.

JÁNOS JÓZSEF: Nekem az égvilágán semmiféle változást nem hozott. Én tovább maradtam az IRTA-nál mint főraktárnok. Abban az időben három és fél millió lej értékről feleltem, amíg sikerült, hogy felmondjak ott és elmentem a szakmámba. Elmentem az Oltul-hoz fás technikusként, aztán rám ruházták még a szőnyeget is, a paplant is, meg egy csomó más feladatot. Aztán szépen lépegettem egyik kategóriából a másikba, amíg elkerültem az UNIO-hoz, itt aztán Bíró Bandi felismerte a tehetségemet s akkor tett javaslatot a minisztériumba, hogy alakítsanak ki egy tervezőosztályt exportra s akkor a szakiskolából a tízzel végző jó fiatalokat beszerveztem, megtanítottam, hogy kell tervezni, s egy doszárt elkészíteni egy termékről, s hogy kell előállni egy külföldinek, aki szerződést kötne bútorra. Mindenféle voltam – minőségi ellenőr, tervező technikus, termelőfelelős – az életben, csak zsebmetsző és rablógyilkos nem voltam.

PATAKI IMRE: Nem mertek letartóztatni. A megye apparátusába csak április elsején hívtak be, mikor a tervigazgatóságnál a kijelölt ember, a már beépített és fölvelt ember, Elekes Karcsi barátom, nem váltotta be az ígéretet. És ő is szabályszerűen nem csinálta a tervigazgatóságot. Akkor vittek át az IFET-től újabb nyomásra, Branisnak a nyomására, így kerültem én a megyei tanácshoz. Nekem soha addig ilyen elképzelésem nem volt. Nem is akartam. Sőt voltak olyan gondjaink és olyan elképzeléseink, hogy megyünk el Marosvásárhelyre. Mert mi kászoniak vagyunk. Nekünk mindegy, végeredményben, hogy hol lakunk, ilyen meséket is hallottam, hogy magunknak akartuk. Végeredményben arról volt szó, hogy ne legyen egy újabb emigráció. Azt akartuk. Valahogy stabilizálni próbáltunk. Legyen valami gazdaság, legyen fejlődés, sikerült is.

ORBÁN ERZSÉBET: A férjem rajoni titkár volt sokáig. De aztán hogy nem volt meg az egyeteme, egy darabig még segítette, be is indította ezt a... A tartománytól jött a főnök, Bertalan Sándort Udvarhelyről hozták volt helyette, de annak megvolt a jogi végzettsége. A városi szállóban volt a szállásuk Bertalannak is, s Branisnak is, s aztán mind a kettőnek jószágában eltörött a lába. Szegény Pistának rosszul esett, mert ő be kellett indítsa őket, de aztán hogy mellőzték, áttették a helyi iparhoz. Akkor az még a megyéhez tartozott. Azután a kereskedelmi osztálynak is volt jó darabig főnöke, aztán a helyi ipar összevonódott a November 7-tel és az lett a vasútépítő (IPIC CF), s aztán ott lett az eladási osztály főnöke és onnan jött nyugdíjba 1982-ben.

HAJDÚ BÉLA: Ez így lezajlott, visszajöttek az illetékesek, megalakították a megye vezetését, Branis Lászlónak a vezetésével.

Rólam pedig kisütötték, hogy az egészet én szerveztem meg. Jött az állambiztonsági szervnek az első alelnöke, (vicepreşedinte al consiliul securităţii de stat), így mutatkozott be nekem, egyenruhában, nem civilben, az IPIC CF-nél az irodámban, s tudomásomra hozta, hogy azt a feladatot kapta, hogy 24 órán belül abból a funkcióból, ahol vagyok, takarítson el. S mondtam, nem művészet, mert ha így van, akkor én összeszedem magamat s elmegyek, úgy, hogy nincs nagyobb nehézsége önnek ezzel a problémával. Aztán a végén azt sütötték ki, amint említettem, hogy ez egy ilyen ellenforradalmi tevékenység s azért hallgatott a tömeg a végén rám, mert én szerveztem meg. S aztán a végén felmentettek abból a munkahelyből, illetve hát nem felmentettek, hanem tényleg csak elkergettek, mert ha valakit felmentenek, akkor annak decíziót [románul: határozat] adnak a kezébe s felmentik rendes körülmények között, úgy, ahogy a törvény előírja. Nekem ilyen nem volt, én kellett volna kapjak, hiszen a tartományi néptanácsból volt a ki-nevezésem, mert tartományi helyi ipari vállalat volt, ahogy a megyei néptanács megalakult, közvetlenül a megyei tanács hatáskörébe került át ez a vállalat. Tehát akkor Branisnak az aláírásával kellett volna adjanak nekem egy felmentési határozatot, amivel felmentettek. Ezt nem adták meg. Munkahelyet sem adtak, el akartam helyezkedni, munkahelyeket szereztem, négy helyt is, nem engedték egyik helyen sem, hogy felvegyenek. Négy hónapig fizetés nélkül voltam. Aztán négy hónap után nagy nehezen elhelyezkedtem. De hát ezalatt az idő alatt én nem is tudom, hogy kiknek írtam, én a Központi Bizottsághoz, Minisztertanácshoz, Munkaügyi Minisztériumhoz, mindenhová írtam. Választ sehonnan nem kaptam. De addig jártam, mert aztán csak jártam, mert muszáj volt menni, elmentem s beszéltem Munteanuval. Megkérdeztem, hogy nekem miért nem szabad dolgozni? Mert ilyen munkahelyeim voltak, s megmondták határozottan, hogy nem engedik, hogy felvegyenek. Ezzel utasítottak el. Hát szeretném tudni, hogy nekem miért nem szabad dolgozni. Mitévő legyek, menjek most betörőnek vagy mit csináljak? Azt mondja, hogy nem lehet, ilyen nem létezik. Mondom létezik, vagy nem létezik, így van. Ő akkor ipari titkár volt. Végül is aztán sikerült elhelyezkednem az OCL-nél, az eladási és szállítási osztály főnöke lettem. Aztán ott dolgoztam nagyon sokat, majd átmentem az IGO-hoz, s onnan jöttem nyugdíjba.

ALBERT ANDRÁS: Ezt nem lehetne megmondani. Nem lehetne megmondani, mert ezt annyit vizsgálták. Én tudom. Az akkori szekuritete is vizsgálta, más is vizsgálta, lehettek valaminek a nyomába, én nem tudom, mert valami adatokat szedtek össze, mind jöttek-

mentek, gyűjtögettek, de végül – így tudom én, mert egy rajoni pártbizottsági gyűlésen, büroúléseken fenn voltam, és azt hiszem éppen Branis elvtárs, az első titkár mondta, hogy Ceauşescu elvtársnak személyes utasítása, hogy az összes papírokat, amit erről összegyűjtöttek, el kell tüntetni, nyoma ne legyen.

ZÖLD LAJOS: Anyagiak, tehát gazdasági érdekek játszottak közre, bizonyos lokálpatrióta érzések, minek nevezzem, túlbuzgóság, és valószínűleg az igazgatók. Csíkszereda mindig egy olyan hely volt, amely szeretett mindig megyeközpont lenni, az is volt régebb is. Ez persze az udvarhelyieknek nem tetszett, mert ők csendesebb humorú emberek, hát valószínű ezért nem csináltak ők is forradalmat.

KRAUSZ ZITA: Egyedül én maradtam a régi helyemen. Mindenki várta, hogy hová teszik. Balogh volt megbízva az információ továbbítással, de adott pillanatban nem ő közölte a híreket, hanem én.

PATAKI IMRE: Nem egészen jól sikerült. Nekem az indoklásom nagy része Bukarestben is az volt, az eredeti változat, csodálatos volt, a nagy székely megye. Viszont mikor láttuk odabent, olyan ellenállás volt, mikor Maurer is egyszer beleszólt, hogy: ez lehetetlen. Pedig láttam, hogy gondban van. Láttam, de aztán azt válaszolta, hogy térjenek vissza ehhez. Mert aztán eldöntötték, hogy divide et impera.

BOJTOR LÁSZLÓ: Föltétlen megérte, hogy kitartottunk amellest, amit hetekig újság, rádió bömbölt, hogy így a helyes, s úgy a jó. S mikor már csak pár rövid nap maradt, ez volt az egyetlen módszer, hogy amit kezdetben, s mégis jobbnak is láttunk, kiharcoljuk. Amennyiben már kezdetben Udvarhely lett volna javasolva, én nem hiszem, hogy ellenlépés lett volna. Függetlenül attól, hogy kezdetben melyiket javasolták volna, nem lett volna megmozdulás Csíkszeredában. Az a tudat, hogy amit megbeszéltünk s országos szinten el volt fogadva s a rádió és tévé mondta, bömbölte, hogy így a jó s akkor, mikor már csak három nap marad a véglegesítésig, akkor változtatják meg... Azért volt így megcsinálva, Branisék szerint s lehet, hogy benne van a volt kereskedelmi miniszternek, Fazekasnak is a keze, mert ő Udvarhely valamelyik községébe született.

FÜSTÖS MÁRIA: A lakosságot jól megrendezte, Udvarhely maradt a legmagyarabb város, míg Csíkszeredának nyolcvan százaléka maradt csak. Az üzemek, azok jelentették a behozást, nemzetiségi szempontból romlott a város összetétele. De a város fejlődött, mert

az igazság az, hogy legtávolabb volt a tartomány székhelytől, Vásárhelytől, és ezért el volt hanyagolva Csíkszereda.

HAJDÚ BÉLA: Szerintem, ha az emberek nem mozdulnak meg akkor, nem így zajlik le a megyésítés, hanem akkor tényleg Udvarhelyen lett volna a megyeszékhely. És nincs kizárva az a része sem a dolognak, hogy Alcsíknak is egy része leszakadt volna Sepsiszentgyörgyhez. Hogyha ez így fennállt. Mert akkor így beszéltek ezt a dolgot. Tehát az emberek is két dologért, nem csak egy dologért voltak fellázadva. Én ott lent a kicsi teremben is megmondtam, hogy az emberek nem a megyésítés ellen voltak, hanem az ellen, hogy volt egy térkép, egy jóváhagyott megyetérkép, azzal mindenki tökéletesen egyetértett, a végén pedig, amikor ezen változtattak, nem beszéltek meg az emberekkel, hanem rögtön határoztak. S így az embereket telitalálat érte s nem lehetett. Nem álltak szóba a tömeggel, és azért lett a tüntetés.

JÁNOS JÓZSEF: Azelőtt egy nagyon-nagy önkényuralom létezett itt Szeredában, mert a helyi pártszervek nem tudták felfogni, nem is álmodták azt, hogy Szeredában egy adott pillanatban az, emberek úgy össze tudnak gyűlni, ahogy '68-ban a megyésítésnél összegyűltek. A hatvannyolcas esemény után ébredtek arra a dologra, hogy nagyon figyelmesen kell bánni a néppel, mert egy adott pillanatban a csíkszeredai nép hajlamos ellenük állni.

SZENTE SÁNDOR: A delegáció tagjai, szóvivői tudták, hogy ez az út hasznukra válik, mert a megyésítés után vezető beosztásokba kerülnek. Az viszont nem jutott eszükbe, hogy a megyeszékhely kikövetelésével feladják Csíkszeredát az alattomos, ravasz honfoglalás előtt. Ezt viszont a nagyfőnök tudta, mindent átgondolt és jóváhagyott, amit a naiv, meggondolatlan látogatói kértek. Ravasz húzást csinált ellenségének, Drăghici-nek a bosszantására, lelkendezik az egyik volt delegációvezető. Ezeken a dolgokon – most harminc év után, amikor már késő – dicsekvés helyett elgondolkozhatnak az illetékesek. Az önfeladás akkor, ott kezdődött, és sajnos ma is folytatódik. Darabonként rúgják ki a földet alólunk. Igaz, hogy Csíkszereda megyeszékhellyé való előléptetése egy időre megóvta Székelyudvarhelyt az elrománosítástól. E végvár bevétele azonban most a honfoglalók első számú célkitűzésévé vált. Akkor fog elesni, amikor az Udvarhely megye létrehozásáért kardoskodók munkájának gyümölcse beéri. Valakik majd újabb ravasz húzást csinálnak, szívesen jóváhagyják Udvarhely megye létrehozását. A csíkszeredai tüntetéssel, a megyésítéssel kapcsolatosan az eltelt években sok badarságot összehordott az akkori események központi főszereplője, Fazekas János, az RKP KB egykori titkára. Sajnálatos tapaszt-

talom, hogy újabb valótlan állítások jelennek meg a sajtóban az akkori eseményekkel kapcsolatban. Egyesek próbálják eltorzítani, félremagyarázni, elhallgatni a történeteket. Nem hajlandók elmondani, hogy kik állították őket az 1968. február 13-án Csíkszeredában kibontakozó események középpontjába? Vajon csak úgy, egyszerűen belecseppentek a dolgok menetébe, mint légy a tejbe? Vannak olyanok, akik azt hiszik, hogy őket gyanúsítják a szervezéssel, habár ennél az akciónál egyetlen egy sem volt jelen közülük. Ők csak úgy kerültek oda, véletlenül, kikaparva a gesztenyét, amit mások kezdtek sütögetni, vállalva az esetleges előre nem látható következményeket. Befejezésül, tekintettel arra, hogy az 1968. február 13-i tüntetés az országban a Ceaușescu-diktatúra kezdetén az első nagyobb méretű szervezett megmozdulás volt egy központi párthatározat ellen, amely el is érte célját, javasolom, hogy Csíkszeredában nevezzenek el utcát vagy teret erről az eseményről.

JÁNOS JÓZSEF: Az, hogy szerették volna a pártaktivisták, hogy a megyeszékhely itt legyen, az biztos, de ezt inkább azt hiszem a nép akarta, s nem is ők annyira. Inkább a nép akaratának a robbanása idézte ezt elő. Ők csendben, szépen, ügyesen tudták zsarolni a népet. Jöttek és sokszor kellett ingyen nekik dolgozni. A rajoni pártbizottságtól. Talán jobban szerették volna, hogy megmaradjon mint municípium és csendben arassanak, minthogy pozícióra menjenek. Nekik nem sokat hozott anyagilag a megyésítés, mint amennyit hozott a rajon ideje alatt való aratás.

HAJDÚ GÁBOR: Az igazságszolgáltatás területén közvetlen változást egyrészt a gyergyói és a székelyudvarhelyi bíróság felszámolása, másrészt a volt Maros-Magyar Autonóm Tartományi Törvényszék örökébe lépő megyei törvényszék létesítése jelentett. A megyei törvényszék elnökének végül is Móra Victort nevezték ki, aki románnak vallotta ugyan magát, de nagyon higgadt, megértő, mondhatnám népszerű jogász volt, aki különösen meghallgatta mindenkinek a panaszát. Megyei főügyész Puskás Vilmos lett, aki, hogy úgy mondjam, a munkahelyén lett jogász, de kétségbevonhatatlanul jóindulatú ügyész volt. Akkor létezett központi szinten egy olyan megállapodás, hogy ezekben a megyékben (Háromszék, Hargita és Maros), ha a megyei törvényszék elnöke román, úgy a megyei főügyész magyar nemzetiségű legyen és a helyettesei fordítva. Tehát nem történt meg ezen funkciók nemzetiségi alapon való kisajátítása. Az azt követő húsz év alatt persze sok minden változott, egyrészt a párt által követett nacionalista politika felfokozódása, másrészt pedig a magyar nemzetiségű jogászok számának fokozatos csökkenése következtében, hiszen a Babeș-Bolyai 1959-es

kényszerházasságát követően főleg a jog és más társadalomtudományi karok magyar nemzetiségű hallgatóinak számát nyirbálták meg, hogy végül majdnem nullára apasszák. Az volt az érdekes, hogy a Marosvásárhelyről vagy máshonnan megyei tisztségekbe ideirányított személyek közül sokan vagy eleve nem fogadták el a megbízást vagy néhány hét vagy hónap után léptek vissza, mint ahogyan történt ez a megye vezetőjeként kiszemelt Branis elvtársal is. Az emberek magatartását végeredményben mindig érdekek határozzák meg és ezeknek az érdekeknek mindig vannak, hogy úgy mondjam, letéteményesei, másrészt szószólói – s itt az érdekek fő letéteményesei, akik egyik napról a másikra funkcióba léptek volna vagy nem, pontosan az akkor működő rajoni párt és állami vezetők voltak, azoknak az érdekei forogtak kockán.

KIRÁLY KÁROLY: Két dolgot tartok fontosnak, azt, hogy ez az ellenállás a székely nép akaratnyilvánítása volt a totális kommunista rendszer ellen és nem némi kishitű perpatvar, ahogyan ezt beállítják. Tehát ezt a dolgot nem lehet és nem szabad elhallgatni; felgyülemlett elégedetlenségek is kifejlődtek úgy a kollektivizálás, mint az iparosítás hiánya miatt, amit azután ugye, a székelység megkapott. Bizony évtizedeken keresztül vajmi keveset is fejlődött a székelység és a székely nép kénytelen volt, ugye, mindenféle munkát, megélhetést keresni. Ugyanakkor láncszeme annak a folyamatnak, amit az évszázadok során a Székelyföld és népe folytatott a megmaradásért a szülőföldön, a fejlődésért. Folytatása az ötvenhatos szabadságharcnak is, felkelésnek aminek nagy visszhangja volt Erdélyben. Itt csúcsosodott ki a Székelyföldön és Csíkszeredában volt ennek a kicsúcsosodása. Nagy érdeme a csíki népnek. Meg kell mondani, hogy ebben a küzdelemben akkor pozitív szerepet játszottak a rajoni pártaktivisták, úgy Csíkszeredában, mint Kézdivásárhelyen, és a párt- és állami aktivisták is, akik döntő többsége magyar volt, de ugyanakkor veszélyeztetve látták saját létüket, illetve gazdasági helyzetüket is. Tehát úgy a nemzeti érdek, mint az önös érdek is közreműködött. De attól függetlenül, hogy pozitívan viszonyultak ehhez, tulajdonképpen ők voltak az értelmi szerzői, az elégedetlen tömeget biztatták, hogy kitartson, mert megnyerik a csatát. A csatát megnyerték, a háborút azonban nem, még mai napig sem, mert a gazdasági, szellemi esélytelenség továbbra is megvan. Az, ami most történik, az tulajdonképpen a folytatása annak a küzdelemnek, amit a szülőföldön való boldogulásért folytat a székelység. Én itt most megemlíteném, hogy az emlékezet roppant fontos a mi hagyományunkban, történelmünkben és fontos, hogy ne feledjünk. Vallom én is a költővel együtt,

hogy az emlékezet az egyedüli paradicsom, ahonnan nem lehet bennünket kiűzni. Vallom azt is, hogy emlékeznünk kell azért, hogy okuljunk, erőt merítsünk, azért, hogy összetartsunk és érdekeink mellett szilárdan kiálljunk. Emlékeznünk kell azért, mert ez az egyedüli esélyünk arra, hogy ne hátráljunk meg a nehézségek előtt, mert a székely nép, az erdélyi magyar székely nép ezen a földön nem csak államalapító, hanem államalkotó is. Ezen a földön ő kell, hogy boldoguljon továbbra is. Meg kell vívja a harcát a nemzeti, az emberi és az egyéni boldogulásért. Hiszem és vallom, hogy ez a küzdelem sikerrel jár, hogyha mi magunk le nem mondunk az érdekeinkről és nem szolgálunk idegen érdekeket, nem cselekszünk úgy, mint a tanügyi törvénnyel, amikor mi magunk léptünk vissza decemberben az úgymond nemzeti koalíciós egyeztetésen, és lemondunk a történelem és a földrajz anyanyelvi oktatásáról. A másik fél nemcsak, hogy nem tett kompromisszumot, hanem vérszemet kapott és még többet akart visszajátszani abból, amit megígért. Ennek is hagyománya van a kisebbségi létünk nyolcvan éves történetében. Sajnos, nem mindig okultunk eleget, nem mindig jegyeztük meg, hogy a csapdák, az aknamezők a román elnemzetlenítő politikában oly gyakoriak és oly fényesen ígéretnek és oly határozottan mindent tagadnak, miután sikerült velünk elhitetni a jó szándékot. Sajnos, a jó szándék hiányzik továbbra is. A demokrácia nem hozott nekünk semmi újat, inkább csak újabb csapdákat, mert egyelőre nem létezik Romániában demokrácia, csak demokrácia, ahol a hagyományos román elnemzetlenítő idegengyűlölő ortodoxia, fundamentalizmus érvényes. Ez a tanulság és ebből a tanulságból minenkünk okulnunk kell, mert máskülönben, hogyha szétdarabolják a szülőföldünket, a Székelyföldet, az utolsó bástyát, úgy ahogy megszüntették szinte már a peremvidéken a szórványmagyarságot, a nagyvárosokat elrománosították, a zsidókat eladták, a németeket pedig kiűzték, egyedüli nagy próbatétel maradt a román elnemzetlenítő nacionalizmusnak, a székely. A székelység be kell bizonyítsa, hogy híven történelmi múltjához, akaratához, ragaszkodásához a szülőföldhöz, nem hagyja magát megvesztegetni, hitegetni és gyökérteleníteni.

*

KRAUSZ ZITA: Mikor visszajöttek, ismét volt egy gyűlés. Trofin megjegyezte, hogy Fazekas őket dezinformálta, hogy nem közölték Bukaresttel, hogy tulajdonképpen mit akar a nép, mit szeretne. Azt

mondta, hogy a nép hátánál megbúttak, hátulról bezgették a dolgokat, manipulálták a tömeget, nyíltan egy sem mert kiállni.

ORBÁN ERZSÉBET: Talán az egyik újságíró, Zöld [Lajos] mondta a tévében, hogy még az igazságot nem tudták felfedni, hogy kezdődött ez az egész.

JÁNOS PÁL: A többit kutassák ki a szorgalmas történészek, öntsenek tiszta vizet a pohárba.

Jegyzetek

1 Idézett szövegre az Orbán István hagyatékából származó egyik füzetben bukkanunk. A füzetbe 1967 januárjától a rajoni vezető a pártgyűlések lefolyását, napi tennivalóit jegyezte fel. A szigorúan vett jegyzetelés 1968. január 29-én abbamaradt. A továbbiakat felváltva románul és magyarul – valószínűleg röviddel az eseményeket követően – jegyezte fel, mintegy kilenc oldalon keresztül. A február 12-i történések felsorolásánál a visszaemlékezés egy mondat közepénél szakad meg.

2 Orbán István naplójában az e napi eseményekről románul írta feljegyzését. A szöveg eredetiben:

10. II. 1968, Sîmbătă: Se anunță de la raionul de Partid că la orele 1245 vicepreședîti, secretarul, șefii de secțiuni, secr. OB PCR să fie prezent la casa de cultură unde vor participa la o ședință a activului de partid – fără însă să se spună scopul.

– la ora dată toate lumea prezent în sală, dar sosesc și activiști conducători din raioanele Gheorgheni și Odorhei.

La urma urmei în sală sînt vreo 140 persoane.

– Deschiderea ședinței se amîină de 2-3 ori, transmițînd cîte o pauză de 20-30 minute, în care sînt lansate discuții – Oare ptr. ce sintem adunați – n-o fi ceva schimbare cu formarea județului

– În fine, după o vreme încordată de 2 ore la 1540 sosesc în sală Tov. Veress însoșiți de conducătorii raioanelor

In prezidiu: Tov. Veress primsecre. Com. Reg. Part. R.M.A.M., Tov. Branis, președ. CE sf. P. R.M.A.M., și secretarii corn. Rai de part. Odh., Ciuc, Gh.

– Vorba se deschide de Tov. Veress care spunînd că scopul adunării va fi comunicată de Tov. Cozma observă că Tov. Cozma nu e în prezidiu, și îl invită: „haide dragă tovarășe, de ce nu ai venit...”

– Totuși tov. Veress comunică scopul adunării, arătînd că „am mandatul de la CC să vă comunic...” și în continuare vorbește despre situația unor județe mari, în jurul cărora s-a discutat la nivelul conducerii partidului și s-a hotărît ca să facă modificări. „Astfel din proiectatul județ Harghita s-a dezmembrat raioanele Tg. Sec. și Sf Gh. Formînd din ele județul Covasna și aceasta ca ptr. că în forma inițială teritoriul județului nu era posibilă să fie cuprinsă... „și astfel județul Harghita va fi compusă din raionul Ciuc fără cîteva comune din Ciucul de jos, din raionul Odorhei, Gheorgheni și o parte – cca 20-23 mii locuitori – din raionul Toplița”. Cele spuse de Tov. Veress au fost, ascultate cu gura în jos, cu ochii deschiși de întreaga asistență mai ales cei din Ciuc.

– În continuare Tov. Veress a arătat „cu privire la reședința județului trebuie să comunic hotărîrea conducerii partidului, hotărîrea comit. executiv al PCR că din motivele mai înainte arătate, adică în noua performanță a jud. Harghita, orașul M. Ciuc și-a pierdut locul său central pe teritoriul județului și hotărîrea este ca reședința va fi la Odorhei”. (Cele 40-50 de tov. din Odh. au aplaudat vioi!)

– Tov. Veress a repetat și a subliniat că aceasta este hotărîrea conducerii partidului și nu avem decît să luăm la cunoștință – discutînd aici!

La discuții au urmat secretarii de partid ale raioanelor: Tov. Burjan care era de acord, Tov. Kovács la fel, Tov. Szávuj care a arătat că e bună disp. CC-ului că Odh. e mai înaintat din pct de vedere indust, cult și trad-le Odh.-ului mult mai mare decît M-

ciucului. Și apoi au discutat în mare majoritate odorheieni afară de Offner L., Kalamár S., și Kiss A., fiecare vrînd să spună o părere, dar au înghițit, fiind vorba de o hotărîre de partid.

Adunarea a durat o jumătate de oră la sfîrșitul căreia Tov. Veress a indicat, „nu se face nici o adunare în OB-uri, la unități, doar se va spune de noi, de cei prezenți la locurile de muncă de cele auzite spunînd că asta este o hotărîre de partid.”

3 A românul készült feljegyzés eredeti szövege:

După terminarea ședinței Tov. Kovács a publicat un tabel cu 40 de membrii de partid care vor participa la Odorhei la o adunare cu activul de acolo, între care eram și eu.

Observații: tabelul era întocmit de secretarul raional cu probleme organizatorice cuprinzînd oameni supuși, chiar cei mai supuși, care au luat parte în orice acțiune spusă de partid: Kovács, Kiss, Barabás, Simon, Goldenberg, Offner. Bálint L, Hajdu B., Kedves, Bíró, Orbán 1., Orbán Z., György A., Bokor M., Orbán K., Németh, etc.

Eu de exemplu am întrebat între patru ochi de ce să mergem la Odorhei, să ne ride cei de acolo – de la tov. Kovács – și am avut răspunsul, „că asta nu se discută, e sarcină de partid și gata, trebuie să merg.”

Erau BA, GyA, KS, și alții care nu s-au dus nici după căutări și chemări insistente.

Unii la Odorhei erau la restaurant fără să participe la adunare, SA, BL, SV, TI, BE.

4 A românul készült feljegyzés eredeti szövege:

Oamenii – grosul -- era cu un autobus care s-a defectat și eu eram trimis să întorc acasă, fiind întârziat, dar între timp au sosit și au intrat în sala adunării cu capul în jos și pe lîngă zîmbetul celor prezenți.

După adunare m-am reîntors acasă împreună cu tov. Kiss, chiar acasă și am avut o noapte cu gînduri oare de ce și cum s-a întîmplat așa.

5 Orbán István hagyatékában a következő, kézzel írt listát találtuk. A „helyesírás” alapján bizonyára román anyanyelvű személy írhatta:

1. Munteanu Ovidiu IF; 2. Pataki Emeric IF; 3. Fulep Laslo TRCM; 4. János Pall Muzeu; 5. Kováci András Co(n)fectii; 6. Szob ImIre IRTA; 7. Balint Iosif; 8. Kis Albert (kihúзва); 9. Kedves Alex Sfat Or; 10. Orban Stefan; 11. Offner Ioan IRMC; 12. Bot Josif IMTF; 13. Székely Antal Confectii; 14. Janasi Iosif Ilefor; 15. Nagy Karci Ilefor; 16. Gorghy Biro Alex ; 17. Cioto Istva TRCM; 18. Fusteos Mária Comert; 19. Andras Ianos Int. miniera; 20. Antal Pall IGR

Azaz: 1. Munteanu Ovidiu, 2. Pataki Imre, 3. Fülöp László, 4. János Pál, 5. Kovács András, 6. Szabó Imre, 7. Bálint József, 8. Kis Albert, 9. Kedves Sándor, 10. Orbán István 11. Offner János, 12. Both József, 13. Székely Antal, 14. Jánosi József, 15. Nagy Károly, 16. György Bíró Sándor, 17. Csató István, 18. Füstös Mária, 19. András János, 20. Antal Pál. A nevek után a munkahely rövidítése szerepel.

6 Orbán István hagyatékában talált hozzászólás-vázlat románul készült:

Mult stimată Tov. Secretar Gen[eral]!

– Cei prezenți în fața organului superior al Partidului nostru sîntem trimiși de cetățeni din M-Ciuc să ni se îngăduiască exprimarea profundă noastră răspundere atît fața de cei care ne au trimis, dar mai mult față de Dvs.

– Mai întîi permiteți-ne să vă mulțumim că din vremea prețioasă al Dvs ne acordați timp tocmai acum cînd sînteți ocupați de munca plenei.

Deasemeni mulțumim în numele cetățenilor t(r)imiterea tovarășilor de mare răspundere care au soluționat

– Sînteți informați de cele întîmplate la noi care nu caracterizează și na caracterizat M Ciucul

– Primirea proiectului cu drag și cu bucurie

– Și în ultimul moment o schimbare care ne a lovit ca fulgerul din cer senin.

7 Minden bizonnyal a megbeszélés alkalmával jegyezte le az alábbiakat Orbán, román nyelven:

- *Varianta publicată!*
- *Cu Odorhei, Gheorgheni Toplița Ciuc la sediul M. Ciuc*
- *Sîntem încredințați să solicităm posibilă soluție: Ciuc, Gh(eorgheni), Părții Toplița fără dezlipirea [olvashatatlan] din Ciuc*
- *Instituții județene la Ciuc*
- *Dezvoltarea prevăzută!*
- *Ne a asigurat!*
- *Organizarea silvică rămîne pe picioare*
- *Vine Tov. Patilineț, Tov. Fazakas*
- *Vom consulta aici acasă!*
- *Ce să spunem! Să fim de acord cu hot(ărîrea) CC și MAN*
- *Nu sîntem ptr. județele mici!*
- *Acordăm atenția dezvoltării Ciucului!*
- *Să nu ne derobăm [derogăm??] ce s-a făcut aici!*
- *Intîrzierea Tov. Munteanu!*
- *Observația Tov-ului Füstös*

8 Valószínűleg a beszélgetésről tartott csíkszeredai beszámolóra készítette e feljegyzéseket, románul, hisz többnyire a Bukarestben megfogalmazott ígéreteket tartalmazza. A feljegyzés eredeti szövege:

- *Comunele din Ciucul de jos fac parte componentă al județului Harghita!*
- *Transmiteri de salutări*
- *Tov. Ceaușescu după M.A.N. să vină la noi*
- *Poate să devină municipiu!*
- *Dacă Toplița Gheorgheni cu Od(or)h(ei) atunci Odh dacă invers atunci M(iercurea) C(iuc) 3:2 sau 4-1*
- *Patinoar!*

Függelék

1. Gyorsírásos jegyzőkönyv Nicolae Ceaușescu és a csíkszeredai küldöttek találkozásjáról

Bukarest, 1968. február 14.

Nicolae Ceaușescu és a csíkszeredai küldöttség a javasolt megyetérkép előtt Bukarestben (1968)
Forrás: Transindex

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Valóban, kezdetben az a javaslat hangzott el, hogy Hargita megye székhelye Csíkszereda legyen. Utólag azonban még tárgyalunk és új megyék létrehozásának a lehetősége is felmerült, mint Szilágy, Kovászna és mások. Ebben a helyzetben az újonnan létrehozott Kovászna megye székhelye Sepsiszentgyörgy lett – ami egyértelmű – és nem is vitatja senki, a másik megye esetében viszont felmerült a kérdés, hogy Csíkszereda vagy Székelyudvarhely legyen a központ. Ez a probléma tulajdonképpen már korábban felmerült, mivel egyesek Sepsiszentgyörgyöt, mások pedig Székelyudvarhelyt

kívánták székhelyül. Tehát már kezdettől fogva vita volt a körül – amint azt éppen honfitársaiktól tudhatják –, hogy Csíkszereda nem lenne a legmegfelelőbb megyeszékhely. Mi az egy megyés változatban azt támogattuk, hogy Csíkban legyen a székhely – minden ellenérv dacára –, mivel abból indultunk ki, hogy ez a legközpontibb város és a lakosság számára könnyen megközelíthető. Az új helyzetben – és önök jól ismerik a helyszínt – látható, hogy a legnagyobb népsűrűség Udvarhelyen, valamint attól nyugatra és északnyugatra van. Csíknak kisebb a népsűrűsége. Nem arról van szó, hogy az udvarhelyieknek valamilyen engedményt tettünk volna, hanem a lakosság érdekeiből kiindulva gondoltuk úgy, hogy a mostani új változat alapján Udvarhely és Sepsiszentgyörgy legyen a két megyeszékhely. Ami Gyergyószentmiklós és Maroshévíz helységeket illeti, közöttük jó út van, amit szándékunkban áll leaszfaltozni és akkor még jobb lesz az összeköttetés. Ezeknek a helységeknek kisebb a lakossága; a legsűrűbb lakosság itt van *(a térképen Udvarhely környékére mutat)*, és ezt figyelembe kell vennünk. Minden meghozott intézkedéskor figyelembe vettük a történelmi hagyományokat és a nemzetiségi összetételt, de arra törekedtünk, hogy életképes, minden tekintetben fejlődni tudó megyéket hozzunk létre. Megvizsgálják önök is a térképet és látni fogják a többi megye felosztását is. Megértem az önök és a csíkiak keserűségét, mindenki úgy tudta, hogy Csíkszereda lesz a megyeszékhely, most pedig változtatást javasolunk. Ha csíki lennék, lehet, hogy én is így ítélném meg. Nekünk viszont az általános érdekek szerint kell mérlegelnünk. Az általunk javasolt megoldás az, hogy Hargita megye központja maradjon Udvarhelyen. Lenne esetleg még egy megoldás, hogy Csíkszereda néhány községgel együtt (mint pl. Pálfalva és mások) átkerüljön Sepsiszentgyörgyhez. Mi viszont azt ajánljuk, hogy maradjanak Hargitában, Udvarhely központtal, mert másképpen nem indokolt. Nem fogadtam el azt az – éppen a honfitársaiktól érkező – kritikát, miszerint Csíkszereda kicsi lenne. Van nekünk egy fejlesztési programunk Szeredára, amit meg is fogunk valósítani. Még ebben az ötéves tervben szeretnénk létesíteni ott egy 1700 munkást foglalkoztató vállalatot, ahol sok nő kap majd munkát. Ugyanakkor téli sporttelepet hozunk itt létre, elsősorban a jégkorongnak. Ebből a szempontból Csíkszereda nem fog kárt szenvedni. Mi több, egy sor intézményt itt hozunk létre: a megyei pártbizottság Udvarhelyen lesz, viszont a tartományi mezőgazdasági igazgatóságot és más intézményeket áthelyezzük Szeredába. Mit mondhatnék önöknek? Hogy maradjanak meg Udvarhely székhellyel és küzdjenek Csíkszereda fejlődéséért. A kitűzött terv

megvalósulása esetén biztos vagyok benne, hogy 4-5 éven belül Csíkszereda erős központtá válik és akkor gondolkozhatunk azon, hogy municípiummá alakítsuk. Ez lenne a mi ajánlatunk. Hogy ne mondják, hogy most egyből kérjük az önök véleményét, én itt hagyom a térképet, még megtárgyalják, elemzik a dolgokat. De ne csak a helyi érdekek szellemében, annál is inkább, hogy azok nem oldódnak meg csak attól, hogy Csíkszereda megyeszékhely-e vagy sem: lehet központ úgy is, hogy nem fejlődik. Mi megadtunk önöknek minden támogatást, és még idén meghozunk egy sor intézkedést, melyeket már korábban terveztünk Csíkszereda fejlesztése érdekében. A lakosság számára a legfontosabb, hogy Csíkszereda erős ipari központtá váljon, legyen életerős kulturális és sporttevékenysége – mindezt pedig mi biztosítani fogjuk a városnak.

Fazekas János elvtárs:

Szeretném az elhangzottakat egy kicsit kiegészíteni. Először is teljes mértékben egyetértek a Ceaușescu elvtárs által mondottakkal. A megyékre szóló javaslat azzal az elgondolással született, hogy azok erősek, életképesek legyenek, összetett gazdasági tevékenységgel. Amit sokan kérnek önöktől, hogy külön megyét hozzanak létre, az olyan, mint amit magyarul „halva született gyermek”-nek neveznek, mivel nem működik. Szem előtt kell tartaniuk, hogy Csíkszereda iparosítása nincs megyéhez kötve, ezt még Ceaușescu elvtárs ottani látogatásakor kihírdették és utólag találtak rá megoldást. Én közvetítettem az önök óhaját is, miszerint legyen egy jégkorongnak szánt sporttelep Szeredában, Ceaușescu elvtárs pedig felkarolta ezt a kérdést. Mindez azt mutatja, hogy a pártvezetést erősen foglalkoztatja ennek a városnak a fejlődése. A legbölcsebb dolog az lenne, hogy ha önök, jómagam és mások, akik odamegyünk, azt mondjuk majd a lakosságnak, hogy ez így a jó, Csíkszereda így fog nyerni.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Hagyjuk az elvtársakat, hogy tanulmányozzák a térképet, mert nekünk vissza kell mennünk folytatni a plenáris ülést, utána pedig tárgyalunk. Amúgy mi még végeztünk módosításokat, nem ez az egyetlen megye, ahol változás van.

(Rövid szünet után)

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Nos, elvtársak, látták a térképet... Halljuk a mondanivalójukat!

Orbán István elvtárs:

Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, vezető elvtársak, mindenekeelőtt engedjék meg, hogy bemutatkozzunk. Csík rajon részéről küldött polgárok vagyunk. A párt legfelsőbb vezetősége előtt szeretnénk kifejezésre juttatni azt a felelősségteljes kérést, amivel önök elé jöttünk. Jómagam a rajoni néptanács dolgozója vagyok, a végrehajtó bizottság titkára.

Mindenekeelőtt szeretném megköszönni, hogy az értékes idejükből elrabolva (a plenáris ülés munkálatainak közepette) meg akarnak hallgatni bennünket és szeretném biztosítani önöket, hogy amit elmondunk, azt nem személyes érdekből vagy érzélgősségből mondjuk, hanem úgy, ahogy azzal felhatalmaztak városunk lakói. Továbbá, főtitkár elvtárs, nagyon köszönjük, hogy magas felelősségű elvtársakat küldött hozzánk, hogy azt a szégyenteljes dolgot tisztázzák. Meggyőződésünk, hogy ön tud a történelekről. Szeretnénk biztosítani önt, hogy nem volt ránk jellemző a hasonló magatartás sem viselkedésben, sem a munka terén, a tegnapi események mégis azt bizonyítják, hogy az emberek nem tudják visszatartani magukat. Honnan is indult mindez. Egy félreértésből – és ezt most tisztességesen el kell mondanom –, mert mi, az aktíva, utasítást kaptunk a VB határozatával kapcsolatban, amit most ön is megmutatott. Én magam is – és ne haragudjon, hogy őszintén elmondom –, úgy éreztem magam, mintha kaptam volna egy pohár italt, amivel koccintottam és amit vissza is vettek tőlem, mielőtt megihattam volna. Magam is csíkszeredai lévén nem vagyok lokálpatrióta, de örvendtünk, amikor megtisztelt bennünket azzal, hogy városunk lehet a megyeszékhely. 23 éven át teljesítettük kötelességünket pártunk és hazánk iránt, lett legyen az magyar vagy román. Legalábbis ezt mondták tegnap az emberek, amikor sikerült rendesen beszélnünk velük. Ez a változás egész egyszerűen villámcsapásként ért, mivel a közigazgatási felosztásról január 10. és február 10. között zajlott a vita. A székhelyváltoztatás pedig nem volt megfelelően megindokolva, csak annyival, hogy így döntöttek, mi pedig nem tudtuk megmagyarázni az embereknek, hogy miért történt ez így. Ez vezetett a tegnapi eseményekhez. Spontánul történt, voltak ott fegyelmezett emberek is, de nem történt semmilyen tisztességtelen dolog pártunkkal vagy hazánkkal szemben. Főtitkár elvtárs, az emberek megbíztak minket, hogy mondjuk el és kérjük, hogy ha ön jó hozzánk (amennyiben a párt és vezetősége

folyamatosan megoldotta dolgainkat), tegye ezt meg értünk. Kérem, elvtársak, elemezzék ezt a problémát. A gazdasági kérdéseket valószínűleg felvetik majd más hozzászólók, ezt a helyzetet viszont át kellene szervezni a javaslat első, vagy második változata szerint. Mert, hogy csak egy példát említsek, ha szükségünk van három vagon kőolajra, az Moinești-ről érkezik Csíkba, innen Brassóba, Segesvárra megy, és csak ezek után juthat el Udvarhelyre. Így tehát nem takarítottunk meg semmit. Más dolgok úgy vannak, ahogy ön is mondta. Egyetérttek az emberekkel, akikkel tisztességes, szervezett körülmények között beszélgettem. Igyekeztünk minél rendezettebben, érzelmösség nélkül beszélgetni arról, hogy lehetséges lenne-e a probléma újratárgyalása. Ugyanakkor az emberek aggódnak amiatt, hogy ha egyes intézményeket megszüntetnek, a tisztviselőket nem fogják áthelyezni. Minket pedig azzal vádoltak, hogy eladtuk magunkat, hogy elmentünk Udvarhelyre mulatni és utána egyből egyetértettünk azzal, hogy ott legyen a megyeszékhely, hogy gyávák vagyunk. A párt hozzáértése mindig bizonyította, hogy a problémákat az emberek javára tudják megoldani, és azt hiszem, nincs amiért többet aggódnunk.

Munteanu Ovidiu elvtárs:

Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak, elsősorban szeretném megköszönni a csíkszeredaiak nevében a pártvezetőség és személyesen Nicolae Ceaușescu elvtárs különleges gondoskodását, amivel fogadott itt minket ez ügyben. Másodsorban pedig nagyon helyénvaló volt, hogy Patilineț és Gere elvtársak eljöttek Csíkszeredába és segítségükkel sikerült lecsillapítanunk a tegnapi reggel 10 órától dúló kedélyeket. Lehet, hogy kissé fáradtak vagyunk, mert nem aludtunk egy órát sem, de azzal a bizalommal jöttünk, hogy véleményünket meghallgatják. Úgy gondoljuk, hogy az bizonyítékokkal alátámasztott és tudományos alapokon áll. Én 13 éve dolgozom Csíkszeredában és az erdészeti vállalat igazgatója vagyok. 1964-től volt egy 1,4 millió köbméterről szóló tervünk, amit a 3000 munkásunkkal becsülettel meg is valósítottunk. Szeretnék a tárgyra térni. Az új közigazgatási felosztásról szóló térkép megjelenésekor éppen Szentkirályon tartózkodtam, ahol az 1967-es terv eredményeit dolgoztuk fel. Az emberek mind hozzám jöttek a térképpel a kezükben, mondva, hogy nagyon jó, hogy Csíkszeredában lett Hargita megye székhelye, mivel pont a központban helyezkedik el, amint azt a gazdasági megfontolás is követeli, hogy ne tegyünk fölösleges utakat. Mindenki nagyon elégedett volt. Mindannyian harcoltunk és ezután is fogunk az előttünk álló feladatok megoldása

érdekében. Szeretném tájékoztatni önöket, hogy a vállalatunknál dolgozó 500 munkás közül senki nem vett részt a tegnapi összejövetelen, tüntetésen, vagy aminek nevezzük. Erdész vagyok és 13 éve Csíkban dolgozom. Szeretnék bemutatni a saját szemszögemből néhány jellemző problémát. Például Tusnádfürdő, Tusnád, Szentmárton lakói Szentkirályhoz kötődnek – ezek erdészeti jellegű települések lévén, logikus is. A tegnap viszont néhány csíkközmási paraszt megkérdezte, hogy mi történik majd velük. Természetesen nem tudtam válaszolni. A hagyomány oldaláról nézve nagyon erős oka van annak, amiért e községeknek, véleményem szerint, mindenképpen át kellene kerülniük Csíkszeredához. Székelyek laknak ott, akik bejárnak Csíkszeredába a piacra, törvényszékre és más intézményekbe. Nagyon nehéz ezeket az embereket gyökereiktől megfosztani, nem beszélve arról, hogy ez által csökkenne Csík rajon mezőgazdasági jelentősége. Itt van a mezőgazdasági potenciál. Miért adjuk oda ezeket a községeket, amikor Sepsiszentgyörgy egy majdnem tökéletes mezőgazdasági zóna.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Ez a probléma könnyebben megoldható.

Munteanu Ovidiu elvtárs:

De nem ez az alapvető elem. Több százan tettek fel nekem kérdést Csíkszeredával mint megyeszékhellyel kapcsolatban, és nem tudtam nekik választ adni, mivel erre nem volt felhatalmazásom. Ezen a tegnapi tüntetésen sok munkás vett részt, forrongtak a kedélyek, ha egyikük bekiabált valamit, azt rögtön mindenki követte. Ez a dolog nem jellemző a csíki emberre. Én is szégyellem a tegnap történeteket. Amikor megjött Patilineț és Gere elvtárs, látszott, hogy a székelyek mégiscsak fegyelmezettek: autóval mentek be. Természetesen, az ottani hangulat következtében, amikor a mikrofonba kezdtek beszélni, volt némi zavargás, ami miatt csak később tárgyaltunk. Utána összegyűltünk a teremben és felvilágosítottuk a népet, majd kineveztük ezt a küldöttséget, hogy eljőjön és bemutassa a helyzetet. Főtitkár elvtárs, a térség nagyon jó ismerőjeként, megengedném magamnak, hogy az álláspontomat ismertessem. Csíkszereda egy hegyek tetején elhelyezkedő szép kis város. Ugyanakkor teljes fejlődésben levő. Az egész lakosság üdvözölte a pártvezetőség által kezdeményezett intézkedéseket, hogy fejlessen az ottani ipar, meggyőződésünk, hogy fogják is azt fejleszteni. Udvarhely eléggé kívül eső hely, két szempontból is. Pl. ha a gyimesközéplokiak Udvarhelyre akarnak eljutni, akkor a havas he-

gyeken kell átjönniük Csíkszeredáig 40 km-t, itt 5 órát várakoznak, majd autóbusszal mennek még 54 km-t. Télen nagyon nehéz a közlekedés.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

A székelykeresztúriak viszont hogy fognak Csíkba menni?

Munteanu Ovidiu elvtárs:

A kérdés helyes. Ami logikus, az logikus.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs:

És van, ami még logikusabb: ha Csíkból Udvarhelyre nehéz eljutni, akkor nem ugyanolyan nehéz Udvarhelyről Csíkba eljutni?

Munteanu Ovidiu elvtárs:

Ceaușescu elvtárs azt mondta, hogy aszfaltozott utat fognak ezen a részen építeni, Maroshévíz és Gyergyószentmiklós pedig tökéletesen össze van akkor kötve Csíkszeredával. Ebben a vonatkozásban pedig az állam veszíteni fog. A másik indok, hogy Csíkszereda központi hely, szép épületekkel, építészeti és a környező táj szempontjából nagyon szép. Ezt az érzékenyebb oldalát viszont tegyük most félre. Csíkszeredába bármikor be lehet telepíteni a közigazgatást anélkül, hogy kilakoltatásokra lenne szükség, mint Udvarhelyen. Tegnap éjfélkor hívtak, hogy jelentést tegyek arról, hogy hány felsőfokú végzettséggel rendelkező elvtárs van a vállalatunknál. Azt hallottam, hogy Csíkszeredában nincsenek káderek. Ipari területén Csík rajon az elsők között volt a Maros-Magyar Autonóm Tartományban, mezőgazdasági viszonylatban pedig 18-20 000 kg krumplit termeltünk hektáronként. Ez a régió különösképpen igényli a fejlesztést. Amikor én a tartományba jöttem, az erdészeti vállalatnál nem voltak mérnökök, ők más egységeknél voltak szétszórva. Ma jól összeforrt közösség vagyunk, tőlem pedig megkérdezték: idehoztak minket, de most mit csinálunk? Mondtam, hogy ez a probléma és ezt az országos érdekek fényében kell megoldani. Ezzel a mérnökök megnyugodtak. Indoklásaimat előadtam, továbbá csak arról szeretném biztosítani önöket, hogy mindent megtegyünk, hogy az országban elsők legyünk, mint ahogy a városok közti tisztasági versenyen is voltunk. Megfontolandó még a közlekedési lehetőség is, ami Udvarhelyen nagyon nehézkes. Lenne egy erdészeti jellegű javaslatom. Csíkszeredában, gondolom, nem egyetlen megyei vállalatot fognak létrehozni. Úgy gondolom, hogy nem lenne jó, ha most nekilátnánk 3-4 vállalatot egybevonni. Jelen

körülmények közt, amikor több tíz és több száz olyan vágásterület van, ahol az erdősítés tudományát kell bevezetnünk, ez a dolog nem lehetséges.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Tudomásom szerint a vállalatok változatlanul maradnak. Ezeket még meglátjuk. A vállalatokhoz senki nem nyúlt, a trösztök helyzete pedig más probléma. Az egész erdészeti szervezet, beleértve az erdőhivatali kerületeket is, marad a jelenlegi formájában.

Munteanu Ovidiu elvtárs:

Legégetőbb kérdésünk ez, hogy a székhely Csíkszeredában legyen. Azt hiszem, ez ügyben hegyeket mozgatnánk meg és minden erőnket latba vetnénk, hogy az élen járassunk. Megkérném a pártvezetést, hogy vegye figyelembe a mi véleményünket is, mely szerintünk érvekkel jól alátámasztott, a meghozott intézkedésekkel szemben, amelyeket ugyan elfogadtunk.

Pataki Imre elvtárs:

Tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak. Közgazdász vagyok és 16 éve dolgozom Csíkszeredában. A január közepén közzétett térképet tanulmányozva mély benyomást tett rám az a tudományos módszer, ahogy a Központi Párt- és Állami Bizottság kidolgozta a megyék megszervezésére vonatkozó javaslatát. Részletesen tanulmányoztam minden indítványt. Én magam dolgoztam már Kézdivásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön is, jelenleg pedig Csíkszeredában. Az utóbbi két napban jelen voltam Szeredában és engem is 5 órától bezártak a rajoni bizottság székhelyére, megakadályozva, hogy kijöhessek. Azon tépelődtem, hogy milyen okok késztették arra a csíkiakat, hogy így cselekedjenek, valamint a kéréseik megalapozottságán gondolkoztam. Szeretnék visszatérni a Hargita megyét illető első javaslatra. Gazdasági szempontból ez a megye erős lett volna. Maroshévíz, a maga erdészeti jellegével és nagyon kevés mezőgazdasági területével, részemről maradhatott volna Maros megyénél is. Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda pedig egy erős megyét alkothatott volna abban a formában, ahogy azt javasolták, és amelyet alátámasztottak a Központi Párt- és Állami Bizottság által folytatott kétévi tanulmányozás során. Ebből a tanulmányból az is kiderült, hogy mindegyik megyeközpont a lehetőségek szerint fő vasúti vonal mentén helyezkedik el, ami nagyon fontos tényező a lakosság ellátása és a vállalatok szempontjából. Amint információinkból kiderül, Brassó tartományban vállalati gyű-

léseket szerveztek, amelyeken szinte kötelezték a munkásokat, hogy részt vegyenek és megfenyegették őket, hogy ha nincsenek jelen és nem szavaznak arra, hogy ne kerüljenek át a javasolt Hargita megyéhez, akkor kiteszik őket az állásukból. Tegyük fel, hogy a sepsiszentgyörgyi és kovásznai lakosok kérése megalapozott, akkor miért nem lehet ezt a két várost Brassóhoz csatolni, az eredetileg javasolt megyét pedig érintetlenül hagyni, e két város nélkül, mivel ezekkel volt probléma. A lakosság pedig tökéletesen egyetértett azzal a jól körvonalazott javaslattal, amit előzőleg a főtitkár elvtárs is, valamint Fazekas elvtárs is támogatott az Országos Konferencián elhangzott beszédében. Gazdasági szempontból nézve ezeket látom én a legindokoltabbnak és leginkább megalapozottnak a felmerülő javaslatok közül. A VB szombati ülésén viszont eldöntötték, velünk pedig egy szűk ülés keretében közölték, hogy nem lehet már semmit sem változtatni, mivel ez nem javaslat, hanem határozat. Akkor azt nem mondták nekünk, hogy a jelenlegi Csík rajon egy része átkerül Kovászna megyéhez. Szeretnék egy kis zárójelet nyitni. Én Kászonújfaluban születtem. 1950-ben, a rajonok létrehozásakor, Kászonújfalut Kézdivásárhelyhez csatolták, lévén 26 km-re ettől. A hagyományok és a volt Csík megyében századokon keresztül kialakult kapcsolatok miatt addig kérték, hogy végül 1952-ben visszakerültek Csíkszeredához, amelytől 48 km-re fekszenek. Ha elfogadjuk a javasolt változatot, akkor Csíkszeredáig 48 km-t kell majd megtenniük, onnan Udvarhelyig pedig még 54-et. Összesen tehát több mint 100 km-t kell utazniuk, hogy a megyeközpontban elintézhessék ügyeiket. Ezzel az utazgatással gazdasági szempontból nagyon sok idő kárba veszt.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Ezt mi mind megértjük és egyetértünk vele. Egy kicsit viszont tömörítsük a dolgokat, mert plenáris ülésünk van, holnap pedig a Nagy Nemzetgyűlés ülőszaka kezdődik.

Pataki Imre elvtárs:

Maradjon meg az eredetileg javasolt Hargita megye, Sepsiszentgyörgy és Kovászna nélkül. Így megspórolhatjuk az állam pénzét, mivel Sepsiszentgyörgy és Kovászna lakói visszakerülnek Brassóhoz és a csíkiak legitim kérése is kielégíthető lenne: létrejön egy nagy, fejlődőképes megye. A tegnapi csíkszeredai tüntetés résztvevői azt nyilatkozták, hogy a szervező bizottság néhány elvtársa szerint

nem lehet Csíkszeredában a központ, mivel ott nincsenek hozzáértő és lelkiismeretes káderek...

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Nem, nem, erről szó sincs.

Pataki Imre elvtárs:

Nem hallgatták meg a rajoni vezetőket sem, Kovács elvtársat, valamint Kiss elvtársat, akikkel eddig a Csík rajoniak jól egyeztek. Senki nem vette őket figyelembe és az általuk jelölt káderek közül senkit sem fogadtak el, mivel előfordul néhány tévedés is a közvetítő szervek részéről, gondolok itt a tartományra. Személyesen Branis elvtárs úgy gondolja, csak azért, mert valaki a rajonnál dolgozik és nem a tartománynál, butábbnak kell lennie és ebből a téves „elméletből” indul ki. Így megindokolta azt is, hogy miért nem lehet Csíkszeredába helyezni a megye székhelyét. Ami az épületeket illeti. Évszázadok óta állnak ott épületek, melyeket ön is jól ismer: meglátogatta a rajoni pártbizottság székhelyét, a néptanácsét – ezek mind megfelelő körülményeket teremtenek az új helyi szerveknek. A csíkiakkal értékesíttetni kell az ottani hatalmas kincseket. Csíkszentdomokoson és környékén 8000 ember dolgozik. Amikor elintézendő dolgaik lesznek, 20 km-t kell bejőjjenek teherautóval Szeredáig, onnan pedig még 56-ot busszal Udvarhelyig. Azt hiszem, hogy ez így nagyon nehéz és nagy idővesztés. Ugyanakkor ezeknek az embereknek a neveléséről is szó van. Tudjuk, hogy ott mindenféle ember van, az ország minden részéből jöttek dolgozni, egyesek jobbak, mások [...] hát amilyen az ember.

Továbbá nagyon fontosnak tartom a balánbányai bánya fejlesztését, hogy rezet és kaolint termelhessen. Valószínűleg megnyílik a vasbánya Szentimrefürdőn. Szerintem tehát gazdasági megfontolásból Csíkszereda lenne indokolt mint megyeszékhely. Hogyha ez nem lehetséges, mert felmerül az a probléma, amire a főtitkár elvtárs rámutatott, hogy nem tűnik életképes megyének, akkor a Csík, Gyergyó, Hévíz fő vasútvonal mentén húzódó területeknek hozzunk létre egy különálló megyét. Mert úgy gondolom, hogy még így is kevesebb pénz kell két külön megye (Udvarhely és Csík) fenntartásához, mint a sok mozgáshoz. Úgy gondolom, hogy ebben a vonatkozásban is beszélhetünk erről a témáról.

János Pál elvtárs:

Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt vezető elvtársak. Több mint 20 éve foglalkozom a fiatal generáció nevelésével, az emberek

szocialista öntudatának kialakításával. A szemem előtt nőtt fel egy új nemzedék, új fiatalság, a szemem előtt alakult egy új élet a mi vidékünkön is. A régi Csíknak – a Hargita és Keleti Kárpátok közti medence, Alsó-Csíkkal, Gyergyóval stb. – évszázadok óta nyomorult, majdnem tragikus sorsa volt. Ezen a vidéken 1432 és 1934 között 52 kizsákmányolás-ellenes felkelést jegyeztek. Ha a csíkszeredai gyerekek – elhaladva a törvényszéknél elhelyezett emléktábla előtt – kalapot emelnek, akkor ez nem csak az 1934-1935-ben megkínzottak emlékének szóló üdvözlés, hanem a pártnak is szól, az elvtársaknak, akik már 1934-ben segítséget nyújtottak a nyomorban élő csíki népnek. Az 1717-1719-es éhínség 14 000 lelket rabolt el az élettől a Csíki Medencében, egyes községekben a lakosság alig 62%-a maradt meg. Az Utunkban olvastam egy cikket egy Fodor nevű író tollából, aki éppen Csíkszeredából származik, hogy a mi városunknak csak két utcája van és pálcával volt tervezve, nincsen semmilyen hagyománya. Én most nem szeretnék különböző érveket felsorakoztatni, hogy Csíkszeredát bemutassam és rámutassak, hogy semmivel sem alacsonyabb rendű, mint Udvarhely. Nálunk alakította meg 1669-ben a székelyek első nyomdáját Kájoni János, a híres tudós. Csíkszeredában őrzünk néhány dokumentumot 1721-ből; a középiskola jövőben ünnepli fennállásának 300. évfordulóját, van egy közel 75 tagú kórusunk, kulturális csoportjaink pedig a köztársasági szintig jutottak és nem csak a hazai székelyeknek szereztek dicsőséget, hanem drága hazánkunknak is. Ki szeretném hangsúlyozni, hogy ennek a lakosságnak évszázadokon keresztül nyomorúságos volt a helyzete, 1661-ben a tatárok törtek be, 1690-ben az ún. labancok, akik felgyújtottak minden csíki épületet. Csak a főlsszabadítás után találtunk itt békés, boldog, emberséges életre. Az a nép, amely a jogaiért harcolt, most teljes mértékben ura az életének. Amikor az újságokban megjelent az első térkép-tervezet, mi jutalomként értékeltük azt a magas kitüntetéset, hogy Csíkszereda megyeközpont lehet. Gondoltuk, hogy így széles lehetőségek nyílnak a város fejlődésére, valamint a többi olyan városra is, amelyek velünk együtt harcolt a tatárok ellen és több ízben is építhettek még két utcát maguknak. Úgy érzem, hogy a csíkiak kérése és a mi közvetítő megbízatásunk egyformán jogos. A térképre nézve ön is észreveszi azt a hosszú fehér foltot, amely a Hargita vonulatát jelzi, elválasztva két medencét. A csíkiak azt szokták mondani, hogy „külföldre” mennek, amikor Udvarhelyre utaznak. Ha valóban létezik akadály a gyergyóiak és a hévíziek előtt is, én úgy gondolom, hogy még jobb megoldásunk van arra, hogy jutalomban részesítsük ezt a népet, mely

annyit szenvedett egy boldog új élet építéséért, megannyi szomorú évszázad után. Itt tudtuk meg, hogy arról lenne szó, hogy bizonyos megyei szervek Csíkszeredában maradjanak. Ez az erőmegosztás nem tudom, hogy végül jó megoldásokhoz vezetne-e. Ha nem lehet elfogadni a Hargita megyéről szóló első tervezetet és ha lehetséges egy Kovászna megye létrehozása, amint itt nyomtatásban látható és amely majdnem a legkisebb megye, akkor mi csíkiak is kérjük, hogy a mi megyénket is hozzák létre: mi, akik sokat szenvedtünk, a románokkal együtt harcoltunk Podul Înaltnál és Călugăreni-ben, akik a híres, Vasile Lupu által alapított líceumba küldték gyermekeinket. Ebben a megyében pedig az emberek mindent megtesznek majd, hogy a kis megyéből egy erőset hozzanak létre, turisztikai és gyógyfürdő központot, melyet nem csak hazai állampolgárok, hanem külföldiek is felkeresnek. Biztosítjuk önöket, hogy ez a megye teljes mértékben életképes lesz. Ez az a megbízatás, amivel minket ide küldtek.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Arra kérném az elvtársakat, hogy ha van másféle véleményük, akkor azt adják elő, mert ezekkel a dolgokkal már tisztában vagyunk a négy elvtárs felszólalása nyomán. Megértettem, hogy mi az ön és a többi elvtárs felvetése, viszont még mérlegelnünk kell, megnéznünk a problémákat.

Kedves Sándor elvtárs:

Főtitkár elvtárs, a csíkszeredaiak tettükkel fogják bizonyítani, hogy jól végzik dolgukat.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Én teljes bizalommal vagyok a csíkszeredaiak iránt. Nem osztom azok véleményét, akik azt mondják, hogy Csíkszeredában nincsenek káderek. De lássuk, hogy kell megszerveznünk ezt az egész ügyet. Mi életképes, nagyobb megyéket akarunk létrehozni, nem kicsiket, mert azok nem eredményesek. Lássuk a térképen konkrétan a helyzetet. Ebbe a megyébe most négy rajon tartozik. Ha kettéosztanánk Hargita megyét, akkor egy nagyon kicsi megye maradna.

Pataki Imre elvtárs:

Úgy vélem, hogy a kézdivásárhelyi székelyeket is meg lehetne kérdezni, ha még nem túl késő, lévén, hogy holnap lesz a Nagy

Nemzetgyűlés. Esetleg meggyőződik arról, hogy kényszeríthették az embereket, hogy egy bizonyos módon támogassák a kérdést.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Ők kezdettől fogva azt mondták, hogy Sepsiszentgyörgyhez akarnak átjönni. Ezért volt vita tárgya az is, hogy Szentgyörgy Brassóhoz tartozzon, mivel Kézdivásárhellyel sok közös pontja van...

Ofner János elvtárs:

Felmerül még Szentegyháza kérdése is, amely Csíkszeredától 25 km-re fekszik és ott van a kirakodó állomása és a vállalata. Azt javasolnám, hogy Zetelaka kerüljön ehhez a megyéhez, amit ajánlottunk, Udvarhely pedig kerüljön Hargitához. Szentegyháza gazdasági szempontból Csíkszeredához tartozik, Zetelakának pedig Udvarhelyig vannak kapcsolatai. Udvarhely, amelynek hagyományos kapcsolatai vannak Marosvásárhellyel és Segesvárral, átkerülne a másikkhoz.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs:

Úgy gondolom, hogy jó lenne még egy kis szünetet tartanunk, gondolkozzunk még, mert ezen a kérdésen mindenki töri a fejét, hogy a legjobb megoldást megtalálja. Több-kevesebb nyugalommal, de ezt a dolgot mindenképp ésszel kell csinálni. Lássuk még mi is a helyzetet, még önök is megnézik a térképet, mert a lényeg az lenne, hogy valami jót tegyünk. Rossz dolgot csinálni sokkal könnyebb. Gondolkodjunk még egy kicsit.

(Rövid szünet után)

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Eltársak, mi még szeretnénk elemezni ezt a kérdést, még konzultálnánk a rajoni elvtársakkal is. Ezért azt javasoljuk, hogy térjenek haza; önökkel megy Patilineț és Fazekas elvtárs is. Miután még tanácskozunk, az udvarhelyi elvtársakkal is megnézzük a helyzetet, azután kellene véglegesítenünk. A községekkel kapcsolatos felvetésük nem jelent problémát. Ha a lakók úgy gondolják, hogy ez így jobb, akkor azt figyelembe vesszük. Tehát nem ezt a kérdést kell megbeszélni, ez tulajdonképpen meg van oldva, hanem a valódi kérdés a megyeközpont. Természetesen az önök által felhozott érveknek van némi alapjuk; de ugyanúgy az Udvarhelyt támogató érveknek is van alapjuk, mivel az egyik oldalon felmerülő nehézségek ugyanúgy megvannak a másik oldalon is. Ebből a szem-

pontból az érvek egyenlők. De lássuk még a helyzetet. Szeretnénk még tárgyalni az udvarhelyi aktívával is, valamint tanácskozni a gyergyóiakkal és hévíziekkal, és ezek után hozunk döntést. Ahhoz, hogy a megye központját kijelöljük, ismernünk kell minden oldal véleményét. Javasolom, hogy térjenek haza, adják át üdvözetünket az elvtársaknak, mondják el nekik, hogy mikről tárgyaltunk itt együtt, és hogy még elemezzük a kérdést, ma estig pedig döntést hozunk, amit majd közlünk önökkel. Viszont, miután meglesz a döntés, önök is és mindenki értsen azzal egyet, amit a KB és a Nagy Nemzetgyűlés elhatároz. Mi még egyszer figyelmesen elemezzük a helyzetet, és tanácskozunk a lakossággal is, mivel ott öt nagy központról van szó és szeretnénk tudni a véleményüket. Az viszont világos, hogy Székelykeresztúr mindenképpen Udvarhely felé fog hajlani.

Kedves Sándor elvtárs:

Keresztúr egyelőre nem jelenthet problémát, mivel eddig nem volt városi rangja.

Orbán István elvtárs:

A pártvezetőség megkérdezi a Csík rajoni vállalatok széles tömegeit is?

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Igen, őket is megkérdezzük, de a hévízieket és gyergyóiakat is. Vannak kultúrotthonjaink, oda fogjuk összegyűjteni a vállalati képviselőket, kiabálással viszont nem oldhatók meg a problémák. Ezek olyan kérdések, melyeket teljes komolysággal kell kezelnünk, mert ezektől függ a lakosság jövőbeli fejlődése minden szempontból. Az önök érvei részben igazak, viszont szeretnénk minden érvet elemezni. De mi mit óhajtunk? A meghozott döntés szóljon az önök javára vagy sem, miután meglesz, azt támogatniuk és alkalmazniuk kell. Mi nem szeretnénk senkit előnyben részesíteni, az ország minden lakójának a javát akarjuk. Az új közigazgatási felosztásban olyan egységeket hoztunk létre, melyek az egész népesség számára biztosítják a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődést, mindezt jobb körülmények között. Nem támogatjuk a kis megyéket, mert nem életképesek és nem fognak jó eredményeket felmutatni. Mert így máshol is létrehozhattunk volna több megyét. Hargita megye már az első formájában nem volt a legnagyobbak között. Csak nézzenek a térképre. Sőt, vegyenek magukhoz egy térképet, hogy a rajoni elvtársakkal majd elemezhessék. A kisebb megye

létrehozására való javaslat nem megalapozott. Természetesen a hagyományokról van szó, viszont nekünk egy új történelmet kell létrehoznunk, erős, fejlődőképes közigazgatási egységeket. Legyen szó egyik vagy másik megoldásról, mi mindenképpen teljes figyelmet szentelünk Csíkszeredának, erről biztosítsák az egész lakosságot. Még az idén átutaljuk a kellő összeget a sporttelep kifejlesztéséhez.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs:

Látják elvtársak, a Ceaușescu elvtárs által mondottakból és abból, ahogy ezen a kérdésen dolgoztunk két éven keresztül, kiderül, hogy ez nagyon összetett probléma, egy cseppet sem egyszerű. Természetesen az emberek óhaja fontos összetevője a kérdés megoldásának. Emellett viszont ott kell állnia a tudományos ítéletnek, mely a kitűzött célokon és a megvalósítási lehetőségeken alapul. Ez az oka annak, hogy amikor döntésre jutunk – miután a többi központot is megkérdezzük –, ezt a döntés támogatni kell, mivel éppen azon tényezők elemzéséből indul ki, amelyek az érvényességét befolyásolják. Ez a lényege annak, amit Ceaușescu elvtárs mondott önöknek és azt hiszem, ezt kell tudatosítanunk.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Probléma volt még például Segesvárral is. Itt is javasolták, hogy hozzunk létre egy megyét, de nem lehetséges. Mégis figyelembe kell vennünk az általános érdekeket, ne mindenki csak a helyi érdekeket kövesse.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs:

Segesváron rám is támadtak, mondván, hogy elhagytam őket. De megmagyaráztam a helyzetet, és az emberek megértették.

Pataki Imre elvtárs:

Főtitkár elvtárs, biztosítjuk önt, hogy mi Csíkszeredában mindannyian teljes mértékben bízunk a párt bölcs politikájában. Biztosítjuk önt, hogy ezután is harcolunk a párt határozatainak életbe léptetéseért, nem sajnáljuk az erőfeszítést annak érdekében, hogy egész hazánk virágozzék és honfitársaink minden alkotó erejükkel hozzájáruljanak a pártpolitika megvalósításához. Tudatában vagyunk annak, hogy hasonló helyzetben nagyon nehéz még egy változtatást eszközölni, mivel az eredetileg Csíkszeredába tervezett megyeközpontot már áthelyezték Udvarhelyre. Hogy ha most változtatnánk a helyzeten, újabb elégedetlenség alakulna ki, ezúttal az

udvarhelyi elvtársak részéről. Nagyon nehéz tehát ezt megmagyarázni. Mégis úgy gondoljuk, hogy Hargita vagy Csík megye, ahogy a régi határaival szerepelt (figyelembe véve a balánbányai, remetei ipart, a balneo-klimatikus helyeket, az alcsíki termelőszövetkezeteket, amelyek jó termést biztosítanak), életképes megye lenne és bőségesen bizonyítana a neki ítélt bizalom fejében.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Mi minden kérdést meg fogunk vizsgálni. Amiben viszont szeretném, ha most egyetérténénk, az az, hogy önök támogassák majd a meghozott döntést – lehet, hogy az éppen önöknek kedvező döntésre jutunk. Most még nem mondhatjuk meg, amíg a többi központtal is meg nem tanácskozunk.

Ofner János elvtárs:

A tegnap azt mondtam az embereknek: megválasztották a küldöttséget a pártvezetőséghez, most tehát menjenek haza. De a hangulat nagyon feszült volt, mivel sok rémhír terjengett és maga Savu [Szávuj?] első titkár elvtárs is hibázott a beszédében, amikor a csíkiakat lebecsülte, mondván, hogy Udvarhelyen régebbi a kulturális hagyomány, hogy van egy évezredes akadémiaja. És még egy hibát vétett, mondván, hogy van néhány község, amelyeket Segesvárhoz soroltak, de amelyeket át kellene helyezni Hargitához, mert magyar községek. Ez részéről elég ostoba politika, mert mi csíkszeredaiak a csíki érdekeket védjük.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Jól van, elvtársak, mi ezt mind figyelembe vesszük. Viszont mit szeretnék kérni: hogy támogassák majd a pártvezetőség döntését. Egyetértének?

(Igen, igen)

Munteanu Ovidiu elvtárs:

Mikor visszamegyünk, meg kell mondanunk az embereknek, hogy mi kifejeztük a párt felső vezetősége előtt álláspontunkat és véleményünket, most pedig az következik, hogy a logika szellemében határozatot hozzanak, amelyet este közölnek velünk. Ezt az akciót szervezeten kell lebonyolítanunk a vállalatokban, hogy ne hozzunk létre több kínos helyzetet. Én a tegnapi események miatt rendkívül felindult maradtam. Ez azt bizonyítja, hogy sokkal tapintatosabban kell eljárunk.

János Pál elvtárs:

Ha nem lett volna az a bizonyos vélemény, akkor nem így sült volna el a dolog. Nagyon széles körben kellene megbeszélni ezt a kérdést, mivel 75 000 embert érint, és nagyon tapintatosan is kell megoldani, mind Csíkszereda, mind Udvarhely számára, hogy ne romoljon meg a két helység közti jó viszony. A tegnap már olyan jelenségek is előbukkantak, mint a Csíkszereda bejáratánál levő táblára ragasztott cédula, melyen a „város” helyett „Csíkszereda község” állt.

Pataki Imre elvtárs:

Ha lehetséges, hasonló tanácskozást a balánbányai bányászokkal is tartunk, mert a tegnap elindultak egy teherautóval Csíkszereda felé és jól tették a helyi szervek, hogy nem engedték be őket a városba. Azt jelenti, hogy a bányászok is zaklatottak. A mérleg csíki oldalát lehúzó serpenyőjébe tegyük be Balánbányát és a Csicsó-Bákó vasútvonalat is.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs:

Kétségtelen, hogy tudomásunk szerint és annak alapján, amit most önök elmondtak, ott a hangulat nagyon felfokozott és elsősorban önöknek kell azt lecsillapítaniuk. Önök egy olyan tanácskozásról térnek haza, ahol azoknak az érdekeit és kiváltságait képviselték, akiktől erre megbízást kaptak. Nyilvánvaló, hogy ahogy megérkeznek, rögtön megkérdik önöket arról, hogy mit intéztek. Azt jelenti, hogy erre a kérdésre válaszolniuk kell, de azt oly módon tegyék, hogy jelen legyen az elhangzott tényezők többsége. Úgyszintén az embereknek meg kell tudniuk, hogy mi történt itt. Az történt, hogy meghallgattunk minden szempontot, amit önök egy-egy javasolt megoldás mellett felmutattak. Mert több megoldás is felmerült. De éppen a kérdés összetettségét figyelembe véve, úgy határoztunk, hogy a helyzetet az összes bizonyíték fényében tanulmányozzuk, az önök által hozott érvekre is figyelve, hogy a legjobb megoldást találhassuk meg. Ha ezt elmondják az embereknek és megmutatják, hogy mennyire fontos az, hogy ezt a megoldást bizalommal várják és fogadják, akkor a jó belátás útján fogunk haladni és nem egyes ellenséges indulatok feldúlásának többé-kevésbé biztos útján.

Fazekas János elvtárs:

Mindenesetre a tanácskozást a termelési helyszíneken fogjuk megejteni. Az utcán nincs semmi beszélőnk.

János Pál elvtárs:

Mi nem ítélnéjük el a népet sem. Úgy tűnik, hogy valaki meghúzta a vészféket és a nép fellázadt.

Pataki Imre elvtárs:

Az emberek felvetették a kérdést, hogy miért bontották fel a munkaszerződéseket.

Nicolae Vereş elvtárs:

Ez a dolog az udvarhelyi postán történt és az emberek tévedtek.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs:

Jól van, de ez a helyzet mindenhol, nem csak Csíkszeredában.

Füstös Mária elvtársnő:

Nálunk azt beszélnek, hogy Fazekas elvtárs udvarhelyi, és el tudta nekik intézni az ügyet, de hogy Csíkból senki sincs és ezért nem rendeződik ez a kérdés.

Kedves Sándor elvtárs:

Ceauşescu elvtárs, a nép azt kérte, hogy jöjjön ön oda.

Nicolae Ceauşescu elvtárs:

A Nagy Nemzetgyűlés ülése után oda fogok jönni.

Az ülés 12.00-kor ért véget.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 220/1968. 1-16. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása. (Fordította: Novák Csaba Zoltán)

Forrás: Aranykorszak? A Ceauşescu-rendszer magyarságpolitikája 1965-1974. Összeállította Novák Csaba Zoltán. Pro Print, Csíkszereda, 2011. 201-213. l.

2. Vince József magyar nagykövet Jelentése Románia újabb területi-közigazgatási átszervezéséről és az RKP nemzetiségi politikájáról

Bukarest, 1967. december 16.

*196/1/Bukarest
Szigorúan titkos!*

Kapják:

- 1./ Komócsin Zoltán et.
- 2./ Szirmai István et.
- 3./ Ilku Pál elvtárs
- 4./ Aczél György et.
- 5./ Puja Frigyes et.
- 6./ Lakos Sándor et.

Az RKP Országos Konferenciájának napirendjén a népgazdasági tervezés megjavítása mellett szerepelt Románia közigazgatási-területi megszervezésének megjavítása is.

Ismeretes az is, hogy a konferenciának tulajdonképpen egy harmadik napirendi pontja is lett: a vezető párt- és állami szervek hatáskörének módosítása és ezzel kapcsolatban a személyi változások. Ez utóbbi „napirendi pont”, elsősorban érdekességénél fogva, mind a konferencián résztvevőknek, mind pedig a belföldi közvéleménynek inkább lekötötte a figyelmét, mint a területi közigazgatási beosztás megváltoztatása. Hozzátehetjük ehhez azt is, hogy a főtitkári beszámoló maga is közel háromszor akkora terjedelmet szentelt a vezető szervek átalakítása kérdéseinek, mint a területi közigazgatási beosztás problémájának.

A területi közigazgatási beosztás megváltoztatásáról szóló főtitkári beszámoló rész új eleme az, hogy a majdani megyék határai kialakításánál figyelembe veendő tényezők között hangsúlyozottan említi a lakosság nemzeti összetételét is. Az RKP KB október 5-6-i plenáris ülésén a területi közigazgatási beosztás megjavításáról elfogadott irányelvek – amint erre már korábbi jelentésünkben felhívjuk a figyelmet – az új megyék határainak kialakításánál a gazdasági, földrajzi, demográfiai szempontokat tartják szükséges-

nek figyelembe venni, nem említvén tehát a tényezők között a nemzetiségi összetételt.

A megyehatárok kialakításának ezt az új szempontját érvényesíti Fazekas Jánosnak, a VB tagjának felszólalása, amikor részletesen ismerteti a Székelyföldön létrehozni javasolt új megye határait.

E javaslat szerint 5 jelenlegi járásból alkotnák meg az új megyét. (Udvarhely, Csík, Gyergyó, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy).

Az ily módon kialakítandó új megye területe megítéléseink szerint kb. 3/4 része lenne a mai Magyar Autonóm Tartomány területének. Ha figyelembe vesszük, hogy az irányelvek 40-45 megye létrehozását tartják szükségesnek, úgy meg kell állapítanunk, hogy területét tekintve ez a „Székely megye” bizonyára egyike lesz a legnagyobb megyéknek. (A két világháború között a szóban forgó területen három megye volt: Udvarhely, Háromszék és Csík megye). Ugyanakkor amikor ez az új megye területi nagyságát tekintve a legnagyobbak közé tartozna, ipari fejlettség szempontjából viszont az utolsók egyike lenne hosszú éveken keresztül. Ismeretes, hogy a felsorolt 5 járás a M-MAT, ill. a Brassó tartomány iparosítás tekintetében legelmaradottabb részét képezi. Többek véleménye szerint a Fazekas János által említett „Székely megye”-vel kapcsolatos elképzelésnek a konferenciáján történt részletes ismertetése arra van hivatva, hogy eloszlassa azt az aggodalmat és csökkentse a Románia számára nyilvánvalóan káros külföldi érdeklődést, melyet a M-MAT megszüntetésének tervbe vétele váltott ki. Az új megyének a terve, amint az első visszhangokból megítélhetjük, az erdélyi magyarság körében ellentétes álláspontokat és sok kérdést váltott ki. És utóbbiak közül a legfontosabb: vajon milyen módon nyer majd megoldást a Székelyföldön kívül a többi magyarlakta vidék – az itteni magyarság túlnyomó többségét felölelő – megyéinek megszervezése?

Az országos konferenciának a területi közigazgatási beosztás megváltoztatása feletti vitájában új elemet képeznek a helyi tanácsok végrehajtó bizottságainak szervezeti átalakításáról szóló megállapítások is. A főtitkári beszámolóból és az egyes felszólalásokból (Cozma, Gere és mások) kivehetően az egyes szakigazgatási ágak munkáját végző VB osztályok megszűnnek és a VB-nek, illetve a felső szakigazgatási szerveknek alárendelt végrehajtó szervek fogják a feladatokat ellátni. Ezt az ún. kettős alárendeltséget úgyszólván minden felszólalás hangsúlyozta. Ma még pontosan nem lehet választ adni arra, hogy ezek a végrehajtási szervek tulajdonképpen milyen kapcsolatot tartanak fenn az illető helyi tanácsokkal. A konferencia felszólalói hangoztatták a helyi államigazgatási szervek

szervezetét és működését szabályozó, új törvény elkészítésének szükségességét is.

Mindabból, amit a területi-közigazgatási átszervezésből addig megtudhattunk, olyan véleményünk alakult ki, hogy az nem egyszerűen a tartományok megyékké történő átszervezését, a járási fokozat megszüntetését jelenti, hanem magát a tanácsai rendszert, annak Romániában és nálunk is ismert változatát gyökeresen megváltoztathatja. A legfelső párt- és állami szervek hatáskörének átszervezésénél érvényesíteni kívánt elv ölt testet a konferenciának abban az állásfoglalásában is, mely szerint a jövőbeni megyei és városi pártbizottságok első titkárai a megfelelő tanácsok elnökei is lesznek, e pártbizottságok titkárai államigazgatási tisztséget is betöltenek. A helyi gazdasági tevékenységet a megyei pártbizottságnak közvetlenül alárendelt újonnan létrehozandó gazdasági bizottságok fogják – ugyancsak KB-hoz hasonlóan – az ideológiai és kulturális munkát is közvetlenül irányítani.

A ma ismert anyagok alapján nehéz akárcsak felvázolni is, hogy a párt- és az államapparátus feladatkörének az említettek közül kivethető összemosódása vajon milyen mértékű lesz? Megítélésünk szerint ezzel kapcsolatban még a párt felső vezetésében is csak vázlatos elképzelések léteznek.

Az országos konferencia egyik szembeötlő vonása volt a RKP nemzetiségi politikája helyességének, eredményeinek, a nemzetiségek egyenjogúságának hangsúlyozott bemutatása. A főtitkári beszámoló nyomatékosan aláhúzta, hogy az új közigazgatási szerveknek gondoskodniuk kell arról, hogy az alkotmánynak az anyanyelv nyelvhasználatára vonatkozó előírásait szigorúan tiszteletben kell tartásuk és államigazgatásban, iskolában és a művelődésügyi intézményekben. Kiemeli továbbá a párt- és állami szervek feladatát általában a nemzetiségek egyenjogúságának biztosításában.

Fazekas János 10 pontban foglalta össze a Romániában élő nemzetiségek jogait, azok megvalósulásának biztosítékait és a román néphez fűződő kapcsolataik elveit. Beszédének e pontokat követő részében megállapítja: „Íme kedves Elvtársak, ez a valóság. És ez a valóság sziklaszilárd, nem lehet sem eltagadni, sem pedig eltorzítani!”. Megítélésünk szerint azonban a 10 pontban foglalt olyan tételek, mint a nemzetiségeknek a román népével egyenlő politikai, társadalmi stb. jogai, a nemzetiségek hagyományainak a román nép hagyományaival való egyenlő ápolása a legjobb esetben is elérendő célokat fogalmazznak meg – és nem a ma valóságát tükrözik.

A főtitkáron és Fazekas Jánoson kívül még sokan mások hangsúlyozták a Romániában élő nemzetiségek alkotmányos, kulturális stb. jogainak megvalósulását, ill. ezek maradéktalan érvényesülésének biztosítékait az új államigazgatási szervezet keretében is. Megjegyezzük, hogy a romániai nemzetiségi politika dicsőítésének – tehát nem egyszerűen dicséretének – feladatát ismét Hajdú Győző látta el. Például szolgáljon felszólalásának egyetlen mondata: „A szemek azért ragyognak egyformán, a szívek azért dobognak egyszerre a mi nagy családjunkban, mert egy anya, Románia Szocialista Köztársaság gyermekei vagyunk.”

Szerényebb mértékben hasonlóan beszélt Létay Lajos is, a Kolozsvárt megjelenő Utunk c. hetilap főszerkesztője. Meg kell állapítani, hogy Fazekas János beszédének is egyik jellemzője volt az RKP nemzetiségi politikája eredményeinek túlhangsúlyozása és mindenekelőtt a főtitkár azzal kapcsolatos személyes szerepének túlbuzgó kiemelése. Mindehhez hozzá kell azt is tenni, hogy az országos konferencia felszólalói, akár VB tagokról, akár egyszerű dolgozókról volt szó, nem mulasztották el Ceaușescu főtitkárnak a konkrét területek fejlesztésében betöltött szerepének hangsúlyozását!

Az RKP nemzetiségi politikájának érvényesülését hivatott bizonyítani az is, hogy az államtanács az egyik alelnöki posztra, az onnan távozó Gere Mihály helyére Péterfi Istvánt, a kolozsvári Babeș-Bolyai Egyetem prorektorát választotta meg. (Ehelyütt csupán megemlíjtük, hogy Péterfit az őt ismerők a politikus közügyektől visszahúzódó tudóstípusnak tartják.) Gere Mihály (a M-MAT volt elnöke), a KB titkára, a Helyi Közigazgatási Bizottság elnökeként a kormány tagja lett. (Fazekas János miniszterelnökhelyettes mellett ő a második magyar nemzetiségű tagja a Minisztertanácsnak.) Gere Mihálynak erre az új állami posztra történt megválasztásának igazi érdekességét az adja, hogy a Helyi Közigazgatási Bizottság fogja irányítani s minden bizonnyal végrehajtani a területi közigazgatási beosztás megváltoztatását, ill. az új helyi államigazgatási szervek létrehozását. Ily módon tehát a területi közigazgatási beosztás gyakorlati megvalósítását – amelynek nemzetiségi politikai jelentőségére több ízben már rámutattunk – éppen egy magyar nemzetiségű funkcionárius fogja – legalábbis operatív értelemben – irányítani.

Az RKP országos konferenciája a nemzetiségi politika – fentiekben csupán vázolt – demonstrálásával véleményünk szerint annak a folyamatnak a magasabb szintű folytatása, amelyet a november 26-i Scânteia cikk indított el. Az a véleményünk tehát, hogy az országos konferencia is meg kívánta nyugtatni mind a külföldi

közüvéleményt arról, hogy a MMAT megszűnése nem jelenti a nemzetiségek, elsősorban a magyar nemzetiség, jogainak csorbítását.

**Vince József s.k.
nagykövet**

Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjtemény, a Külügyminisztérium rezervált iratai, romániai TÜK-anyag XEX.-J-1-j. 18. Doboz, 16/b csomó, 196/1 sz. másolat.

3. Feljegyzések a Megyecsinálók utótörténetéből

Balról jobbra: a szerzők (Szabó Katalin, Sarány István) és a kiadó igazgatója, Birtók József a könyv csíkszeredai bemutatóján (2001). Archív felvétel

Újsághír a könyv megjelenéséről, hivatalos bemutatójáról (2001)

A Státus Kiadó gondozásában megjelent Sarány István és Szabó Katalin MEGYECSINÁLÓK című kötetének bemutatójára Csíkszeredában május 2-án, szerdán du. 18 órától a városháza tanácsstermében kerül sor, május 4-én ugyancsak 18 órától Gyergyószentmiklóson a Pro Art Galériában és május 7-én Székelyudvarhelyen 17 órától a Városi Könyvtárban mutatják be a kötetet.

A csíkszeredai könyvbemutatón elhangzott ismertető szöveg

Magyarok tüntettek Ceausescu Romániájában – könyv az 1968-as csíkszeredai eseményekről * Románia jelenlegi területi-adminisztratív felosztása 1968 februárjában jött létre. Ez volt a negyedik

nagy közigazgatási átszervezés az 1948-as kommunista hatalomátvétel után. Előbb 1950-ben, az addig működő megyék és járások helyett tartományokat és rajonokat szerveztek, természetesen szovjet mintára. Ekkor szűntek meg Csík és Udvarhely megyék, Csík megyéből jött létre Csík és Gyergyó rajon, Udvarhely szintén rajon lett. Mindhárman a Brassó (akkoriban Sztálinváros) székhelyű Sztálin tartományhoz tartoztak. 1952-ben létrejött a sokat emlegetett Magyar Autonóm Tartomány, amely nyolc év múlva a Maros-Magyar Autonóm Tartomány nevet kapta. A Székelyföld részét képező Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonok azonban a többségében románok által lakott Brassó tartományhoz kerültek. 1965-ben került hatalomra Nicolae Ceaușescu, 1967-ben pedig a központi párt- és állami vezetés hozzálátott Románia területi-közigazgatási megszervezésének éppen aktuális „javításához”. Azaz a megyésítéshez. Ez pedig szervesen beilleszkedik a Ceaușescu-diktatúráként ismert román politikai-társadalmi szerkezet kialakításába.

Az eredeti elképzelés szerint egy, az átlagosnál nagyobb – 7680 négyzetkilométer területű és 375.921 lakosú – magyar többségű megye jött volna létre, amely magába foglalta volna majdnem az egész Székelyföldet: Háromszéket, Csíkot, Udvarhelyt. Az új megye székhelye a központi fekvésű Csíkszereda lett volna. Azonban ez jóval kisebb város volt, mint Sepsiszentgyörgy, vagy Székelyudvarhely.

A tervezet nyilvános vitára való bocsátása után megindult a központi és helyi érdekcsoportok részéről egy intenzív lobbizás a megyehatárok, megyeközpontok számukra kedvező megváltoztatása – vagy az eredeti terv maradéktalan megvalósítása – érdekében.

Háromszéken összezsúfolták az érdekek: a fejlett Brassóhoz, vagy a magyar többségű Hargitához való tartozás volt a tét. Illetve a már megszerzett tisztségek megtartása.

Az akkoriban magas párt- és állami tisztséget betöltő, udvarhelyszéki születésű Fazekas János és érdekcsoportja amellet kardoskodott, hogy a Csíkszeredánál fejlettebb Székelyudvarhely legyen Hargita megye székhelye.

1968. februárjában Csíkszeredában bejelentik, hogy a tervezett nagy székely megye helyett két kis székely megye lesz, Hargita és Kovászna, Székelyudvarhely, illetve Sepsiszentgyörgy székhellyel.

A bejelentést kétnapos tüntetés követte Csíkszeredában. „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk”. Így szólt az egyik legtöbbször hangoztatott jelszó. A város és környéke az utcákra vonult, a vezető tisztségviselők egyfolytában gyűléseztek. Érdekei-

ket akarták érvényesíteni. Végül húsz fős küldöttséget választottak, amely Bukarestben kellett tárgyaljon Ceaușescuval, és elérje a követelések teljesítését. Vállalatok, intézmények vezetői voltak többnyire.

A bukaresti út sikerrel járt, a kisváros érdekeit képviselő csoport az ország első emberével szembe kerülve alkudozott sikerrel a helyi társadalom jövőjéről: Csíkszereda lett a megyeszékhely. Cserében Fazekas János Udvarhelynek kicsikarta a megyei jogú város státust, avagy amint akkoriban mondták: municípium lett.

Ne feledjük, a kommunista Romániában, Ceaușescu diktátor hatalomra jutása után történtek az események.

A történeteket eleveníti fel a résztvevők visszaemlékezései alapján a csíkszeredai Státus Könyvkiadónál megjelent Megyecsinálók című kötet. A Magyar Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával megjelent könyv szerzője két helyi újságíró: Sarány István, a Hargita Népe című napilap szerkesztője, és Szabó Katalin, a Csíki Televízió munkatársa.

Gagy József társadalomkutató a kötet előszavában megállapítja: „1968 februárjában az egyetlen olyan romániai, frissen létrejött megyeközpont, ahol a hatalmi alkuba a helyi társadalom, támogatásával pedig, sokkal közvetlenebbül a helyi elit is beleszólt. Ennek legfontosabb következménye, hogy a helyi elitnek a megyei hatalomba bekerült tagjai a helyi társadalom legitim képviselőiként viselkedhettek: a helyi társadalom első pillanattól évtizedekre bizalmat szavazott nekik; a helyi elitnek az új megyei elitbe bekerült egyes tagjai erre a legitimációra támaszkodva még az 1989-es változások után is karriert futhattak!” **(Székedi Ferenc)**

Szabó Katalinnak a csíkszeredai könyvbemutatón elhangzott gondolataiból (2001)

... Amikor többen tudomást szereztek az új kötet megjelenéséről, megjegyezték, több-kevesebb jóindulattal, milyen termékeny vagyok, csak úgy gyártom a könyveket. Talán az sem lenne baj, ha így lenne, ennek ellenére szeretném eloszlatni ezt a gyanút, és elmondani: a második kötet valójában az első kötet, és immár negyedik éve készül. Tartalmának egy része az 1998-as Hargita kalendárium sok vitát kiváltó anyaga volt, Sarány István tollából. És éppen Fazekas János vallomásának köszönhető, hogy magam is nyomozni kezdtem a kérdésben. Akkori, még nagyon-nagyon kezdő újságíróként megtapasztaltam, micsoda detektívregénybe illő történet bontakozott ki előttem. (...)

Az meglehet, hogy az 1968-as csíkszeredai tüntetés résztvevői számára a könyvben leírtak nem okoznak, nem okoztak meglepetést, ám számomra, aki azokban a februári napokban két és fél éves voltam, csak lassan, mintegy a ködből bukkant elő sejtelmesen a szereplők egy része, míg végül hiába fürkésztem tovább a félhomályt, ha tudtam is, hogy a főrendezők tovább rejtőzködnek, úgy éreztem, megtaláltam az igazság felé vezető utat, és ha nem is állnak ki, vagy már nem léphetnek elő a szereplők, a közönség ugyanúgy sejteni fogja, ahogyan én, hogy álltak még mások is a színpalak mögött.

E nyomozás alanyai valószínűleg többet tudtak annál, mint amennyit elmeséltek, feltártak előttem. Néhányukat pedig nem sikerült szóra bírni, időközben elhunytak vagy éppen elköltöztek a történetek színhelyéről.

Detektívregény – mondtam –, amelynek egyik szereplője Orbán István, aki feljegyzéseket próbált hátrahagyni e kései nyomozónak; mégis, az első oldalak után abbahagyta az írást egy mondat közepén... Immár soha nem tudjuk meg, hogy miért. Talán éppen bekopogott valaki az irodájába, a szobájába, és ő hirtelen mozdulattal összecsukta a füzetet, hogy ne lássák, mivel foglalatoskodik? És miért vezette feljegyzései egy részét románul? És miért írta a saját füzetébe is csupán rövidítve, sebtében a neveket? Igen alapos, akkurátus ember lévén, valószínűleg nem azért, mintha egy-kettő túl kívánt lenni rajta... És miért nem folytatta? És vajon később, a történetek után nem rettent-e meg maga is a tényektől, a vállalt szereptől?

E detektívtörténetben különben, meglepő módon, néhány számomra is ismerős elemre bukkantam. 1989 decemberének–januárjának még bennem is frissen élő élményeit juttatta eszembe, azok csalóka díszleteivel együtt. Emiatt aztán kételkedni kezdtem a történelem mindenkori forradalmainak feltétlen jószándékában és hitelében. És meggyőződtem arról, hogy forradalmaiban rendszerint a hatalom átvétele, illetve a hatalom megőrzésére tett erőfeszítés vezérelte az emberiséget.

Ám az ekként gerjedt (gerjesztett?) forradalmak is vezethetnek jó befejezéshez. Hogy minálunk így történt-e, azt könnyebben eldönthetjük a saját szempontjaink alapján. Az 1968-as eseményeket pedig, ahogyan János Pál mondja, majd értékeljék csak a történészek. Én szeretném hinni, hogy ebben a mi kötetünk is segítségükre lesz.

Végezetül elmondanám, hogy a kötet címadója György Attila író-szerkesztő volt, összeállításának, kiadásának ötlete és jelen formában való megszerkesztése teljességgel Sarány István érdeme.

Szabó Katalinnak a gyergyószentmiklósi könyvbemutatón elhangzott gondolataiból (2001)

3-2 vagy 4-1, Csíkszereda javára... Kivételesen most nem a csíki és a gyergyói csapatok közötti hokimeccs eredményéről van szó, hanem egy ennél sokkal fontosabb és máig kiható következményekkel járó, másik két „csapat” – az udvarhelyi és a szeredai – között játszott politikai mérkőzés végkifejletéről.

Ezúttal nem a rajongók, hanem a volt *rajonok* tették le voksukat egyik vagy másik csapat mellett. Orbán István – az egyik megyecsinaló elvtárs Csík rajonból, feljegyzéseiben még így töprengett 1968. február 14-én: *Ha Hévíz–Gyergyó Udvarhellyel, akkor Udvarhely, ha fordítva, akkor Csíkkal 3-2, vagy 4-1.*

Hasonlatomat különben egy másik, a kötetből kiragadott történet is igazolja. Zöld Lajos ugyanis így emlékszik a felidézett eseményre:

„Éppen Udvarhelyről jöttem át Csíkszeredába, hatalmas tömeg fogad a központban. Kérem valakitől, hogy uram, mi van itt? S azt mondja, hogy Csíkszereda játszik Udvarhellyel. Hát mondom, hogy-hogy nem hokipályán zajlik ez a játék?”

Köztudott az is, hogy amikor mai jégkorongcsapataink mérkőznek egymással, vérre menő a játék, viszont évtizedeken keresztül hagyomány volt, hogy ha egyik vagy másik klubnak valamely bukaresti csapattal kellett megmérkőznie, a szurkolók biztosan a megye játékosait biztatták a közös vetélytárs ellenében; csupán az utóbbi egy-két évben történt olyan kirívó eset, amikor a Sportklub és a Progym szurkológárdája nem egyértelműen a másik hargitai csapat mellett állt ki a meccsen... Harminc esztendővel ezelőtt azt hiszem, ilyen esetet elképzelni sem tudtak volna: olyannyira nem, hogy még egy másik magyar csapat ellenében is a csíkiak mellett álltak ki a gyergyóiak. És lőn az eredmény: 4-1, Csíkszereda javára.

A tények ismeretében elmondható: az akkori megnyert mérkőzés lehet, hogy nem szolgálta kétséget kizáróan Csíkszereda érdekeit – felvegyült a lakosság, az erőszakos iparosítás és a betelepítések a város arculatának teljes megváltozásához, egész utcák lebontásá-

hoz vezettek –, szóval a végső nyereség nem egyértelmű, de ezért már nem Gyergyó-szék, Gyergyó-rajon a hibás...

Gyergyónak ugyanakkor nem csak az akkori, végső szavazásban volt meg a fontos szerepe: a viták során mindvégig jó érvként szolgált a csíkiak mellett az a tény, hogy Csíkszereda könnyebben megközelíthető, ide a gyergyóiak is egyszerűbben eljuthatnak. Bár, amint valaki megfogalmazta, ugyancsak a kötetben, csupán a vasúti összeköttetés szólt Csíkszereda mellett, hiszen különben Csíkszereda épp akkora távolságra van Udvarhelytől, mint Udvarhely Csíkszeredától – és persze, egy hegyen túli megyeszékhely esetén ma biztosan járhatóbb út vezetne át a Libánon...

Azt, hogy milyen is volt a hatvanas évek végének, e kötetben szereplő események időszakának Gyergyó-rajonja, Gyergyószentmiklósa: a helybeliek nálam biztosan jobban tudják, de azért nem árt egy kissé feleleveníteni.

Javában működött akkoriban a Partizán Helyipari Vállalat és a lenfonoda, az elért nagyszerű eredményekről pedig Thomán Béla tudósított a vezetékes rádióban, továbbá a Marosvásárhelyen megjelenő tartományi lapban, a Vörös Zászlóban is az ő beszámolóit olvashatták. A régiek számára ismerősen hangozhat néhány gyergyói vagy innen elszármazott akkori elvtárs neve: Illyés László, Nagy Péter, Májai Albert, Burján József... 1968 szilveszterének éjszakáján Gyergyószentmiklós és Szárhegy között a mentőautóban jött világra az év első szülöttje, január 7-én pedig a bukaresti Dinamo csapat 13-0-ra verte a gyergyói Avântul (Lendület) csapatát, de ez utóbbinak néhány nappal később sikerült 6-1-re győznie az udvarhelyi Tîrnava (Küküllő) csapata ellen, míg végül az országos jégkorongbajnokságban a 7. és egyben utolsó helyet szerezte meg. A január 14-i Vörös Zászlóban már olvashatták az elképzelést az ország megyéinek és municípiumainak megszervezéséről. Ugyanaznap arról is hírt adott a lap, hogy elkészült a tekerőpataki síugró pálya. Január 26-án Nicolae Ceaușescu elvtárs ünnepelte ötvenedik születésnapját, Fákó András pedig, a gyergyóújfalusi termelőszövetkezet elnöke a Vörös Zászló első oldalán egyetértését fejezte ki az új közigazgatási átszervezéssel kapcsolatban, mert hogy általa könnyebb lesz az ügyintézés. Január 31-én a gyergyói kórus megalakulásának 75. évfordulóját ünnepelték. Ugyanez a lap két hét múlva a csíkszeredai eseményekről nem adott ugyan hírt, viszont közlemény jelent meg a RKP KB üléséről és a Nagy Nemzetgyűlés rendkívüli ülészakájának munkálatairól, majd a február 18-i lapszám tudósítást közöl a Hargita megyei

ideiglenes pártbizottság és az ideiglenes megyei néptanács megalakításáról.

Néhány nappal a végső döntés után, február végén szobrot avattak Gyergyószentmiklóson: a Salamon Ernőét, de erről már az újonnan létrejött Hargita napilap tudósított, márciusban pedig új gyergyószentmiklósi ipari létesítményről ír a Hargita újságírója, a Partizán Helyipari Vállalat mellett építendő öntödéről – több száz gyergyói ember későbbi munkahelyéről. (...)

Szabó Katalinnak a székelyudvarhelyi könyvbemutatón elhangzott gondolataiból (2001)

Immár harmadszorra állunk közönség előtt a *Megyecsinálók*-kal és mostanáig úgymond könnyű dolgom volt a hozzászólásaimmal. Az udvarhelyeiktől nem is annyira magam ijedtem meg, inkább a környezetem kezdte mondogatni: jó-jó, de mit mondasz majd Udvarhelyen? Azt válaszoltam, hogy hát, majd a csíkiak és az udvarhelyiek közötti ellentétekről fogok beszélni...

Arról maga ne beszéljen, Katika, óvtak az aggódo hangok.

Mások viszont attól tartottak: miként lépünk majd az udvarhelyiek elé egy olyan kötettel, amely csak a csíkiak véleményét tartalmazza. Pedig ez így nem teljesen igaz: Fazekas Jánosra, aki többször is szerepel a könyvben, nehezen fogható rá, hogy a csíki érdekeket tartotta volna szem előtt...

Ennyi előkészítés után arra gondoltam, arról beszélnék, miként jelenik meg Székelyudvarhely ebben az 1968-as jellegzetesen „csíki tükörben”, és hogy – bár tudjuk, hogy a csíki tüntetés szervezőit elsősorban érdekeik motiválták – nagy valószínűséggel lélektani okok is közrejátszottak a csíki reakcióban. Király Károlynak lehetett némi igaza, amikor kijelentette: *A pártvezetés megpróbált egy belső ellentétet szítani, akkor, amikor Csíkvármegye székhelyét Udvarhelyre tette Fazakas János javaslatára...*

Hányszor hallottunk azóta is az *oszd meg és uralkodj* elvről!!!

A bonyodalom február 10-én kezdődött. Ekkor ugyanis Szávuj elvtárs rámutatott, hogy jó a KB határozata, mert Udvarhely ipari és kulturális téren is Csíkszeredánál fejlettebb és nagyobb hagyományokkal rendelkezik, mint Szereda – olvashatjuk Orbán István többször is idézett naplófeljegyzésében a Csíkszeredába összehívott ülésről. Beszámolójából az is kiderül, mennyire megalázó volt az udvarhelyi ülés az ott jelen lévő csíki elvtársak számára és nem csupán azért, mert a tartományi vezetők az előzetes elképzelések

dacára bejelentették, hogy Udvarhely lesz a megyeszékhely, hanem azért is, mert mindezt az ujjongó, s lehet, kissé kárörvendő udvarhelyi elvtársak előtt tették... Sőt, arra is kényszerítették őket, hogy délután a székelyudvarhelyi ülésen legyőzöttként jelenjenek meg. – *Miért menjünk Udvarhelyre, hogy az ottaniak kikacagjanak?* – kérdezte Orbán, de majd minden visszaemlékező megjegyezte, mennyire lealacsonyítónak érezte a helyzetet.

Ugyanakkor a csíki ember valószínűleg mindig irigyelte kissé az udvarhelyit a mezőgazdasági termelés számára kedvezőbb éghajlati viszonyai miatt is, most pedig arra kellett rájönnie, hogy a tartománytól az alakuló megyéhez leküldött vásárhelyi elvtársak nem bírják a zord időjárást, amit nekik évszázadok óta el kellett viselniük: *Branisné húzzon magára vastagabb alsóneműt, ha fél a csíki téltől* – mondogatták, ennél sokkal keményebb szavakkal is. A vásárhelyiek az udvarhelyi változatot támogatták és megalázták a csíkiak önérzetét (nem is város, elhanyagolt település, zord éghajlat) fogalmazta meg az egyik visszaemlékező, Bartalis Imre.

Mások szerint „*Fazakas János teljesíteni akarta az udvarhelyiek óhaját, akik hallani sem akartak arról, hogy a csíkiak dirigáljanak nekik.*” Sente Sándor eme megjegyzése mélyén azt érzem, hogy igazából még mindig nem tudunk eleget az 1968-as közigazgatási átszervezésről, nem ismerjük a székelyudvarhelyi vezetőket, nem tudjuk, hogy a február 10-én bejelentett módosítási terv mögött ki állt – Fazakas Jánoson kívül, várva az úgymond utolsó pillanatot... Vereş elvtárs például azzal indokolta a döntést, hogy Kovászna megye megalakulásával Csíkszereda elvesztette a területen elfoglalt központi helyzetét.

Ők csendesebb homoródi emberek, ezért nem csináltak ők is forradalmat... – fogalmazott Zöld Lajos. Viszont valószínű, senki nem számított a 24-ik órában a csíkiak ily erős reakciójára.

A másodosztályú kisváros nem volt hozzászokva, hogy Udvarhelyre menjen ügyes-bajos dolgainak intézésére. Immár klasszikussá vált megjegyzés: *Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk!...* Orbán István pedig ezt így magyarázta: *Ha valamelyes néptanácsi munkára kellene mennünk Udvarhelyre, nem volna éppen konveniózó, még akkor sem, ha 2000 lejt fizetnének...*

Harmincvalahány év távlatából elmondhatjuk: lehet, hogy akkor Csíkszereda győzött és kivívott egy számára keserves következményekkel járó eredményt, Székelyudvarhely viszont egyáltalán nem veszített: municípiumi rangra emelték, gyárak, intézmények jöttek létre, lakások épültek, akárcsak a megyeszékhelyen – ám nem bontották le egyetlen régi utcáját sem. Ugyanakkor, és ezt már

Szente Sándortól idézem: *Csíkszereda megyeszékhellyé való előléptetése egy ideig megóvta Udvarhelyt az elrománosodástól. E végvár bevétele azonban most a honfoglalók első számú célkitűzésévé vált. Akkor fog elesni, amikor az Udvarhely megye létrehozásáért kardoskodók munkájának gyümölcse beérik.*

Hogy mi történt valójában 1968-ban? Egy valószínűleg több évszázados ellentétet próbáltak ekkor sikerrel kijátszani? Elképzelhető. És ez, ha szelídebb formában is, ha egyszerű vetélkedésként is, ha nem is beszélünk róla, a mai napig fennmaradt. És hogy ez kinek jó? Csíkszeredának és Székelyudvarhelynek semmiképpen. És mindig fog tartani? Mindaddig, amíg nem merünk nyíltan szólni róla és amíg nem próbálunk őszintén szembenézni az ellenségeskedés gyökereivel és nem kíséreljük meg reálisan értékelni a múltat. Remélem, ehhez majd e kötet is hozzájárul és ezt a hitet erősíti meg bennem az egyik szereplő, Füstös Mária vélekedése: *Hangsúlyozom hogy nem Udvarhely ellen szóltunk, hanem csak azt akartuk, hogy Csíkszereda legyen a megyeszékhely, annak minden előnyével együtt.*

Szabó Katalinnak a sepsiszentgyörgyi könyvbemutatón elhangzott gondolataiból (2001)

A napokban megjelent kötetről írott egyik recenzió szerzője azt hiányolta leginkább a *Megyeccsinálók*-ból, hogy a szerzők teljesen a háttérben maradnak, a könyvet elolvasva nem tudhatnak meg semmit róluk, munkamódszereikről, az interjúalanyokról, vagy éppen a válogatás szempontjairól. Ezt a hiányt már az eddig tartott könyvbemutatókon is igyekeztünk valamelyest pótolni...

Harminc évvel az eseményeket követően, 1998 elején, amikor a csíkszeredai tüntetéssel kapcsolatos nyomozásaimat megkezdtem, még nagyon-nagyon kezdő újságíró voltam. Alig fél évvel korábban lettem szerkesztő az egyik csíkszeredai televíziónál, azt is csak röpké három hónapra, azaz a stúdió csődbemeneteléig. 1998 januárjáig mindössze 10-15 újságcikkem jelent meg. Akkori önmagamra visszatekintve, ma már egyenesen örült vállalkozásnak tartom, hogy e nem éppen egyszerű és rázós téma feltárására szántam el magam.

De a téma benne volt a levegőben.

Közeledett Hargita megye létrejöttének harminc éves évfordulója, és mivel egy udvarhelyi lap csíkszeredai tudósítójaként tevékenykedtem, úgy éreztem, az akkori események Udvarhelyen is érdeklődésre tarthatnak számot. Néhány hónappal korábban megszületett

a Székelyföld című folyóirat, amelynek főszerkesztője már láthatatlanban, a legelején leszögezte, hogy érdekelné egy ilyen anyag.

Ezek után már csak néhány hangszalagra, egy diktafonra és persze, előzetes kutatásokra volt szükségem, hogy belevághassak a sűrűjébe. Elolvastam Sarány István tollából a Hargita Népe Kalendáriumában megjelent anyagot (*„Forradalom” Csíkszeredában – új megye jött létre 1968-ban*), amely már akkoriban sok vitát kavart, rábukkantam néhány névre és indulhatott is a nyomozás. Ma már nem emlékszem pontosan, milyen sorrendben kerestem fel e kötet túlélő szereplőit, de azt hiszem, Pataki Imre volt az első beszélgetőtársam, majd a Füstös házaspár következett és hosszan folytatódott a sor – egyre több nevet hallottam, és ekkor már nem volt megállás: az újságíró ilyenkor úgy érzi, minden szálát fel kell göngyöltetnie, meg kell tudnia a teljes igazságot, miközben másfelől erősen szorítja a lapzártá: az 1968-as megyecsínálók történetének mindenképpen benne kellett lennie az 1998 februári Székelyföldben!

Emlékszem, hogy éjt nappá téve dolgoztam, az utolsó percig, és bár tudtam, hogy igazából nem fejeztem be, le kellett zárnom a munkát. Hogy mire jutottam, milyen személyes következtetéseket vontam le, az nem szerepelt sem akkor, sem most a kötetben – és nehezen is szerepelhetne, hiszen mi társszerzőkül sem egyformán tekintünk az akkori eseményekre. Rám ugyanis – most már bevallhatom, – nem annyira az akkori tömeg bátorsága vagy kitartása volt nagyobb hatással, ez azt hiszem, természetesnek tűnt, hanem a tény, amit az egyik interjúalanyom nyíltan kimondott, s amit addig a történetek kapcsán senki le nem írt, és nyilvánosan fel nem tárt: az események háttérében szerinte az akkori helyi elit állt, pozícióinak megtartása érdekében. Ez az ember Hajdu Gábor volt, aki nem tartozott a megyecsínálókhoz. Őt azért kerestem fel, mert tudtam, hogy 1968-ban, harminc évesen, gyakorló ügyvédként tisztán láthatta a történeteket és azon kevesek közé tartozott, akik soha nem voltak tagjai a RKP-nak.

A vele készíttette beszélgetés után, újra áttanulmányozva az addigi anyagaimat, újabb és újabb apró részletekre lettem figyelmes – a további nyomozásokhoz pedig újabb szempontokat szolgáltatott. Interjúalanyaim gyakran többet is elmondtak, mint amit e kötetben leírhattam. A beszélgetések során viszonylag összefüggő képet kaptam a hatvanas évek csíki társadalmáról, és összeálltak történetek, életutak, gyanúk, felbukkant egy, a kötetben elhallgatott fényképész neve, sőt azt is megtudtam, kivel csalta a feleségét az egyik, azóta elhunyt háttérszereplő.

Nem lehet véletlen, hogy a szövevényes történet egyik szereplője, Orbán István, ha töredékesen is, feljegyzéseket próbált hátrahagyni a kései nyomozóknak. A könyv végleges formába öntése előtt néhány héttel megtalált befejezetlen jegyzetei mindenben Hajdu Gábor szavait támasztották alá.

A tüntetők 33 évvel ezelőtt Csíkszeredában úgy érezték, elérték amit akartak – arról, hogy nem jött létre a nagy székely megye, évtizedekre el is feledkeztek. De e kötetnek a május 4-i legelső könyvbemutatón igazi aktualitást adott egy másik jelentős esemény: azon a napon írta alá Hargita és Kovászna megyék tanácsának elnöke a két megye mezsgyéjén álló Határ panzióban az együttműködési megállapodást. És ha nem is valósult meg a nagy székely megye 33 évvel ezelőtt, és ha e mostani megállapodás nem csupán elképzelés marad, akkor elmondhatjuk, megtörtént az első lépés a valódi együttgondolkodás felé vezető úton, és remélhetőleg a megyehatár egyre inkább nem elválasztani, hanem összekötni fog bennünket. (...)

Névmutató

Albert András
Albert Dávid
Alexandru Drăghici
Andrei
Antal Adolf
Antal Pál
Ardeleanu Victor
Bajkó Barabás
Bakó Gábor
Bakó József
Bálint József
Balogh Zsigmond
Barabás
Bartalis Imre
Bereczki Mihály dr.
Bertalan József
Bertalan Sándor
Bíró András
Bojtor László
Bojtor Lászlóné
Bokor Mózes
Boldizsár Balázs
Both Imre
Both István
Both József
Bránis László
Bránis Lászlóné, Manci
Bugyi Pál
Burján József
Búzás Balázs
Ceașescu, Nicolae
Costea Aurél
Cozma, Ion
Csató István
Csiszer Csaba

Dávidné
Dénes László, dr.
Dimény Sándor
Domokos Ignác
Domokos Imre
Elekes Károly
Erdélyi Elemér
Erőss István
Fábián Ernő
Fazekas János
Fehér Jenő
Ferencz Antal
Ferencz Antalné
Fülöp László
Füstös Jenő
Füstös Mária
Gál Sándor
Gál Vilmos
Gere Mihály
Geréb István
Gheorghiu-Dej, Gheorghe
Goldenberg Ernő
György Antal
Hajdu Béla
Hajdu Gábor
Hajdú Győző
Imre Lajos
János József
János Józsefné
János Pál
Jánosi Károly
Kalamár Sándor
Kató Vilmos
Kedves Sándor
Király Károly
Kis Albert
Kőműves János
Koppándi Sándor
Kovács András
Kovács B. Mihály
Krausz Károly
Krausz Zita

László Károly
Létay Lajos
Maurer, Ion Gheorghe
Mogyorósi Sándor
Móra Victor
Munteanu, Ovidiu
Németh István
Offner (Ofner) János
Orbán Erzsébet
Orbán István
Orbán Károly
Orbán Zoltán
Pálffy Árpád
Pană, Gheorghe
Pataki Imre
Patilineț, Vasile
Péter Lajos
Péterfi István
Puskás Vilmos
Ráduly Elek
Salló István
Sántha Károly
Schlesinger
Simon András
Sipos András
Szabó Imre
Szász József
Szávuj
Székediné
Székely Antal
Szekeres Alexandru
Szente Sándor
Trofin, Virgil
Vereș Nicolae
Vince József
Zöld Lajos

Ellenállások Damoklész kardja

(Gondolatok a Megyeccsinálók digitalizált szerkesztése közben)

1.

Egy olyan könyvet vehetünk most szabadon a kezünkbe, melynek megszületését egy egyszerű, több évtizedes évforduló hívta életre, de tanulságai, a történéseiben rejlő fenyegettetések változatlanul Damoklész-kardként függenek ma is az erdélyi magyarság fölött.

Látszatra egy helyi zendülés emlékeinek, mozzanatainak és belső rugóinak a felelevenítésével indult a szerzők kalandja, akik egymástól függetlenül, talán ugyanannak a küszöbön álló, harminc esztendő's megemlékezés zsurnalisztikus kényszerének engedelmeskedve fordultak az 1968-as romániai területi-közigazgatási át-szervezés rendhagyó eseménye, a csíkszeredai megyetüntetés felé. A könyv előszavának alapjául szolgáló, erősen távolságtartó és mondhatni, tudományosan objektív írás már 1997 áprilisában megjelenik a Társadalmi Szemlében (*Gagyi József: Az új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után*), mintegy „feldobva” a témát, a figyelem központjába emelve azt. Ez az első eset, amikor az 1968 februárjában történetekről tágabb társadalmi-politikai összefüggéseiben történik említés; hogy ez mennyire indokolt, az a következő hónapok publicisztikai közleményeiből kiviláglik.

A Gagyi-féle fölvezetést ugyanis még ugyanannak az évnek a végén, az 1998-ra kiadott Hargita Népe Kalendáriumja folytatja a maga populárisabb eszközeivel: „*Forradalom*” Csíkszeredában – új megye jött létre 1968-ban címmel heves vitákat kiváltó dokumentum-összeállítás lát napvilágot, az akkoriban pályája felfelé ívelő szakaszát járó Sarány István újságíró szerkesztésében, majd ezt követték a Hargita Népe napilapban, 1998 februárjának folyamán azok a közlemények – zömmel az eseményekben részt vevő személyiségek emlékezésein alapulva –, melyek tovább mélyítettek egy-egy részletet, szempontot, közvetlen tanúvallomást. (A könyvhöz mellékelte jegyzék alapján ezek: *János Pál: Az igazság jogán, Erőss István: A megye születése* – Hargita Népe, 1998. február 12; *Bartalis Imre: Nem a csomortániak voltak a kezdeményezők, Pataki Imre: Mit mondtunk Bukarestben?* – Hargita Népe, 1998. február

18; *Szente Sándor: Szervezett tüntetés volt, szervezőkkel, Sarány István: Hogyan készültek a felvételek? és Nem tudom, megérte-e?* – Hargita Népe, 1998. február 26.)

Ezzel párhuzamosan látott napvilágot az akkor még alig néhány hónapja útjára indított Székelyföld folyóirat 1998 februári számában Szabó Katalin dokumentumriportja, *Megyecsinálók* címmel (a szerző szerint a címadó „keresztapa”, a lap akkori fiatal szerkesztője, György Attila prózaíró), amely végül nem csupán a majdani riport-könyv embrionális magját, de szellemiségének és struktúrájának egészét is alapvetően meghatározza, máig frappánsnak és kifejezőnek tartott címét köztudatba emelte.

2.

De ekkor még mindig csak előkészületekről, a téma iránti személyes fellángolásról, részfeladatok kidolgozásáról beszélhetünk. Szabó Katalin könyv megjelenése után közvetlenül megtartott bemutató találkozókön többször is beszélt vállalkozásuk történetéről, ma így emlékezik vissza munkájuk előzményeire:

– Akkoriban még nagyon kezdő újságíró voltam, éppen csak hogy megvettem a lábam a Csíki Tévénél, ahol bedolgozói minőségben, Székedi Ferenc főszerkesztő javaslatára olyan feladatot kaptam, ami nagyon a kedvemre volt: a város régi épületeiből kiindulva, egyfajta televíziós „visszajátszásban” megörökíteni a helytörténet érdekes vonatkozásait. Elsőként a mai Városháza épületének történetét próbáltam körbejárni, a második Visszajátszás-riport viszont már a megyésítésről szólt, mert éppen az évforduló hónapja következett. Az egyik Csíki TV-s operatőrrel ismét felkerestem az interjúalanyok egy részét, de még másokat is, akiket korábban nem sikerült valamiért elérnem – tehát a televíziós anyag nem fődte teljesen a Székelyföldes anyagot, s az interjúk is külön készültek. Éppen ezért később a könyvhöz ezeket az interjúkat is fel tudtam használni kiegészítésként, s például a televíziós anyagban telefonon megszólaltattam Király Károlyt is, aki a Székelyföldes anyagban nem szerepelt, de akit azt hiszem, Sarány István külön megszólaltott... Pár évvel később, egy közös utazásunkon pontosan Sarány fejéből pattant ki az ötlet, illeszténék össze, amit a témában külön-külön felgyűjtöttünk s adjuk ki kötetben. Ő, aki mindenképpen pontosabb, akkurátusabb, igényesebb, tudományosabb s tapasztaltabb is volt nálam, megszerkesztette a végső változatot, a Státus könyvkiadó pedig sikerrel pályázott a kiadására, így jelent meg végül a *Megyecsinálók* a Szemtanú Könyvek sorozatban, 2001 tavaszán.

3.

A könyvvé szerkesztés csak látszólag volt egyszerű feladat: a szerzők előtté újabb és újabb nyomokon mentek végig, új adatokra bukkantak. Szabó Katalin például meglehetősen későn – már-már az utolsó pillanatban – jutott el Orbán István néhai rajoni néptanácstitkár özvegyéhez, aki Zsögödben élt, s megpróbált nála az iránt érdeklődni, nem maradt-e a férje után bármiféle dokumentum, személyes feljegyzés.

– Erzsike néni azonnal mondta, hogy hát persze, hagyott valamit az ura, ott van a hideg szobában, ha leveszem a dobozokat a szekrény tetejéről, mert ő már gyenge hozzá, biztosan megtalálom – meséli ma Szabó Katalin. – Levettem, megtaláltam. És úgy éreztem, Orbán István kimondottan számomra hagyta hátra pár napig vezetett, 1968-as naplószerű feljegyzéseit... Megjegyzem, ezután még sokszor volt hasonló érzésem, más esetekben is, hálistennek – hogy úgy mondjam – hihetetlenül sokan számítottak rám... Kölcsönkértem a dokumentumot, beírtuk, visszaadtuk. Bár Orbán István csak a tüntetést megelőző napokról vezetett feljegyzéseket, mégis hitelesen, egyértelműen világított rá sok mindenre. Alátámasztotta például azt a sejtésemet, hogy az apparátus tagjai saját felelős állásaikat is féltették, így érdekükben állt részt venni a szervezésben... Én személy szerint rendkívül lényegesnek tartottam ezt az írást.

4.

A könyv egyik igen nagy erénye az, hogy sok szemtanút szólaltat meg, anélkül, hogy befolyásolná az olvasót, kinek is higgyen. A válaszok, a nézőpontok összevetése – amellet, hogy valamennyiük hátterében remek jellemrajzok bomlanak ki – nem az abszolút igazságot, nem is egyik vagy másik tábor igazságát világítja meg; mindenek előtt az érdekekre és a szűkebb vagy tágabb szempontokra vet éles fényt. Szinte-szinte, hogy senki sem titkol semmit. Akiknek rejtegetni valójuk van, azok a hatalom magasabb polcain foglalnak helyet. A megyecsínálók csíki zendülése vérbeli nekifeszülés: a demonstrálók érzik, tudják, hogy igazuk inkább csoportérdek, hogy egy nagyobb összefüggésrendszerben kisebbségben maradnának vele, igazi elhanyagolható mennyiségként, de most ahhoz a ponthoz értek, amikor elszánták rá magukat, hogy történjék bármi, a végsőig kitartanak mellette. Ráadásul helyi ve-

zetőik is erre biztatják őket... A történelemben volt Csíknak néhány ilyen sorsfordító, katartikus pillanata: elég ha csak Madéfalvát vagy Csíksomlyó példáját emlegetjük. Ezekre a „mintákra” már-már fanatikus beleérző képességgel érzékenyek a térség emberei: a végső ellenállás élményének génjeit így vagy úgy, magukban hordozzák.

Ami a könyv vallomásaiból kirajzolódik, az mégis inkább a felszín. Érdekes lenne megtudni – igaz, már a gondolat maga is kész abszurdum –, hogy a helyzet felügyelésére kiküldött, különböző szintű és kompetenciájú megfigyelők, manipulátorok stb. milyen reális konklúziókat vontak le az események menetéből, a közvetlenül kitapogatott, megtapasztalt közhangulatból, a „csíki virtus” komolyságáról. Gondolom, mindezt a kötet szerzői is szíves-örömmel felgöngyölítették volna, ha csak a legkisebb felfejteni való szálát is a kezükben tartják.

Nem vagyok híve az összeesküvés-elméleteknek: ahhoz, hogy egy konspiráció tökéletesen és kellő diszkrécióval működhessék, olyan fokú szervezettségre van szükség, amilyenre talán csak a fantázia világában találhatnánk példát; az életben a legjobb összeesküvők, falazók és zavarkeltők olykor bosszantóan nagy luftokat képesek rúgni, s ezek végül is leleplezik őket... Botorság lenne azt hinni, hogy a múlt század hatvanas éveinek Romániájában, annak is a székelyföldi beltenyészetében olyan tökéletesen mentek volna a dolgok, hogy egy feltételezett, sikeres összeesküvés máig felderíthetetlen maradjon.

Hivatkozik viszont a könyv, a szemtanúk beszámolójára alapozva, nagyfokú hatósági készültségre, szervezett megfigyelésre, csapatösszevonásokra, ami mind azt jelzi, hogy az eseményeket az ellenőrzés akkori lehetőségeinek és módszereinek szintjén a kellő korlátok között tartották. Bármilyen történet volna a megengedett „kilengéseken” túl, a megtorlás egészen biztosan nem késlekedik. Erre több résztvevő is hivatkozik, akik nem egyszer saját fizikai létüket sejtették (érezték?) veszélyben amiatt, hogy akarva vagy akaratlanul az események élére sodródtak. Számosan hangsúlyozzák: eszük ágában sem volt felelősséget vállalni, több tízezer ember véleményét képviselni, de ha már ők lettek a kiválasztottak, cselekedniük kellett...

A szerzőknek, akik ma is úgy tartják, hogy még a lehető legszerencsésebb pillanatban sikerült szóra bírni az események szemtanúit, megadatott az a lehetőség, hogy kellő távolságból mind a tüntetéstől, mind az 1989-es rendszerváltástól, a higgadt elemzéshez elengedhetetlen objektivitással mérhették fel a lehetséges következmények egy részét, ugyanakkor a hiteles szemtanúk egy tekintélyes része még élt és tanúságot tehetett. Szabó Katalin szerint az

ő riportalanyai általában örvendtek a megkeresésnek, szívesen meséltek az eseményekről, hősöknek érezték és tartották is magukat – s talán részben – az adott korban, helyzetben – azok is voltak. Volt, aki különösen kiemelte, talán kissé el is túlozta a saját fontosságát, de az egymás mellé sorolt vélemények nagyjából elvégezték a megfelelő korrekciót.

A könyv törzsanyaga – összegezve mai benyomásainkat – teljesítette azt a küldetését, amiért életre hívták, papírra vetették. Ennek ellenére, a „csíki lázadás” negyvenedik évfordulójára, 2008-ban új, addig nem ismert dokumentumok kerültek napvilágra az eseményekkel kapcsolatosan: fiatal történészek a CNSAS irattárában kutatva, rábukkantak a csíkszeredai küldöttség és a legfelső pártvezetőség, Nicolae Ceaușescu órákon át tartó „tárgyalásainak” gyorsírásos jegyzőkönyvére (*Novák Csaba Zoltán – Olti Ágoston: Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért* [Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceaușescunál 1968-ban], Székelyföld 2008/7., 85–111.)

5.

Az ominózus jegyzőkönyv, amely aztán egy, a korszakot jellemző átfogóbb dokumentumkötetbe is bekerült (*Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1965-1974. Összeállította Novák Csaba Zoltán. Pro Print, Csíkszereda, 2011. 201-213. l.*), a fordítást is elvégző Novák Csaba Zoltán jóvoltából itt újraolvasható, s egyúttal, e pillanattól kezdve megtalálta a maga természetes helyét e könyvben. E néhány oldalas, sűrű szövéssű, az akkori társadalmi-politikai zsargonban megfogalmazódott, némiképp személytelen szövegből tulajdonképpen mindegyre a könyvben foglaltak „ellensúlya” rajzolódik ki. A korabeli pártkancellária által hitelesnek kinevezett jegyzőkönyvet viszonyítási pontnak tarthatjuk ugyan, de teljes szöveghűségéért ma már senki sem vállalhat a felelősséget. Számos esetben bebizonyosodott ugyanis, hogy a gyorsírásos lejegyzések áttételekor is történtek szándéktalan, de még inkább szándékos elhallgatások, sminkelések, szövegszűrések, összevonások, kellemetlen vagy oda nem illőnek vélt részletek kiiktatása, átfogalmazása. A hatalom is szerette érvényesíteni – jövőbe kacsintó számításból – a maga szempontjait, saját gyártmányú jegyzőkönyveiben a számára fontos „lényegre” koncentrált. Az ilyen és hasonló, feltételezett torzításokat leszámítva, a bukaresti látogatás jegyzőkönyve azért jelentős mégis, mert eloszlat egy sor olyan fabulációt és állítást, amire a riportereknek nyilatkozók a törzsanyagban

erősen ellentmondásosan utalnak, viszont nem találnak semmiféle visszaigazolásra. A dokumentumból számomra nyilvánvalóvá vált, hogy a látogatásnak – a pártvezéreken kívül – volt néhány vezér-szónoka (Orbán István, Pataki Imre, Munteanu Ovidiu, János Pál), rajtuk kívül a többiek inkább csak jelenlétükkel asszisztáltak, mintegy számszerű, fizikai súlyt adva az elhangzott érvelésnek. A csíkszeredai helyzetet vázolókat is érezhetően sokkolta a hatalom általi rendkívüli fogadtatás és figyelem enyhe abszurditása. Amit a pártfőtitkár előtt elmondanak, az látszólag nem éppen arról szól, amiért Bukarestbe utaztak. Szempontjaik rendre kicsorbulnak, meghaladottakká válnak, mihelyst azok a párt- és állami vezetők vázolta érvekkel szembesülnek. Ilyenkor az ember azt várná, hogy a székelyföldi állapotok alaposabb ismerői, pl. Fazekas János minden erejével a konfliktus feloldására törekedjenek. De az ő fel-lépése, akár csak a Ion Gheorghe Maureré félrevezető, figyelem elterelő és mintha nem is a tűzoltásról, inkább a tűz szításáról szólna. Az eszmecsere így szinte-szinte állóháborúnak tűnik, amely-nek a végén nem lehet tudni, kié lesz az igazság, kinek az oldalára billen el a mérleg, de a pártfőtitkár, sokat tapasztalt taktikusként, látatlanban, előre kicsikarja a küldöttekből az ígéretet, méghozzá több ízben is: bármi legyen a döntés, azt mindkét fél zokszó nélkül elfogadja. A küldöttek pedig fejet hajtanak: egyesek közülük na-gyon remélik, hogy felutazásuk nem volt hiábavaló, mások viszont szervilizmusuknak adnak hangot, gondolván, hogy már így is túl-feszítették a húrt. Többször is közbekotyog például – mintegy kéretlenül – Kedves Sándor néptanácsi vezető (akiről többen is állítják, hogy a szekuritatenak dolgozik és aki hátulról a tüntetések hevét szította, s most mégis a térséget mélységesen elkötelező ígéreteket tesz) szinte-szinte az antik kórus szerepét játszva, a pártfőtitkár szentenciáit megerősítendő:

„Kedves Sándor elvtárs:

Főtitkár elvtárs, a csíkszeredaiak tettükkel fogják bizonyítani, hogy jól végzik dolgukat.”

Majd:

„Kedves Sándor elvtárs:

Ceaușescu elvtárs, a nép azt kérte, hogy jöjjön ön oda.”

Mindkét replika elkötelező jellegű. Mintha csak a jövőendő Hargita megye élő lelkiismerete jutna általuk szóhoz. Utánuk már csak a

pártfőtitkár szólhat érdemben. És az uralkodói döntés, az ígérethez híven, még azon az estén megtörtént. A vizsály almája visszakerült a csíkszeredaiak kezébe. De a pártvezetőség már jóelőre tudta: a rebellió méregfogát végérvényesen kihúzták. Maradt viszont a csíkiak és az udvarhelyiek nem szűnő egymásnak feszülése.

6.

Sarány-Szabó könyvének megjelenése után két évvel a szerzőknél idősebb újságíró, Zöld Lajos, akit a *Megyeccsinálókban* nem egyszer idéznek, visszaemlékezéseiben (*Kölcsönkért élet, kamatra. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003*) összefüggő, elemző beállítású részt szentel a csíkszeredai zendülésnek. Úgy gondolom, érdemes bővebben kitérnünk az általa látottakra, mert megerősítik abbeli sejtésünket, hogy a konfliktusra mindenek előtt vezetői tekintély- és haszonszerzés okán volt szüksége a hatalmat szolgáló és jelentő rétegnek.

*

Visszaemlékezésekben, cikkekben, elbeszélésekben „megyeccsinálásnak” becézik az eseményt.

(Leghitelesebbnek Sarány István és Szabó Katalin szöveggyűjteményét tartom, amelyre érdemes lett volna nagyobb kiadói gondot, szerkesztői munkát fordítani. Esetleg javított változatban újra megjelentetni.)

Az eseményt az utcákon, tereken, hivatali szobákban nekem szerencsém volt személyesen is megélni. Ezért merem a leghatározottabban állítani, hogy ez az általam „vidám forradalomnak” becézett hajcihő, egyéni érdekből fakadó, a párt és Ceaușescu melletti szimpátia-tüntetés volt és semmilyen körülmények között sem szabad „székely felkelésnek” minősíteni, ahogy például Király Károly barátom is „totalitárius diktatúra elleni népi ellenállásnak” titulálta. Ezt a „népi megmozdulást” a rajoni párt- és állami apparátus aktivistái, gazdasági, művelődési és társadalmi szervezetek vezetői felülről szervezték: megmaradásukért, magasabb pozícióba jutásukért és az ezzel járó nagyobb javadalmazásért.

...Amikor meghallottam Székelyudvarhelyen, hogy a csíkiak mozgolódnak a megyeközpont Csíkszeredába helyezéséért, a félnyolcas autóbusszal én is odautaztam. Nem volt erre megbízatásom, de megint hátára vett a kíváncsiság és a megérzés, hogy itt valami szokatlannak lehetek a szemtanúja. A mai vasúti feljáró környékén

egyszer csak vidám sokaság vetült recehártyámra. Az emberek hármás, négyes sorokban igyekeztek valamelyik vállalattól a központ felé. Kacagtak, kiabáltak, hogy „Udvarhelyre nem megyünk, aszalt szilvát nem eszünk!” Egy kicsi emberke szabályos időközönként beordította, hogy „Éljen hős vezérünk, a Párt!” Csöppnyi bajuszának szálai is felálltak az igyekezettől. „Éljen a Párt!” – visszhangozta a tömeg. Nézek az autóbusz-vezetőre, hogy mi ez? Bosszús sercintés volt a válasz: „Ebből bizony nem esznek az agyagosok” — és dühösen beletaposott a gázba.

Ettek.

A katolikus templomnál már özönlött a nép a szomszédos utcákból. Felgyorsított léptekkel igyekeztek az egykori CFR-palotából párt-székházzá avansált épület elé. Szó szerint ugyanazokat a jelszókat skandálták, ugyanúgy, minden csoport élén egy-egy agitátor gesztikulált és ordibált, mintha előre megírták volna a népi megmozdulás forgatókönyvét. A rajoni pártszékház előtt már több ezerre szaporodott a pártot éltető lelkes tömeg. Enyhe tél volt, tíz órára már megcseppentek az ereszek is, néha a Nap is kibújt a felhők közül. A nagyon lelkes jelszók közé már egyéb is keveredett: néhány dühös kiáltás az első titkárnak kinézett Branis elvtárs feleségének a bugyogójáról. Hogy „húzzon dinamót, ha fázik Csíkszeredában!” És egyebek, amelyek már nem bírják el a nyomdafestéket, ugyancsak Branisné alsóneműjéről. És hogy „Éljen a párt!” Ezt a szlogent általában minden kényesebb bekiáltáshoz hozzáfűzték. Végül is Branis Lászlót nevezték ki a Csíkszereda székhelyű Hargita megye pártbizottságának első titkárává. Nem is ült sokáig, mert az első adandó alkalommal hazament Marosvásárhelyre.

Én a művelődési ház igazgatóját, Salló Istvánt kerestem fel. Régi ismerős volt. Gyakran hívtuk az Ifjúmunkáshoz, hogy székelj csodabogarat bámuljunk. Olyan lelkesen és okosan tudott a székelők történetéről, népművészetéről beszélni, hogy meg is tapsoltuk. Amikor pedig a szülőföldszeretet emberi értékmérőjéről beszélt, hogy „kutyabetyár, aki elhagyja és inkább haljunk meg!”, bennünk is felforrt a vér a megfutamodást illetően. „Szervusz, Pista!” — örvendtem meg a kapaszkodónak, és hogy „mire jó mindez?” Éles volt a pillantása, válasza pedig hegyes, mint egy jól célzott köpés: „Nem látja az újságíró elvtárs, hogy történelmet csinálunk? Megye-központot akarunk az ősi juss okán!” Nemsokára magas hölgy rángatta ki kezéből a kagylót, Pista pedig nem hagyva magát: „Mindenki a rajonhoz!” A hölgy pedig így: „Bandikám, nem érted, hogy kapus sem lehetsz a kütyösöknél, ha nem jösztek!” És így folyt tovább a telefonálgatás. Vágni is nehéz füstben, sűrű indu-

latokkal. Barátom lokálpatrióta felbuzdulását később megbocsátottam és „szervusztok” maradtunk. Csak azt nem értettem meg soha, hogy miért éppen Salló Istvánnak kellett az elsők között kitelepednie Magyarországra? Hiszen az ég keserves világán senki, fél ujjal sem nyúlt hozzá. Amilyen fennjáró, minden lében való kanalazás felkent szaktanácsadója volt Csíkszeredának...

Amikor a tömény füsttől és a plafonig csapó megyecsínáló lelkesedéstől fulladozva kimentem újra a térre, a szónokok sorra követték egymást a pártbizottság székházának a balkonján. Általában a szocializmus történelmi jelentőségű győzelméről, Románia napfényes jövőjéről, a kommunizmus hajnaláról beszéltek. Egyik közülük tüsszögni kezdett és zsebkendője után kapkodott, ezt is lehurrogták, mert a nép általában nem szereti, hogy hősei taknyoljanak. És tovább folyt a skandalás a már említett jelszavakkal és beköпéseekkel. Így a székház első emeletére mentem, ahol ugyanolyan tömény füstben, és magas hőfokon folyt a telefonálgatás. Igaz, itt éppen ellenkező irányba: a Központi Bizottság felé, forró vonalon. „Tovarășul Secretar General! Itt szó sincs pártellenes, főtitkárelles tüntetésről! Tessék meghallgatni... Nyissátok ki az ablakokat!... Itt éppen Nicolae Ceaușescu élteit!... Ha szembenézünk a tényekkel és azokat kommunista szellemben értékeljük, a csíkszeredaiak azt akarják, hogy itt legyen a megyeközpont és ne Székelyudvarhelyen...” Még tartott a diskurzus hasonló hangnemben és meghatódott vigyázzállás-szerű pózban, amely a telefonáló igenlésével ért véget: „Holnap reggel ott lesz a delegáció a központnál! Rövidesen küldjük a névsort is. Mi vagyunk a helyzet urai, Főtitkár elvtárs!” Nem esküdnék meg rá, hogy Király Károly volt a telefonáló, de hogy ott sürgött és fontoskodott az irodában, az biztos. És az is, hogy a pártért és a munkásosztályért való hosszas, lelkes harcának köszönhetően ő lett az új Kovászna megyei pártbizottság első titkára...

A pártbizottság pincéjében berendezett jókora gyűlésterem is tömve volt. Füst, csípős emberszag terjengett a levegőben. A pártaktíva pattogó forradalmi dalokat énekelt, hogy „Elvtárs a csákányt jó mélyre vágd!...” és: „Éljen a párt, élén hős vezetőjével, Nicolae Ceaușescu elvtárssal!” Itt már helyénvalónak tartottam az éljenézést, mert az aktíva jó része valóban meggyőződésből énekelt és hitt a kommunizmus ragyogó holnapjában. Amikor megláttam régi barátomat, Kató Vilmost, megörvendtem, hogy milyen kicsi a világ. Összeöleleztünk és savanyúan mondta: „Ugye, ezt jól megcsináltuk?” Megnyugtattam, hogy egyet se búsuljon, amíg a tömeg a pártot és a főtitkárt élteit, nincs az a milicista vagy katona, aki a

tömegbe merne lőni. De azért kár volt kinyitni Pandóra szelencéjét. Vili értetlenül nézett rám, hogy milyen Pandóra-szelencéről beszélek? Mondtam, hogy a nép hangulatáról, amely olyan, mint a tenger vize: szellő is felborzolja, de jaj, ha jön a vihar! Vili megígérte, hogy egy hátsó ajtón kilop a székházból, de neki, „aki megfőzte, egye is meg!”-alapon barátaival kell maradnia. Nevetve nyugtatam, erre semmi szükség, ahol bejöttem, ott ki is tudok menni, a tömeg csak ellenszenvének ismerős alakjait hurrogja le, a neki szimpatikus embereket megéljenezzi. Ahogy az egyik Bereczki nevű orvost — ha igaz a bekiáltó szava —, aki egy kórházi ágyért ötszáz lejt vesz el, durván lekiabálták, a másikat dr. Bajkó Barabást megéljenezték és azt mondták neki, hogy „Halljuk, halljuk!” Ahogy később őt is lehurrogták. Megköszöntem barátom jóakarátát és kimenet azon gondolkodtam, hogy ehhez a vidám, békés karcfalvi aktivistához inkább illene a postagalamb tenyésztése, a békebíró szerepe, mint a pártpropaganda. Valószínű, éppen jó kedélye, népszerűsége miatt nem léphetett később sem a közrendi aktivistánál magasabb fokra a párthierarchia létráján.

(...) Kint a téren tovább tartott a herce-hurca. Már néhány részeg kiabálás is belevegyült a vidám éljenezésbe, most már Szabó elvtárs viselt dolgairól, annak pereputtyáról. Aztán megint Branis elvtársnő bugyogója foglalkoztatta a csíki forradalmárokat. Ilyenkor mitugrász emberke ugrott fel a kultúrház oszlopainak a talapzatára, hogy „elvtársaim őrizzük meg méltóságos nyugalunkat!” Őt ki-röhögték és ezzel ki is fogták a szelet a harag vitorláiból. A ruhágyári asszonyok csoportjába vetődtem, ahol éppen egy alacsony, kövér embert szorongattak. A fehérnépek hátukat összevetve nagy hórukkolással élőfal közé szorították a bőrkabátost, már taknyanyála folyt és félni kezdtem, hogy a lelkét is kileheli, ha tovább tart a kegyetlen játék. Mondom egy nagydarab varrónőnek, aki átkarolta az aktivistát és súlyosan gügyögött neki, hogy apuskám, megyeközpontot akarunk! Felfogod te, hogy mi az? Fényképezőgépemet magasra emelve kiáltottam a nőnek, hogy rögvest hagyja abba a viccelést, mert még temetés lehet a vége és lelkén szárad az elvtárs halála. A nő felém villantotta haragját és megfenyegetett, hogyha nem fogom be a pofámat, én kerülhetek a helyébe. Mosolyogva mondtam: ha akarja, összekapaszkodhatunk, látom, mindene megvan. Így eleresztette próbababáját, akit közös erővel penderítettünk át a pártbizottság vaskerítésén. És már énekelték is az asszonyok, hogy „átdobták a szart a kerítésen”. Új barátnőm kíváncsian nézegetett, hogy ki fia-borja vagyok, és cseppet sem lelkesedett mesterségemért: „Még csak az hiányzik, hogy kiírjon az

újságba!” Megígértem, hogy erről szó sincs, csak azt a szegény ördögöt sajnáltam. Megnyugtató, hogy egyet se búsuljak érte, mert azt a rosszasága nélkülünk sírba viszi.

*

Minél többet tud meg az ember az 1968-as csíkszeredai eseményekről, annál többre kíváncsi. Többek között arra is – de erre, úgy sejtem, ma sincsen válasz –, mi vette rá a döntőbíróként fellépő pártfőtitkárt, hogy végül is Csíkszeredát kiáltssa ki „győztesnek”. Egyszerű számítás volt a részéről? Megérzés? Ezáltal vásárolta volna meg a székelyek lojalitását? Láthatta, hogy az udvarhelyi nép – a csíkitól eltérően – nem vonult idegesen az utcára, nem szervezett forradalmat, amiből azt a következtetést vonhatta le, hogy könnyebb lesz velük felhajtani a keserű poharat...

7.

1968. február 23-án, immár a Csíkszereda központtal diadalmasan megalakult Hargita megyében megjelenik a Hargita című napilap első száma. Ettől kezdve ez az első számú fórum, mely hírt ad – a korszakra jellemző sajtóviszonyok keretei között – a megye történéseiről, a változásokról.

Néhány ígéretes, a romániai magyar kisebbség és a székelyföldi magyarság életében távlatot nyitni látszó esemény – mint amilyen például a pártfőtitkár tanácskozása a magyar nemzetiségű értelmiségiekkel (1968 júniusában) – egyike volt az az 1968 augusztus végi székelyföldi látogatás is, amelynek során Nicolae Ceaușescu, némileg megkésve, de ígéretéhez még mindig híven felkereste a csíkiakat (közben nem feledkezve meg a sepsiszentgyörgyiekről, illetve a székelyudvarhelyiekről sem!), s a minden alkalommal jól szervezett népgyűléseken lelkesítő ígéreteket vázolt fel a székely vidékek gazdasági-társadalmi fejlesztéséről, a székelyek életkörülményeinek javításáról. Népszerűségének további növelése végett minden alkalommal magyar nyelven is elkészült az őt megéljenző székelyföldi vendéglátóktól, biztosítva őket afelől, hogy a párt helyesen oldotta meg a nemzetiségi kérdést. A „*veni, vidi, vici*” jegyében lezajlott székelyföldi körút a csehszlovákiai szocialista intervencióval kapcsolatos különutas román függetlenségi politika egyik bizakodó pillére volt, majd az 1968 őszén megalakított Romániai Magyar Nemzetiségű Dolgozók országos és megyei tanácsai feltették a koronát a kitűnően levezényelt színjátékra: olyan kije-

lentések hangzottak el és olyan szervezési keretek születtek néhány hónap leforgása alatt, melyekre hosszú éveken át hivatkozni lehetett az elvek különösebb csorbulása nélkül.

Hargita megyében, s különösen Csíkszeredában tehát felfelé ívelő minden: a tervezés, a lendület, a bizakodás, a hangulat. Nyilvánvaló, hogy az új, felelős közigazgatási struktúrák új káderek tucatjait-százait vonzzák. A megyei lap hasábjain konstruktív viták zajlanak, fantáziadús elképzelések látnak napvilágot a megye fejlesztésének optimális lehetőségeiről és távlatairól. Ha csak a Hargita megyei sajtó megteremtését említjük, már azzal is új nevek, új arcok, új szellemi identitások homályosítják el a rajoni állapotokat és szemléletet épp hogy levedlett csíki társadalmat. A munkaerő lekötésére tervezett gyárak, vállalatok ugrásszerűen megnövekedő számú munkahelyeket és lakásokat ígértek mind Csíkszeredában, mind Székelyudvarhelyen. Míg ez utóbbiban a megyei létforma nem okozott gyökeres demográfiai változásokat, addig a szűk keresztmetszetű Csíkszereda csak moldvaiak beözönlő tömegével tudta pótolni jócskán megugrott munkaerő-szükségletét. A változás pár éven belül szembeszökő lett: a megyeszékhelynek kikiáltott város nem csak hogy gyökeresen népesebb lett, de megnövekedett népességében az idegenből betelepülő elem.

Ez az, amit ma leginkább a korabeli „megyecsinálók” szemére hánynak azok, akik általában minden jelenvalóval elégedetlenek, mert pontosan képesek megállapítani – a jelen tapasztalásai alapján –, hogy valamit egy évtizedekkel korábbi pillanatban elszúrtak... Nem nehéz ma egymás mellé állítani, összehasonlítás céljából, a csíkszeredai és a székelyudvarhelyi valóságot.

Az előbbit, lépten-nyomon látható módon jócskán kiforgatták egykori valójából: az álmos és szűkecske kisvárosból fantáziátlan, de biztosan terjeszkedő, fejlődőképes urbánus település vált. Eltűnt patriarchális, földszintes, már-már földhözragadt jellege, odalett girbe-gurba, megszokott vidéki központja és helyette megjelentek a mindenünnen ismert, jól-rosszul megépített univerzális lakódobozok. Méghozzá nem is kis számban. Hogy a felsrófolt munkaerő-létszám ne az ingázók tömegeit duzzassza már-már irreálissá (egy időben majdnem annyian ingáztak munkahelyükre a fiatal megyeszékhelyre, mint ahány állandó lakosa volt a városnak), hanem letelepedéshez, családalapításhoz, gyarapodáshoz való fészket nyújtson a város új lakóinak. Akár csak szerte az országban, a hasonló fejlődési ívű településeken. Ez a város ma is él és lélegzik, növekszik, keresi a formáját, annyi évvel a rendszerváltás után. Nostalgiai természetesek és érthetőek, beépülnek a csíkszeredaiak kollek-

tív tudatába. Ma már kissé állampolgári divat is visszasírni az egykori Virág (Kossuth?) és Hargita utcák eltűnt fővonalát, a mai piac környékét, pedig lassan már azok sem élnek, akik otthonukat a buldózerek alatt látták egyggyé válni a földdel. De ha egyik napról a másikra hirtelen vissza kellene igazítani mindent, a megyésítés előtti állapotokhoz, csak maga a szándék is hirtelen legalább olyan arányú ellenzékét mozgósítana, mint annak idején a megyésítés.

Az igazság a lépésvétés körül inkább ott van, hogy az 1968 utáni évek felhajtó lendületét a helyi elit nem volt képes olyan mértékben alkotó-teremtő mederbe terelni, hogy 1976-ban, amikor Ceaușescu pártfőtitkár és kísérete ismét Hargita megyébe – és természetesen Csíkszeredába – látogat, meggyőzhessék a vendégeket: a vidék ténylegesen elindult a felemelkedés útján. Tehetetlenül hagyták, hogy urbanizációs ütemet, városrendezési terveket, iparszervezési elképzeléseket, demográfiai irányelveket stb. szabjon nekik az, akit pár évvel korábban (inkább csak jól megfontolt, furfangos számításból) felkértek, legyen a város „védőangyala”. És az is lett, méghozzá kamatostól – ezt ma már le sem lehet tagadni.

Székelyudvarhelynek ellenben nem volt hová sietnie. Őt inkább csak a Csíkszeredával történő szüntelen vetélkedés ambíciója hajtotta, megmutatni, hogy ha nem is lett megyeszékhely, de megáll a saját lábán, akár a megye fennhatósága nélkül is! A vesztes, ám elsőként municípiummá lett város alapvető tartása, lelki profilja lényegében ma is ezt a fensőbbbséges magabiztosságot árasztja magából. Állam az államban, annak számos hatásköre híján, szüntelenül munkálkodó rivális, készen az alkalmas pillanatra, amely egyszer talán csak eljön. Ő a megyésítés „bezzeg-gyereke”, aki úgymond „megúsztá” azon áldások nagy részét, amiben a győztes Csíkszereda részesült, de nincs mit kezdenie vadon termett előnyeivel, amiket elsősorban nem a tudatos építés és fejlesztés révén, pusztán csak egyszerű stagnálásával ért el.

8.

Az írásom címében, illetve első mondatában emlegetett Damoklész-kardot ezek után illene legalább egy percre megvillantani a napfényben. Hogy mindenki észrevegye: nem csupán az 1968-as csíki ellenállók fölött lógott kettős élével, hanem azóta is a helybeliek életének „padlásán” himbálózik, bár látszólag belepte a pókháló és az idő pora.

A jelek szerint a Székelyföldön élő lakosság – szándékosan nem írtam székelységet, mert a kifejezés, a térségben élőkre vonatkoz-

tatva inkább csak mítosz és illúzió – továbbra is választás előtt áll, hiszen sem 1968-ban, sem az utána következő évtizedekre kivetített eseménysorban nem ő választott – ellenállt ugyan valaminek, kifejezte indulatát, háborgását, hogy másfelől szintén idegen akaratban és ígéletben nyugodjék meg.

Közel egy esztendeje, különféle megközelítésekben, ismét napirinden Románia közigazgatási átszervezése. Az eddig ismertetett, nem egyszer hajuknál előrángatott elképzelések heves ellenzést, különvéleményeket váltottak ki – és nem csak a Székelyföld vonatkozásában. Mivel pedig nem egy vagy két verzió kerül forgalomba, mint annak idején, az egypártrendszerben, hanem ahány nyilatkozó, annyi „licenc”, szinte nem is érdemes megjegyezni őket, csak arra ügyelni, hogy rosszabb ne legyen a mostaninál.

Közép-európai társadalmi haladásunk jellegzetes rákfenéje, hogy ami új, az rendszerint kaotikusabban, fejetlenebbül és elsietettebben működik a már bejáratott, még oly korlátozott sikerű gyakorlatnál. A tervekben különben is egy, a tartományi megoldásra hajazó, de annál gépiesebb és hagyományellenesebb változat látszik mindenben felülemelkedni, amely szinte teljesen feloldja, magába szippantja a Székelyföld eddigi sajátos törekvéseit, elképzeléseit, tradíciókra épülő projektjeit. Nehéz lesz abban bízni, hogy egy újabb hórúkkal, egy suf niból előhúzott népi demonstrációval (ami a rendszerváltás óta mint politikai harci eszköz erősen devalválódott, ha nem éppen visszájára fordult!) hárítani lehet a potenciális veszélyt. Mikro-regionális, ún. széki érdekekre tagozódva, a közös gazdasági-politikai platform megteremtése és megszilárdítása nélkül mindenfajta ellenállás csak karikatúrának és elhanyagolható, természetes, múló immunreakciónak hat. Komoly aggodalomra ad okot azt tapasztalni, hogy a széki tagoláson edződött székelyföldi gondolkodás közeledése, összeforrása távolról sem történt meg, s ha mutatkoznak is itt-ott biztató jelek, a más-más megyéhez tartozó Csíkszereda és Sepsiszentgyörgy közeledése például nyilvánvalóbb és egyértelműbb, mint az egy megyén belüli Csíkszereda és Székelyudvarhely közötti, sokszor már-már értelmezhetetlen *modus vivendi*.

Ám ne fessük az ördögöt a falra. E dokumentumkötetet forgatva arra figyeljünk, nehogy új, ránktelepedő „örangyalok” mellett kötelezzük el magunkat és a jövőt.

CSEKE GÁBOR

Csíkszereda, 2012. november 1-6.

A szerzőkről

Sarány István (sz. 1965, Maroshévíz)

Tanulmányait szülővárosában kezdte, 1983-ban érettségizett a maroshévízi 2. sz. szakközépiskolában; majd 1988-ban diplomázott a Brassói Egyetem Mechanika Karán, üzemmérnöki szakon. 1992-ben újságírói képzésen vesz részt. 1988-tól a Hargita, majd 1990-től a Hargita Népe napilap szerkesztője, 2005–2008 között a lap mb. felelős szerkesztője. Szerkeszti a Hargita Kalendáriumot is. 1998-tól a Magyar Távirati Iroda (MTI) székelyföldi tudósítója, 2009. január 1-től a Pallas-Akadémia Kiadó szerkesztője. Újságírói munkásságát 1997-ben Bálint András díjjal, 2002-ben pedig a Simándi Böszörményi Zoltán riportverseny Ficzay Dénes-különdíjával jutalmazták. Újságírói munkássága mellett számos kötetet szerkesztett, írásai a hazai és magyarországi lapok mellett antológiákban, gyűjteményes kötetekben is megjelentek. Kötetei: Megyecsinálók (Szabó Katalinnal, Státus, 2000), Toronyiránt Európában (útirajz, Pallas-Akadémia, 2009), Erdélyi Fioretti (Pallas-Akadémia, 2010), Önkéntes száműzetés (interjúk, Pallas-Akadémia, 2011)

Daczó (Szabó) Katalin (sz. 1965. Csíkszentmárton)

Tanítóképzőt végzett Székelyudvarhelyen (1983), majd öntő-szakmunkás diplomát (1988), végül könyvtár-szakos oklevelet szerzett a Szombathelyi Berzsenyi Dániel főiskolán (1993). Volt tanítónő, gyári munkás (raktáros), könyvtáros és újságíró. 2002-től 2009-ig Berszán-Árus György operatőrrel a gyergyószentmiklósi Rubin stúdió keretében készítette filmjeit, tudósításait (a Duna Televízió számára), majd a Csíki Hírlap újságírója volt. Jelenleg a helybeli Mementó stúdió és a Hargita Népe munkatársa. Sikeres filmes és televíziós tevékenysége mellett helytörténeti dokumentum- és látványkiállításokat is rendez, továbbá jeleskedik az írott újságírásban: 2000-ben Bálint András-díjas, a Nyugati Jelen riportpályázatán Kuncz Aladár díjat nyer el a Kaptárba zárt lelkek című riporttal. 2010-ben Oltyán László-díjas. Kötetei: Visszajátszás (Státus, 2000); Megyecsinálók (Sarány Istvánnal, Státus, 2000); A mi utcánk (Csíkszereda lebontott utcáinak emlékére. Csíki Műemlékvédelmi Egyesület, 2003), Civilek a Székelyföldön (2008), Csíki Kóstoló (2010)